

**UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Bc. Monika Hánová, DiS.

**UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Monika Hánová, DiS.

Význam pohádek v mateřské škole

The meaning of fairy tales in kindergarten

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Komárková, Ph.D.

Praha 2021

Poděkování

Velmi bych chtěla poděkovat paní Mgr. Tereze Komárkové, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady a podporu při psaní této práce. Dále moc děkuji mateřské škole na Praze 2, především paní ředitelce za umožnění realizace výzkumného šetření a kolegyním, paním učitelkám za poskytnuté rozhovory.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 12. 4. 2021

.....

Bc. Monika Hánová, DiS.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá otázkou, jakým způsobem ovlivňují pohádky děti v předškolním věku. Teoretická část práce představuje definici, historii, vývoj, druhy a formy pohádky, její funkce a význam. Dále představuje archetypy v pohádkách, význam pohádek v mateřské škole, či proces čtení. Další kapitoly teoretické části práce charakterizují jednotlivá vývojová období jednotlivce dle vývojové psychologie a důležitost je věnována převážně období předškolního věku. Práce se také zabývá vlivem pohádek na rozvoj dětského myšlení, fantazie, pozornosti, paměti či komunikace. Empirická část je zpracována formou kvalitativního výzkumu, kdy výstupem je týdenní plán zaměřený na důležitost pohádek v konkrétní mateřské škole a rozhovory s učitelkami.

Klíčová slova

Pohádka, mateřská škola, předškolní věk, význam pohádky, rozvoj dítěte, týdenní plán, rozhovor.

Abstract

This diploma thesis deals with the question of how fairy tales affect preschool children. The theoretical part of the work presents the definition, history, development, types and forms of fairy tales, its function and meaning. It also presents the archetypes in fairy tales, the meaning of fairy tales in kindergarten, or the process of reading. Other chapters of the theoretical part of the work characterize the individual developmental periods of the child according to developmental psychology and importance is given mainly to the period of preschool age. The work also deals with the influence of fairy tales on the development of children's thinking, fantasy, attention, memory or communication. The empirical part is processed in the form of qualitative research, the output of which is a project week focused on the importance of fairy tales in a particular kindergarten and interviews with teachers.

Keywords

Fairy tale, kindergarten, preschool age, influence of fairy tale, child development, project week, interview.

OBSAH

ÚVOD	11
TEORETICKÁ ČÁST	14
1 POHÁDKA	14
1.1 Definice.....	14
1.2 Historie a vývoj.....	16
1.3 Druhy	18
1.3.1 Pohádka lidová.....	19
1.3.2 Pohádka autorská	20
1.4 Formy.....	21
1.5 Funkce.....	22
1.6 Význam	24
1.7 Archetypy v pohádkách	26
1.8 Morfologie pohádek.....	27
2 VÝVOJ DÍTĚTE DLE VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE	30
2.1 Období batolete.....	31
2.2 Období předškolního věku.....	32
2.2.1 Vývoj poznávacích procesů	34
2.2.2 Vývoj exekutivních funkcí a autoregulace.....	36
2.2.3 Vývoj verbálních schopností.....	37
2.2.4 Emoční vývoj	38
2.2.5 Socializace	39
2.2.6 Vývoj dětské osobnosti a sebepojetí	41
3 VLIV POHÁDEK NA ROZVOJ DÍTĚTE	43
3.1 Pohádky v mateřské škole.....	43
3.1.1 Proces čtení	45
3.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	46
3.2.1 Rozvoj fantazie, představivosti, myšlení, paměti, jazyka, řeči a pozornosti.....	47
EMPIRICKÁ ČÁST	49
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	49
4.1 Cíl výzkumného šetření	49

4.2	Použité metody a charakteristika výzkumného vzorku	50
4.3	Rozhovory s učitelkami mateřské školy	52
4.3.1	Interpretace dat.....	52
4.4	Týdenní plán	59
4.4.1	Shrnutí.....	65
4.5	Dílčí závěr šetření	66
4.6	Diskuze	67
	ZÁVĚR	69
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	71
	SEZNAM ZKRATEK	74
	SEZNAM PŘÍLOH.....	75
	Příloha 1: Otázky k rozhovoru	I
	Příloha 2: Rozhovor č. 1	II
	Příloha 3: Rozhovor č. 2	VII
	Příloha 4: Rozhovor č. 3	XII
	Příloha 5: Rozhovor č. 4	XVII
	Příloha 6: Rozhovor č. 5	XXII
	Příloha 7: Informovaný souhlas	XXVI

ÚVOD

Tato práce se zabývá významem pohádek v mateřské škole. Jak uvádí níže zmínění autoři, pohádka má pro dítě předškolního věku velký přínos a měla by tvořit nezastupitelné místo v jeho životě. K tomu, že školka není jen místo pro hru a zábavu, přispělo také rozhodnutí o zavedení povinného roku předškolního vzdělávání před nástupem do školy, které dost jasně poukazuje na důležitost tohoto vzdělání. V žádné odborné literatuře se však nepíše, jak by měli učitelé, potažmo rodiče s pohádkou pracovat a ani žádný přesný návod či postup není k nalezení. Existuje spousta metod jak pohádku využít, ale nikde není určeno, který má být ten správný. Pohádka, převážně v čtené formě a v podobě knihy se v současné době dost odsouvá do pozadí, stává se pro mnohé méně důležitým faktorem ve výchově a vzdělávání dětí a neklade se na ni již takový důraz, jako tomu bylo například dříve. Opak je ale pravdou a v této práci se budeme snažit dokázat důležitost pohádek v rozvoji předškolního dítěte, jako nezbytnou součást výchovy a všestranného a harmonického vzdělávání, které představuje důležitý mezník v životě dětí.

Téma jsem si zvolila na základě vlastní zkušenosti a také proto, že mi v dnešní době přijde velmi aktuální. Pracuji třetím rokem v mateřské škole jako učitelka a sama vidím, že pohádka čtená či vyprávěná bývá mnohdy zastoupena pouštěním pohádky z CD, v televizi, či z videa apod. V mateřské škole, ve které pracuji, jsou tři třídy, kdy ve dvou z nich se čtená podoba pohádky objevuje opravdu často, zatímco ve třetí třídě jen zřídkakdy. Snažím se docílit toho, aby se pohádce, hlavně tedy ve vyprávěné nebo čtené podobě a knize věnovalo více času, jelikož se domnívám, že děti při sledování pohádky v televizi, přichází o možnost zapojit svou fantazii a představivost a jsou svazovány pouze obrazem, který vidí.

Tato práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. Teoretická část představuje v jednotlivých kapitolách definici, historii, vývoj, druhy a formy pohádky, její funkce a význam pohádek pro děti v předškolním období. Dále popisuje archetypy v pohádkách, morfologii pohádek, význam pohádek v mateřské škole a malá pozornost je věnována i procesu čtení. Další kapitoly teoretické části práce charakterizují jednotlivá vývojová období jednotlivce dle vývojové psychologie a důležitost je věnována převážně období předškolního věku. Práce se dále zabývá vlivem pohádek na rozvoj dětského myšlení, fantazie, pozornosti, paměti či komunikačních dovedností, řeči.

Empirická část této práce je zpracovaná formou kvalitativního výzkumu, kdy jsem se zaměřila na vybranou mateřskou školu na Praze 2. Uskutečnilo se pět rozhovorů s učitelkami v konkrétní mateřské škole a mohlo tak dojít k porovnání výsledných dat. Šlo hlavně o zjištění, zda zaujímá čtená či vyprávěná podoba pohádky ještě nějaké místo při výchově a vzdělávání dětí v instituci jako je mateřská škola, nebo zda je již plně nahrazována mediální formou. Výstupem celé praktické části je také týdenní program zaměřený na důležitost pohádek a pohádkových témat, který se v dané mateřské škole uskutečnil v měsíci listopadu. Jedná se o program zaměřený na komplexní rozvoj dítěte předškolního věku. V neposlední řadě jsem přihlédla také k osobní zkušenosti ohledně názorů dětí, jaké jsou jejich oblíbené pohádky či pohádkové postavy. Celá praktická část má být také motivací a možným inspirativním materiálem učitelům mateřských škol pro využití při práci s dětmi v mateřské škole na téma pohádek a knih.

Cílem této práce je zjistit, jak mohou pohádky a pohádkové příběhy ovlivnit rozvoj předškolního dítěte a jak moc mohou zasáhnout do jejich zdravého vývoje, případně ovlivnit vývoj paměti, myšlení, fantazie apod. Jak je již zřejmé, považuji současnou dobu za velmi uspěchanou a pozoruji výraznou absenci vyprávění příběhů dětem. Práce se také pokouší zjistit časovou dotaci, a jakou formu pohádek volí učitelky v mateřské škole nejčastěji. To znamená, že v dřívějších dobách a např. i v předchozí generaci se pohádky a hlavně jejich čtená podoba braly mnohem více automaticky a mnohem častěji byly zařazovány do běžného denního režimu. Toto tvrzení potvrzuje právě vývoj technologií a vznik více možností, které mají jak rodiče, tak i učitelé v mateřských školách a také dnešní věčně uspěchaná doba, ve které již nezbyvá moc času na knihu a čtení příběhu. Knihy jsou často vyměněny za pohádky na CD nosičích, či jiných médiích jako jsou televize, tablety, youtube kanál apod. V horším případě se děti s pohádkou setkají pouze v počítačových hrách.

V této práci se budeme snažit poukázat na důležitost pohádek zejména v předškolním období dítěte, které se díky nim může naučit zvládat plno faktorů, či vyjasnit situace, které by pro něj jinak byly velmi komplikované na pochopení. Děti díky pohádkovým příběhům získávají povědomí o základním fungování světa, mezilidských vztazích, pomáhají jim zvládat těžké situace či vyřešit problémy, se kterými se v určitých životních etapách potýkají a ve svém věku si s nimi ještě nedovedou poradit. Je velmi důležité jim různé situace vysvětlovat, či významově dokreslovat právě pomocí pohádek, aby se pro ně stala konkrétní

situace jednodušší a snáze pochopitelná. Nemyslím si totiž, že jen náhodou bývá předškolní období označováno věkem pohádek.

Nesnažím se za žádnou cenu hodnotit přístup rodičů, či učitelek v mateřské škole, nevznáším žádnou kritiku ani připomínky, jen se snažím poukázat na důležitost pohádek z vlastního pohledu, přimět učitele mateřských škol se nad touto problematikou více zamyslet a s pohádkovou knihou více pracovat. V neposlední řadě se snažím přispět připraveným týdenním plánem k dalšímu zařazení knih a pohádek do témat v rámci integrovaného bloku v mateřské škole. Práci doplňuji postřehy a zkušenostmi z praxe, jelikož sama působím jako učitelka v mateřské škole již třetím rokem. Dále věřím, že některé body empirické části by mohly posloužit rodičům či učitelkám v mateřské škole jako podklad pro další práci s pohádkou, či jim usnadnit pochopení dětského vývoje.

Teoretická část

1 Pohádka

V této kapitole si představíme význam slova pohádka a definici dle několika autorů, kteří se na ni dívají z různých pohledů a úhlů. Představíme si základní historické mezníky vzniku pohádky a bližší rozdělení.

Pohádka poskytuje dětem zábavu, ale i poučení, zároveň podporuje osobnostní růst a obohacuje jejich existenci. Je obrovským přínosem pro dětský život, ať už tím, jak rozmanitá může být. Pohádka je neodmyslitelným prvkem ve zdravém vývoji dítěte a je vlastně pojatá způsobem, který se pro děti stává přitažlivý a zábavný. Bettelheim ve své knize vysvětluje a přibližuje, čím jsou pohádky tak přínosné pro vnitřní růst dítěte ve smyslu velkého, kladného psychologického přínosu. Celý dětský proces růstu začíná již prvním vzdorem vůči rodičům a končí tím, když se jedinec opravdu najde, dokáže se psychicky odpooutat a stát se nezávislým, morálně zralým a dokáže se pozitivně vztahovat k opačnému pohlaví a nebere ho již jako hrozbu. Jedním z důvodů, který zde autor uvádí, proč má pohádka jedinečný psychologický dopad na dítě, je fakt, že pohádka je umělecké dílo plné literárních kvalit, z čehož také vyplývá naše okouzlení a potěšení z ní. Všechny pohádky jsou dětem naprosto srozumitelné a každý si z nich odnese to, co právě potřebuje. Hlubší význam může každý hledat sám v průběhu jeho života a životních fázích, kterými právě jedinec prochází a tento význam či vnímání smyslu se může v závislosti na jednotlivé životní fáze měnit, rozšiřovat či nahrazovat původní. Právě to má pohádka společné s uměleckým dílem nejvíce.¹

1.1 Definice

V encyklopedii literárních žánrů je pohádka definována jako „zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem.“ V pohádkách hraje velmi důležitou roli představivost, díky níž si můžeme vytvořit čarovný svět, fungující dle svého vlastního řádu a lišící se snad vším od toho skutečného. V tomto světě vládne spravedlnost

¹ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Přeložil Lucie LUCKÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3., s. 10.

a bezstarostnost, dějí se v něm zázraky a obsahuje kouzelné prvky. Odehrává se v době i na místě, které nejsou jasně definovatelné, využívá stereotypní úvodní a závěrečné formulace a magická čísla a skoro vždy zvítězí dobro nad zlem. Schopnost představivosti rozvíjí naši kreativitu, pomáhá nám zvládat problémy a rozvíjí náš humor.²

Čeňková pod název pohádka zařazuje „*literární texty, které vznikly na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávajících při své pouti světem rozličné bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy, zejména věčnou touhu po naplnění dobra, a víru v kouzelnou moc slova.*“³

Molicka popisuje, že „*pohádky jsou literárním výtvorem, který je dětem nejbližší.*“ Mísí se v nich fantazie se skutečným světem a vytvářejí tak dětem srozumitelné prostředí, ve kterém se seznamují s problémy, navazují přátelství, zažívají krásné okamžiky a zbavují se radostnou formou všech úzkostí a problémů.⁴

Příruční slovník české literatury definuje pohádku jako „*zdánlivě každému zcela jasný epický útvar lidové slovesnosti, nazývaný také báchorka, který procházel ústním předáváním z generace na generaci a později byl sběrateli v nějaké podobě zaznamenán. Ve skutečnosti je však pohádka jednou z nejsložitějších literárních oblastí, užívající převážně prózu, ale někdy i verše či střídání pasáží prózou a veršem, případně se objevuje v dramatické podobě.*“⁵

Slovník literární teorie popisuje pohádku také jako „*báchorku, prozaický žánr lidové slovesnosti, jehož vyprávění podává objektivní realitu jako nadpřirozenou a naivní samozřejmostí, jako by vše bylo skutečné; přes svoji fiktivnost tak zpravidla postihuje některé základní lidské touhy, etické normy a obecné životní pravdy.*“ Dále je zde také uveden rozdíl a odlišnost od pověsti, kdy v pohádce se poetický výmysl neváže na žádný čas, ani konkrétní místo či historickou událost a vše je tedy v těchto příbězích určováno stereotypně. Charakterizují ji také plynulost a improvizace vypravěče, dále ustálené úvodní a závěrečné

² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x., s. 472.

³ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-x., s. 107.

⁴ MOLICKA, Maria. *Příběhy, které léčí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-203-4., s. 7.

⁵ CHALOUPEK, Otakar. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno: Centa, 2005. ISBN 80-86785-03-3., s. 727.

formule, trojité opakování atd. Za nejnámější jsou považovány pohádky kouzelné, neboli fantastické, kde vždy zvítězí dobro nad zlem, slabší nad silnějším. Ve zvířecích pohádkách vystupují zvířata, která ztělesňují lidské vlastnosti. Dále jsou zde uvedeny pohádky legendární, ve kterých se objevují naivně kreslené biblické postavy a také posmrtné putování duše do nebe. Nejmladšími jsou pohádky novelistické, neboli realistické, ve kterých je hlavní postavou prostý člověk a jeho sociální role.⁶

Ze všech výše uvedených definic vyplývá, že pohádka je považována za základní prvek v rozvoji dětí a byla nedílnou součástí nejen dětského života již od pradávna. Vyprávělo se již dávno, když měl člověk potřebu komunikovat a již byl schopen mluvit. Lidé se kvůli vypravování či předcítání scházeli, sdružovali se a utužovali tak dobré vztahy, ale i sociální kontakt, jenž je nezbytný pro člověka jako takového.

1.2 Historie a vývoj

Historický vývoj českého pohádkového názvosloví je velmi rozkolísaný. Archaický termín *bajka* se zúžil pouze na vyprávění o zvířatech, neujal se ani obrozenecký termín *báje*, *báchorka*, ani termín *povídka*. Staročeský výraz *pohádka*, který je příbuzný slovu *hádat* charakterizoval hádanku, jistou záhadu, nebo spor, což se ale v průběhu let vyvinulo a změnilo, a pojmový význam tohoto slova se ustálil na významu vyprávět, mluvit, nebo i tlachat.⁷ Pohádka se objevuje již v předantické kultuře, ale ve starověku ještě nebyla předmětem autorského zájmu. Za první a tedy nejstarší písemný záznam pohádky pocházející z Egypta, ze 13. století př. n. l. je považovaný příběh *O dvou bratřích*. Další zmínky o pohádkách se objevily v antické literatuře i v bibli. Další pohádkové motivy můžeme nalézt ve středověké literatuře a ukazují, jak se prolíná fantazie s reálným světem.⁸

Franz ve své knize uvádí fakt, že již Platón psal o tom, že staré ženy vyprávěly svým dětem příběhy, jež byly nazvány *mythoi* a velmi úzce souvisely s výchovou dětí. Dále uvádí pohádku z 2. století po Kristu, která se velmi podobá dnešnímu příběhu *Kráska a zvíře*, v níž

⁶ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984., s. 281.

⁷ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x., s. 472.

⁸ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x., s. 472–473.

je hlavním faktorem to, že se žena zamiluje do muže přeměněného ve zvíře a vysvobodí ho. Tento fakt nám jediné potvrzuje, že pohádky a základní motivy tu s námi byly už v tak brzkém období, provází naše životy již po staletí, předávají se z generace na generaci a prvotní vzorec zůstává zachován, případně se jen mírně odlišuje či přizpůsobuje moderní době. Ještě starší záznamy o příbězích připomínající pohádky byly objeveny již na egyptských papyrech a stélách.⁹

Kouzelné pohádky jsou považovány za nejstabilnější typ, z něhož čerpá mnoho dalších žánrů a jsou kostrou a inspirací pro novelistické pohádky, ale i pověsti, cestopisy, anekdoty a další příběhy. Fundamentálním dílem světové pohádky je arabský cyklus *Tisíc a jedna noc*, jehož písemné záznamy sahají do 14.–15. století a příběh se stal inspirací pro mnoho dalších děl. Snaha o ucelené zpracování folklorních pohádek se objevuje od 16. století v Itálii, kde se pokusili o zařazení do umělecké literatury např. cyklem zábavných novel *Líbezná noci*. V novém vztahu folklorní pohádky, iniciovaném generací romantiků, jde o zachycení věrné podoby a autenticity, kdy za zakladatele jsou považováni bratři Grimmové, pro jejichž pohádky platí výraznější drsnost a syrovost. Díky nim se zařazuje pohádka do dětské literatury.¹⁰ Až do 17.–18. století byly pohádky vyprávěny dětem i dospělým a spojovány s vyplněním dlouhých zimních večerů, což bylo zachováno mnohem více na odlehlých místech či na vesnicích a venkově.¹¹

Autorská pohádka vychází také z romantismu, dotýká se dětí i dospělých a představuje tradiční motivy a symboly. Z této inspirace dále vzniká kouzelná hra, jinak řečeno dramatická báchorka, později povznesena na pohádkové drama. Hoffmann dále vnáší žánr fantastické povídky pro dospělé. Zaměříme-li se však pouze na dětského čtenáře, chápeme pohádku jako zdroj volné fantazie v hravých příbězích plných humoru i absurdna. Z pohádkových principů čerpá také žánr fantasy.

⁹ FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vydání čtvrté. Přeložil Kristina ČERNÁ, přeložil Jan ČERNÝ. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0863-1, s. 167.

¹⁰ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x., s. 472–473.

¹¹ FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vydání čtvrté. Přeložil Kristina ČERNÁ, přeložil Jan ČERNÝ. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0863-1, s. 167–168.

I české prostředí přispělo pro existenci pohádky. První zmínky se objevují v umělé literatuře (např. Klaretův *Astronomiář* s osnovou pohádky *O dvanácti měsíčkách*) a důležitosti nabírají od 16. století při vyčlenění zábavné literatury a s šířením lidového čtení. Došlo tak k tomu, že se tištěné příběhy staly součástí vyprávění a naopak. Proto je také těžké od těchto umělých vrstev odlišit folklorní prvky pohádky. Prvními sběrateli českých lidových pohádek se stali obrozenci. Autorem první sbírky je J. Malý, za zakladatele však považujeme až K. J. Erbena a B. Němcovou.¹² Kdybychom se podívali na pohádky z různých koutů celého světa, všimli bychom si obdobných motivů, postav, předmětů, i nadpřirozených bytostí, které se zde objevují. Využití těchto motivů při vyprávění pohádky tvoří jakousi osnovu. Některé příběhy se však mohou mírně lišit, tzn., že tvoří varianty základní osnovy.¹³

1.3 Druhy

Současný systém žánrů obsahuje čtyři skupiny žánrů a žánrových forem. V průběhu historického vývoje se vyvíjel a měnil na základě společenských proměn, literárních směrů či pedagogických názorů.

1. Žánry, které od nepaměti patřily do oblasti umění pro děti, jejichž původ sahá do folklóru a plní plno funkcí ve čtení předškolních dětí. Jedná se převážně o různá říkadla, ukolébavky, dětské popěvky či rozpočítadla atd.
2. Žánry, které byly dříve součástí ústní lidové slovesnosti a literatury pro dospělé a postupem času se staly i četbou mládeže, v níž plní svou funkci. Patří sem pohádka, balada nebo bajka.
3. Žánry, které nalezneme v literatuře dospělých i pro děti a mládež. V literatuře pro dospělé jsou pouze uměním a okrajové, ale v literatuře pro děti hrají velmi důležitou roli. Jedná se o dobrodružné žánry, uměleckonaučnou literaturu atd.
4. Žánry společné pro literaturu dospělých i dětí. Patří sem převážně povídka, román, novela.

¹² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x., s. 472–476.

¹³ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-x., s. 108.

Žánrová hierarchie se v literatuře pro děti a mládež posuzuje podle zájmů čtenáře, či posluchače a musí být v souladu s jeho věkem. Nižší předškolní věk tedy charakterizují říkadla a popěvky, děti staršího předškolního věku zaujmou nejvíce pohádky, konkrétně pohádky zvířecí. Pro děti mladšího školního věku jsou to poté pohádky kouzelné, které bývají složitější atd. Lidová slovesnost je a byla pro děti zdrojem estetických prožitků a bohatstvím, které je trvalé a živé. Díky folklóru pak mohly na začátku 19. století vzniknout nové žánry, jako je pohádka literární nebo umělá.¹⁴

Vzhledem k tomu, jak obrovské množství pohádek existuje, máme také nespočet možností, jak pohádky rozdělovat. Ke klasifikaci pohádek přistupuje řada autorů velmi odlišně. Jednotlivé pohádky lze dělit dle jejich hlavních charakteristických znaků, hlavních hrdinů, kteří se v nich vyskytují a dalších prvků. Abychom se v rozdělení pohádek lépe vyznali, uvedeme zde dělení do následujících kategorií, které se používají nejvíce a pro naše účely dostatečně poslouží. Lidová pohádka se ve folkloristice dělí na pohádku zvířecí, kouzelnou a novelistickou.

1.3.1 Pohádka lidová

Zvířecí pohádku považujeme za nejstarší druh lidové neboli klasické pohádky. Zvířata, stromy nebo třeba kámen mají podle nich duši a jsou považovány za bytosti myslící a cítící. Toto pojetí světa odpovídá primitivnímu myšlení člověka a spoutání a závislosti člověka na přírodě. Na úplně stejném principu je postaveno dětské myšlení. Zvířecí pohádky se velmi podobají bajkám. Zvířata v takových pohádkách většinou umí mluvit a stávají se pro děti velmi přitažlivá a sympatická. Často vidíme zvířata ve spojení s člověkem, tedy jeho velmi blízkým přítelem, pomocníkem. Bývají obdařena kouzlem či kouzelnou schopností. Proto se stala přechodem k pohádkám kouzelným. Zvířata také často zobrazují lidské vlastnosti a jednání, díky nimž děti velmi dobře a snadno získávají představu o světě lidí, dospělých. Většinou můžeme tyto typy pohádky v předkládání dětem vidět v hierarchickém pořadí dle věku dítěte (nižší předškolní věk, předškolní věk, mladší školní věk).¹⁵

¹⁴ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. Praha: SPN, 1984. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 15–23.

¹⁵ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. Praha: SPN, 1984. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 23.

Tyto pohádky, např. O Červené Karkulce, skrývají hned několik významů a tvoří svým způsobem pohádky didaktické. Vyplývá z nich nejen prvoplánové potrestání za neposlušnost, ale také snaha naučit dítě samostatnosti, rozpoznat nebezpečí, schopnost sebeovládání a připravit ho na budoucí život. Tyto pohádky bývají obsahově jednoduché, text se v nich často opakuje a vrství. Dítě se pomocí nich učí mluvit či si osvojuje mravní základy.

Později vznikla pohádka **kouzelná**. Jejími základními rysy, které jsou typické pro představu a myšlení předškolního dítěte, jsou fantastičnost, animizace a antropomorfizace, fantasticky proměněné sny a přání, magie slova, polarita postav, která znázorňuje a představuje dobré a špatné lidské vlastnosti, snadnou orientaci v lidských vztazích, dále dynamický děj, který vede k odměně či odplatě, odhalení dobra či zla, vítězství a spravedlnosti. Objevují se zde často nadpřirozené bytosti, kouzla a magie. Díky těmto hlavním znakům můžeme jednotlivé pohádky dělit a rozlišovat.

Novelistická pohádka se vývojově řadí za kouzelnou pohádku, je tedy historicky mnohem mladší. Odráží a předpokládá již určité lidské zkušenosti, proto se stala typickou pro starší děti, tedy děti staršího předškolního věku či školního věku. Pohádka se zde vysmívá lidské hlouposti a pošetilosti, což představuje např. pohádka O líném Honzovi. Vyskytuje se v ní děj často nepravděpodobný, ale neobsahuje již kouzelné prvky. Hlavní hrdina vždy zvítězí i bez nadpřirozených schopností či za použití kouzel.

1.3.2 Pohádka autorská

Tento typ literárních pohádek se již nedrží základní lidové tradice. Objevují se v nich sice stále prvky lidové pohádky, ale je s nimi nakládáno volně, používají netradiční motivy a postavy aj. V těchto pohádkách se odráží osobnost autora v mnohem větší míře, než tomu bylo v předchozích druzích pohádek, což umožňuje různé obměny a tvárnost. Bývá také často nazývána jako pohádka umělá.

Primitivní představy, pojmy a odlišné životní detaily nahrazují jinými prostředky a vysvětlují je tak, aby se staly srozumitelnými, smysluplnými a nezůstaly pro děti neznámé nebo zašifrované. Autoři tedy pracují s prvky tradiční pohádky, ale obohacují ji o nové motivy a obsahy. Iniciace a míra nového zpracování tématu vždy záleží na autorově kreativité a umění. Prvním představitelem umělé autorské pohádky byl Hans Christian Andersen, který používal tradiční fantastické obrazy a naplnil svět pohádek situacemi z běžného života. Na

velmi úzké hraně v jeho pohádkách také balancuje realita s fantazií. Našimi nejznámějšími českými autory umělých pohádek byly Karel Čapek nebo Josef Lada.¹⁶

1.4 Formy

V dnešní době existuje nespočet možností, jak předat pohádku či pohádkový příběh dětem. Mezi nejčastější formy pohádek se řadí pohádky čtené, audiovizuální, audio pohádky (namluvené), filmové nebo televizní a rozhlasové. Sirovátka tvrdí, že literární, divadelní, filmové i rozhlasové autoři mají tendenci k parodii a komičnosti. Jako hlavní motiv proto volí převážně pohádky s žertovnými scénami nebo zdůrazňují zábavné prvky. A uvádí, že i v pohádkách vyprávěných často autor vede ke vtipu, protože děti mají obzvláště rády pohádky zábavné, komické, či příběhy naruby.

Rozlišuje zde díla podle toho, zda používají konvenci realistickou, ve které autor používá fantazii jako literární fikci a vytváří pomocí ní obraz světa rezonující s realitou, a konvenci fantastickou, kde se jedná o smyšlený svět mimo čas a prostor vypravěče. „*Prvky realistické mohou prostupovat fantastikou anebo se s ní mísit a naopak prvky fantastické se mohou vyskytovat v textech realistických.*“¹⁷ Různé formy pohádky tradiční i umělé se pohybují mezi těmito póly.

Dříve byly čtené pohádky určeny převážně dospělým, ale postupem času se začaly více a více orientovat hlavně na dětské publikum. Byly upravovány dle věku dětí, aby byly přiměřené a vhodné. Někteří autoři upravovali texty pohádek tak, aby jim děti lépe rozuměly a vnímaly je. Díky vzniku novým mediím pak byla pohádka rozšířena dál do světa diváků a posluchačů. Filmové a televizní pohádky cílí převážně na zrakové vnímání dětí. V určitých situacích mohou dítěti pomoci lépe pochopit situaci či problém. Na druhou stranu ale zprostředkovávají zcela jasný příběh a děti jsou tak ochuzeny o možnost zapojit svou fantazii, představit si hlavní postavy podle sebe apod. Všechny tyto nové formy pohádek ale

¹⁶ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. Praha: SPN, 1984. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 25–27.

¹⁷ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2, s. 137.

hledají cestu, jak být správně vyjádřeny a zcela jistě rozšířily svět pohádek. Navzájem se ovlivňují, jsou propojené a mohou spolu i soupeřit.¹⁸

Každý, kdo využívá pohádku jako prostředek ať už ke vzdělávání, výchově či k jiným účelům, má možnost vybrat si z opravdu velkého množství forem, které může vzájemně kombinovat a doplňovat dle aktuálních potřeb. Asi se nenajde nikdo, kdo by vyloženě preferoval jen a pouze jednu jedinou formu pohádky a nikdy nevyužil možnost těch ostatních. I v pedagogické praxi se velmi často setkáváme s kombinací několika forem pohádek, nejčastěji pak čtené varianty s audio pohádkou.

1.5 Funkce

Základní funkcí pohádky je vnést do dětského nesrozumitelného světa plného chaosu smysl a řád. Obzvláště děti předškolního věku nemohou tomuto světu zcela rozumět a dát něčemu smysl může být pro ně obtížnější než pro dospělé. Pohádky také vznikly jako jakýsi pomocný most mezi dětským myšlením a myšlením dospělých. Děti se nebojí vdechnout život neživému, ponořit se do světa kouzel a magie. Jejich myšlení je v tomto životním úseku hlavně obrazné a konkrétní a pomáhá jim oprostit se od běžných problémů. Pohádky pomáhají dětem pochopit komplikovaný labyrint, který představuje svět dospělých. K tomu je zapotřebí správná a smysluplná interpretace, jež bude dětem jasná a nebude vzbuzovat úzkost, tápání a další otázky, ale pomůže dětem se lépe orientovat. Pohádka musí mluvit jazykem dětí, jemuž všechny rozumí. Její nejdůležitější funkcí tedy je strukturovat skutečnost do srozumitelných obrazů, lehce pochopitelných zápletek a jasného významu dobra a zla. Učí děti optimisticky vnímat svět a nahlížet na okolí, čímž je odlišuje od dospělých.¹⁹ Důležitými funkcemi je funkce relaxační, poznávací a výchovná. Děti také často přitahují ilustrace, které knihy doprovází. Pohádka poskytuje zábavu, prožitek. Rozvíjí představivost a fantazii, myšlení, inteligenci, zlepšuje komunikační dovednosti, zvyšuje slovní zásobu a v neposlední řadě také umožňuje poznávání hodnot.²⁰

¹⁸ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2, s. 178–180.

¹⁹ ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1434-2., s. 7–18.

²⁰ RICHTER, Luděk. *Od pohádky-- k pohádce: (od literatury k divadlu)*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004. ISBN 80-902975-4-4., s. 23–41.

Pohádka nás pohladí po duši, odpovídá na některé základní psychické potřeby (vztah k rodičům, k sourozencům), na potřebu lásky, zvládnutí strachu, získání důvěry ke světu a okolí, utváření mezilidských vztahů a rozvoj životního smyslu. Její význam se odráží jak v rovině výchovné a vzdělávací, tak v rovině poznávací. Pohádky nás také připravují na fakt, že vyřešení problému, či zvládnutí nějaké situace vyžaduje určitý čas a ukazují nám úlevu či uspokojení s tím spojené. Rozvíjí dětskou představivost a myšlení, poskytují informace, zábavu, dobrodružství, ale i poučení. Předkládají také významy určitých životních problémů, se kterými se děti během života setkávají a musí se je naučit řešit. Avšak podoba těchto problémů a způsobů řešení je dětem předkládána v jednoduchých, konkrétních a srozumitelných symbolech. Například vysvětlovat dětem princip dobra a zla nemá smysl pomocí abstraktních pojmů, ale je důležité použít právě jasné symboly a konkrétní postavy. Černoušek také prohlásil, že „*klasické pohádky v sobě odrážejí jakousi dětskou psychologii v kostce*“.²¹ Pohádky probouzejí v dítěti zvědavost, poskytují zábavu, i napětí, rozvíjejí představivost, imaginaci i inteligenci, rozšiřují dětské vědomí. Představují tak specifický druh vzdělávání, díky němuž děti postupně vstupují do horizontu vnitřních problémů lidského bytí a učí se takové problémy řešit.²²

Molicka ve své knize popisuje, že pohádka rozvíjí a vychovává osobnost dítěte. Dítě díky ní má možnost poznávat svět, ve kterém se mísí prvky fantazie právě s prvky reálného světa a přesouvá se do jiného prostředí či historické doby. Pohádka pomáhá dětem seznámit se s různými situacemi, které mohou být i nepříjemné a napomáhá jim nalézt jejich řešení. Prostřednictvím pohádek se děti také učí pozitivnímu pohledu, zvládnutí strachu apod., s čímž souvisí další funkce pohádek, a tedy vyvolávání emocí. Děti se rády bojí, pokud si uvědomují, že jim nehrozí žádné nebezpečí a že i hlavnímu hrdinovi v pohádce se nestane nic zlého.²³

Aby pohádka dokázala zaujmout pozornost dítěte, musí být zábavná, měla by vzbuzovat v dítěti zvědavost, představivost, vyjasňovat jeho pocity, brát vážně jeho těžkosti, nabízet řešení problémů a rozvíjet jeho rozumové schopnosti. Měla by brát v potaz veškeré stránky osobnosti dítěte a podporovat tak jeho sebedůvěru, ale i víru v budoucnost. Napomáhá mu

²¹ ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1434-2., s. 17.

²² ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1434-2., s. 16–18.

²³ MOLICKA, Maria. *Příběhy, které léčí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-203-4., s. 7–8.

lépe se orientovat ve složitém světě či společenství lidí a při utváření řádu. Pohádky obsahují důležité informace pro vědomou, předvědomou a nevědomou mysl a podněcují tak rozvoj mysli, morálních hodnot a celkového já. Bettelheim se také domnívá, že číst a nechat si číst patří mezi základní výchovné prostředky. Snažil se oslovit rodiče a učitele a pohádkám připsat důležitost a cennost právě při výchově.²⁴

Funkci pohádek ve své publikaci jasně formuluje Richter. Jako první uvádí poznání hodnot, tedy naučit se rozeznat, co je dobro a co zlo. Dále zde píše o mravní výchově a naplnění, což znamená, že dobro je vždy odměněno a zlo potrestáno, uvádí také kladné příklady, které nabízejí možnost sebeidentifikace a záporné příklady, které nás varují. Další funkcí je zábavnost – vlastní poslání lidové pohádky, u dětí je zábavnost a estetický požitek z pohádky o to důležitější. Dále zmiňuje funkci vytváření a upevňování ideálů, kdy nám pohádka podává informace a nechává nám prostor pro pochopení a vyřešení si problémů dle vlastních možností a zkušeností. Dalšími funkcemi je citové prožívání, rozvoj jazyka a sociálního prožívání. Důležitost věnuje Richter také psychoterapeutické funkci pohádky, díky které můžeme rozpoznat různé obavy, strachy či úzkosti. Pohádky dále dle jeho názoru rozvíjejí dětské myšlení, inteligenci, představivost a fantazii, působí kladně na poznávací schopnosti a posilují estetický prožitek.²⁵

1.6 Význam

Pohádky poskytují dětem zábavu, poučení, i vzdělání a podporují růst každé dětské osobnosti. Obohacují dětskou existenci a dítě v nich může najít plno smyslů. Význam dané pohádky může být pro každého mírně odlišný, v závislosti na jeho potřeby či věk a mění se i u jednoho jedince v průběhu jeho životních etap. Pohádky dále velmi ovlivňují morální výchovu dítěte, dříve obsahovaly také náboženské prvky, které byly nedílnou součástí životů lidí v době, ve které pohádka vznikala. Většina takových pohádek je již v dnešní době zapomenuta, jelikož důležitost náboženství u mnoho lidí poklesla. Pohádkové příběhy pomáhají dětem s integrací jejich osobnosti, s psychickými problémy růstu, k pochopení sebe sama i okolního světa i k překonání závislosti na rodičích, úzkosti, či strachu. V neposlední

²⁴ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Přeložil Lucie LUCKÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3., s. 9–13.

²⁵ RICHTER, Luděk. *Pohádka-- a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004. ISBN 80-902975-2-8., s. 41.

řadě lze pomocí pohádek rozvíjet dětské myšlení, paměť, představivost a fantazii a zlepšovat úroveň komunikačních dovedností, řeči.²⁶

Bettelheim ve své knize uvádí příklady pohádkových postav, které významně ovlivnily psychologii dětí různého věku i pohlaví. Každé dítě si význam a smysl pohádky nachází právě podle aktuální potřeby. Pohádka O Jeníčkovi a Mařence by se na první pohled mohla zdát jako ten správný příklad pro první vykročení dítěte do světa, kolem čtvrtého či pátého roku dítěte. Tedy na místě je strach a úzkost, které jsou však úspěšně překonány po poražení zlé ježibaby. Jiný úhel pohledu či jiné vnímání smyslu této pohádky může poskytnout ujištění či vedení pro dospívající dívku, která se ztotožnila s příběhem právě Jeníčka a Mařenky. Její bratr nad ní měl v dětství velkou převahu, ukazoval jí cestu, spoléhala se na něj. V pubertě se však ukázalo, že šlo o dívčin boj o nezávislost a nakonec to byla ona, která se stala pro bratra oporou.

Nemůžeme tedy s jistotou určit, jakou pohádku je nevhodnější číst v kterém období života dítěte. Nemůžeme se s jistotou rozhodnout, co číst právě teď a proč, ale můžeme se řídit pocity, které u dítěte konkrétní pohádka bude vyvolávat. Dítě dá samo najevo, která pohádka se mu líbí, a tím poznáme, že právě v ten okamžik mu byla přínosná pro jeho životní etapu. Většinou až když z daného příběhu získá všechny pro sebe potřebné smysly, přestane pohádku vyžadovat. Rodiče ani učitelé by dětem příběhy neměli interpretovat a tím jim zasahovat do jejich fantazie a připravovat je tak o možnost vlastní interpretace, naopak by měli sdílet jejich nadšení z příběhů a postupně se snažit pochopit, jak obohacují vnímavou mysl.²⁷

Franz uvádí, že pohádky mají vyloženě terapeutický význam. Dokážou děti povzbuzovat a ukazovat jim všechny pozitivní možnosti v životě. Pro příklad zde uvádí příběh ošklivého káčátka, kterému se všichni smáli, ale nakonec z něj vyrostla krásná labuť. Děti se mohou s hlavní postavou ztotožnit, cítí stejný pocit méněcennosti, ale neztrácí hlavu a doufají, že i ony jednou vyrostou do krásy a budou šťastné. Léčivý význam mají i příběhy, ve kterých se nadmíru objevuje lenost. Například líný Honza celý život nic nedělal, jen se válel na peci

²⁶ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Přeložil Lucie LUCKÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3., s. 20–25.

²⁷ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Přeložil Lucie LUCKÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3., s. 25–29.

a nakonec mu spadlo všechno do klína. Takové pohádky kompenzují kolektivní postoj a jsou v naší společnosti velmi oblíbené. Bezprostřednost dětí umožňuje identifikaci s pohádkou či hlavní postavou a prožití celého příběhu s lehkou naivitou.²⁸ Pohádka obohacuje duši dítěte, barví ji a naplňuje, dává volnost fantazii a citům, emocím i touhám a strachům. Dítě je v tomto období naplněno hladem po obrazech, touží se pomocí nich vzdělávat. Ztotožňuje se s pohádkovými postavami, učí se, že všemu dobrému se dostane odměny, zatímco zlo je vždy potrestáno. Připravuje se tak na tvrdou realitu života, upevňuje smysl pro spravedlnost a posiluje morální základy svého charakteru.²⁹ „Pohádky se dětem vypravují proto, aby v jejich čistém a mírném světle mohly vzklíčit a růst první myšlenky a síly duše.“³⁰

1.7 Archetypy v pohádkách

Pohádky jsou nejjednodušším a nejčistším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů. Zobrazují archetypy v jejich nejjednodušší a nejpřesnější podobě, díky čemuž můžeme lépe porozumět archetypálním obrazům a tomu, co se děje v kolektivní psyché, kdy jsou v pohádkách základní vzorce představovány co nejjasněji. Pohádkové archetypy se přenášejí z generace na generaci, jsou svým způsobem nesmrtelné, nestárnou, ani se z nich nevytratí to „kouzlo“. Každý si určitě vzpomenete, že když jste byl/a malý/á, vyprávěla vám babička, nebo maminka pohádky či příběhy, setkával/a jste se s nimi pak i v průběhu svého vývoje a v dospělosti či ve stáří se tento koloběh otočil a vy jste teď tím, kdo pohádky čte nebo vypráví nové generaci. Pohádky a pohádkové archetypy se stávají klasickými a prokazují svou nesmrtelnost v nadčasové dimenzi. Jung tvrdí, že je každý archetyp nevědomým psychickým faktorem, a je tedy nemožné přeložit jeho obsah do intelektuálních pojmů. Můžeme ho ale popsat na základě vlastní zkušenosti metodou srovnávání. Význam pohádky spočívá v souhrnu jejích motivů, které utváří děj. Nazývá také pohádku uzavřeným systémem, jenž obsahuje podstatnou psychologickou výpověď a vyjadřuje ji symbolickými obrazy a událostmi.

²⁸ FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vydání čtvrté. Přeložil Kristina ČERNÁ, přeložil Jan ČERNÝ. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0863-1, s. 51–53.

²⁹ STREIT, Jakob. *Včelka Sluněnka: Proč děti potřebují pohádky*. Ilustroval Eva DEL RISCO KOUPOVÁ. Hranice: Fabula, 2013. ISBN 978-80-87635-09-4., s. 109–117.

³⁰ STREIT, Jakob. *Včelka Sluněnka: Proč děti potřebují pohádky*. Ilustroval Eva DEL RISCO KOUPOVÁ. Hranice: Fabula, 2013. ISBN 978-80-87635-09-4., s. 121.

Marie-Louise Von Franz byla významnou osobností, která přispěla k psychologickému výkladu pohádek, převážně pak významu archetypu apod. Ve svém díle uvádí, že pohádky jsou nejčistším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů, a že jsou založeny na archetypech. Tyto zkušenosti – archetypy lidé sbírají a poté ukládají do své kolektivní paměti. Píše, že všechny pohádky mají za cíl popsat jednu psychickou skutečnost, která je však ohromně rozsáhlá a k jejímu rozpoznání je třeba tisíce pohádek a opakování, a ani tak nedojde k vyčerpání celého tohoto tématu. Jung tuto skutečnost nazývá *selbst*, v překladu se jedná o *bytočné Já*, které představuje psychický celek a regulující centrum kolektivního nevědomí. Jak je ale známo, každá kultura, či národ pojmá tuto realitu dle svého.³¹

Ve světě archetypů neexistuje žádný rozdíl v hodnotách, žádné stupně, které by určovaly rozdíl. Jedná se o jakýsi proces zahrnující i ostatní obrazy. Představuje psychický impuls, který má pak za důsledek proud psychické energie probíhajícího všemi ostatními archetypy. I zde se setkávají autoři s vlnou nepochopení či nedorozumění, je-li archetyp chápán jako filosofická myšlenka a rozchází se právě v názorech, že se jedná o poetický obraz, elementární emoci a fantazii, které se pojí s velkou řadou pocitů. Právě při interpretaci se nelze zcela oprostít od emoční roviny daného jedince.³²

1.8 Morfologie pohádek

Propp ve své knize označuje morfologii učením o formách. Rozebírá formy pohádky ať už v celém jejich rozsahu, či přímo konkrétní pohádky. Svou pozornost věnuje především pohádkám kouzelným.³³ Sestavil jistou morfologickou osnovu kouzelných pohádek, kterou mají charakterizovat následující funkce:

- Na začátku každé pohádky se vyjmenují členové rodiny, představí se hlavní hrdina
- Jeden ze členů rodiny opouští domov (smrt rodičů, odchod osoby starší či mladší generace)

³¹ FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vydání čtvrté. Přeložil Kristina ČERNÁ, přeložil Jan ČERNÝ. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0863-1, s. 15–16.

³² FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vydání čtvrté. Přeložil Kristina ČERNÁ, přeložil Jan ČERNÝ. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0863-1, s. 17–18.

³³ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Přeložil Miroslav ČERVENKA, přeložil Marcela PITTERMANNOVÁ, přeložil Hana ŠMAHELOVÁ. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 987-80-7319-085-9., s. 11.

- Hrdinovi je něco zakázáno (neotvírat komnatu, nic neříkat apod.), v opačném případě se jedná o příkaz, návrh (přines s sebou jídlo, vezmi bratra)
- Zákaz je porušen (přichází nová postava – škůdce)
- Škůdce se snaží vyzvídat
- Škůdce získává informace o oběti
- Škůdce se snaží oklamat svou oběť, aby se zmocnil jejího majetku (bere na sebe jinou podobu, užívá kouzelné prostředky)
- Oběť podlehne a tím pomáhá nepříteli (hrdina souhlasí s přemlouváním škůdce)
- Škůdce působí škodu, újmu jednomu členu rodiny (vyplývá z ní dynamika pohádky a přípravná část pohádky se mění v expozici; škůdce někoho unese, oloupí, ublíží někomu, začaruje někoho, udělá záměnu, zabíjí, vyhlašuje válku atd.)
- Jednomu z členů rodiny se něčeho nedostává, něco by chtěl mít (nevěsta, bohatství)
- Neštěstí či nedostatek jsou sděleny, k hrdinovi se někdo obrací s prosbou, rozkazem, je odeslán či propuštěn (hrdina – hledač, hrdina – postižený)
- Hledač se rozhoduje o protiakci nebo vyslovuje souhlas (hrdina – hledač prosí cara, ať mu dovolí hledat své dcery)
- Hrdina opouští domov (vstupuje nová postava – dárce, opatrovatel, který poskytuje většinou kouzelný předmět)
- Hrdina je podroben zkoušce (připravuje se tím získání kouzelného předmětu atd.)
- Hrdina reaguje na činy budoucího dárce (obstojí ve zkoušce, odpoví na pozdrav, prokáže službu, někoho ušetří či zachrání)
- Hrdina dostává k dispozici kouzelný prostředek (prsten, koně)
- Hrdina je doveden k místu, kde se nalézá předmět hledání (např. letí vzduchem do jiné říše, jde podle krvavých stop atd.)
- Hrdina a škůdce vstupují do bezprostředního boje (boj s drakem, soutěžení)
- Hrdina je označen (na těle, dostává prsten, šátek)
- Škůdce je poražen
- Počáteční neštěstí, nedostatek jsou zlikvidovány (dochází k vyvrcholení pohádky)
- Hrdina se vrací
- Hrdina je pronásledován

- Hrdina se zachraňuje
- Hrdina se dostává domů
- Nepravý hrdina si klade neoprávněné nároky (bratři hrdiny se vydávají za vítěze)
- Hrdinovi je uložen těžký úkol (velmi oblíbený prvek pohádky)
- Úkol je splněn
- Hrdina je poznán (podle označení, či předmětu)
- Nepravý hrdina či škůdce je odhalen
- Hrdina dostává nové vzezření (kouzelnou činností pomocníka)
- Škůdce je potrestán
- Hrdina se žení a nastupuje na trůn (tím se pohádka uzavírá)³⁴

Jak si můžeme všimnout, v pohádkách se velmi často vyskytují frustrující situace, které nikdy nemají otevřený konec a vždy končí šťastně. Shrneme-li výše uvedené hlavní body kouzelné pohádky, zjistíme, že každá pohádka začíná přípravnou sekcí, dále je představen hlavní hrdina, kterému cestu za dobrodružstvím komplikuje nějaký škůdce (většinou proto, aby byl příběh zajímavý a dramatičtější). Na první pohled by se mohlo zdát, že se škůdci povede zvítězit a hrdinu porazit. To se však záhy mnohem rychle obrátí, i když je cesta za vítězstvím opět provázena mnohými nelehkými úkoly. Nakonec hrdina poráží zlo, vítězí, je oslavován, žení se a nastupuje na trůn.³⁵ Takové pořadí by taktéž mělo být zachováno, jsou-li pohádky či pohádkové příběhy volně vyprávěny. Samozřejmě může docházet k libovolnému přidávání a vymýšlení zajímavých možností příběhu, které děti ve většině situací baví, rozesmějí, ale ve své podstatě musí být zachovány tradiční, převážně morální hodnoty apod., aby dítě nebylo stavěno do situace, kdy si není jisté, co je správné (např. kdyby bylo zlo zaměněno za dobro). Vyvolalo by to u dětí zmatení a nejistotu, které by předcházely dalším budoucím nežádoucím jevům.

³⁴ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Přeložil Miroslav ČERVENKA, přeložil Marcela PITTERMANNOVÁ, přeložil Hana ŠMAHELOVÁ. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 987-80-7319-085-9., s. 29–56.

³⁵ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Přeložil Miroslav ČERVENKA, přeložil Marcela PITTERMANNOVÁ, přeložil Hana ŠMAHELOVÁ. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 987-80-7319-085-9., s. 56.

2 Vývoj dítěte dle vývojové psychologie

Vývojová psychologie se zabývá psychickým vývojem každého jedince, jakým způsobem se proměňuje jeho prožívání, uvažování i chování, které jsou typické pro jednotlivá vývojová období, a usiluje o jejich porozumění. Všechna tato období jsou velmi důležitá pro rozvoj jedince a celkový vývoj dítěte je chápán jako výsledek interakce genetických a psychosociálních vlivů. Znalosti z vývojové psychologie nám napomáhají rozlišovat běžné projevy typické pro dané období, ale také projevy, které již přiměřené nejsou a usnadňují nám tak práci s jedincem. Klíčové je vždy porozumění dítěti daného věku.³⁶

„Psychický vývoj lze charakterizovat jako proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciací a integrace, která se projeví v rámci celé osobnosti.“³⁷ Psychický vývoj je závislý na několika dílčích faktorech, které působí ve vzájemné interakci. Biosociální vývoj zahrnuje vývoj tělesný a s ním spojené proměny. Kognitivní vývoj zahrnuje psychické procesy a vývojová psychologie se zde zaměřuje především na změnu způsobu zpracování informací a uvažování. Vývoj motivačně emoční složky představuje proměnu emočního prožívání a regulace a také závislost na zrání. Psychosociální vývoj bývá označován jako proces socializace a zahrnuje proměny sociálních a osobnostních charakteristik. Psychický vývoj jedince ovlivňuje mnoho faktorů, díky kterým se jedinec podobá ostatním, či se od nich odlišuje. Jedná se o interakci vrozených dispozic a vlivů prostředí. Tyto faktory nemusí mít rozvržení významnosti u jedince vyrovnanou, liší se velmi individuálně.³⁸

Dědičnost neboli genetické dispozice, chápeme jako informace, které vytvářejí předpoklady pro vznik různých psychických vlastností jedince. Individuální rozvoj jedince závisí na variabilitě zrání. Genetický program a jeho složky se postupně aktivují v průběhu života jedince v závislosti na danou etapu. Může se proto stát, že jedinec má předpoklady pro danou schopnost, ale funkce ještě nejsou dostatečně dozrálé a neobjeví se tak v období, kdy

³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 9.

³⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 11.

³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 11–12.

bychom je očekávali. To znamená, že i tempo zrání je geneticky dané. Tyto genetické informace máme zakódovány ve formě genů na chromosomech. Jedna sada chromosomů u každého jedince pochází od matky, druhá od otce. Definitivní podoba vlastnosti závisí také na vlivu vnějšího prostředí. Úroveň schopnosti, či její stabilita se může proměňovat v závislosti na čas, kvalitu, či intenzitu, zda má jedinec dostatečné předpoklady využít nabízené podněty, zatímco genotyp se v průběhu života výrazně nemění.

Dalším faktorem, který výrazně ovlivňuje jedince, je prostředí, ve kterém tento jedinec vyrůstá. Dítě zde prochází interakcí s lidmi, neživými předměty, ale i symboly. Dítě reaguje na podněty a stimuluje reakce ostatních lidí. Množství získaných zkušeností, ale i jejich kvalita výrazně ovlivňují psychický vývoj jedince, jeho prožívání, ale i rozvoj osobnostních vlastností, a to buď negativně, nebo pozitivně. Správný vývoj psychiky závisí hlavně na sociokulturních faktorech, což přispívá k rozvoji projevů, jako je schopnost verbální komunikace, autoregulace svého chování apod. Interakce s jinými lidmi v určitém prostředí se nazývá socializace. Dítě se tak učí určitým způsobům jednání a chování v rámci nějaké skupiny či společenství.³⁹

Pro naše účely bude důležité zaměřit pozornost převážně na dvě vývojová období, a to období batolete a období předškolního věku. V těchto obdobích je jedinec již ovlivňován pohádkou, pohádkovým příběhem, či knihou a zároveň si to uvědomuje.

2.1 Období batolete

Toto období trvá od 1 do 3 let a dochází v něm k výraznému rozvoji dovedností a schopností. Začíná se utvářet dětská osobnost, dítě se osamostatňuje, je si vědomo své existence. Dochází také k uvolňování vazeb, ale je stále třeba pevného vedení. Dítě zjišťuje své možnosti a limity a velmi usiluje o sebeprosazení. Rozvíjí se pohybová aktivita a dítě se svými dovednostmi experimentuje. Je jimi natolik uchváčeno a zaujato, že je neustále opakuje, procvičuje a tím také zdokonaluje. Dítě si tak doleze pro jakoukoliv věc, která ho zaujme a my mu tak můžeme podněcovat zajímavé předměty, např. obrázkové knihy. Vytváří se také poznávací procesy a mění se přístup ke světu, což znamená lepší chápání reality a orientace. Děti v tomto období také dost často lpí na dodržování rituálů a stereotypů, které

³⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 12–20.

pro ně představují bezpečí a jistotu. Např. děti rády poslouchají oblíbenou pohádku stále dokola, užívají si, že znají celý příběh a ví, jak se bude situace dále vyvíjet. Pokud dospělý nějakou část vynechá nebo změní, bude okamžitě upozorněn na chybu. Dítě si tak již v tomto období např. díky vyprávění pohádek umí představovat obraz či činnost, aniž by je muselo vidět na obrázku a později využívá paměťových představ. V této fázi se učí chápat a využívat symboly. Vztáhneme-li si to opět na pohádku, můžeme při vyprávění používat předměty, které se svým tvarem podobají předmětům v pohádce a dítě si je tak snadno dokáže představit. Je proto také důležité pohádkové příběhy doplňovat dramatizací či předváděním činností a aktivit. Dítě je pak schopné tyto činnosti napodobit i po delší době, co je vidělo např. v symbolické hře. Učí se tak lépe chápat vztahy i souvislosti, lépe uvažovat o hypotetickém světě, kterým mimo jiné je i svět pohádek.⁴⁰

Dochází také k rozvoji pozornosti a to především té úmyslné, i když zatím jen na velmi krátkou dobu. Zlepšuje a rozvíjí se paměť, slovní zásoba. Paměť se dá trénovat pomocí vyprávění příběhů či zážitků, jejich vybavením a převyprávěním ostatním kamarádům. Dětskou pozornost přiláká to, co je zajímavé a obvykle pak vypouští to ostatní, proto je zapotřebí vyprávět pohádky a příběhy pomocí až přehnaných a velmi expresivních slov a gest.

Dítě se učí řeči, aby mohlo vyjádřit své potřeby či zájmy. Pro tuto dovednost je předpokladem např. určitá slovní zásoba. Jazyk se také stává nástrojem sociální adaptace, kdy dítě potřebuje jistý model, který bude napodobovat. Můžeme proto často vidět, jak maminka či paní učitelka v mateřské škole komentuje a popisuje podrobně každou činnost, která se právě dělá.⁴¹

2.2 Období předškolního věku

Předškolní období trvá od 3 do 6 let, někdy se uvádí i do 7 let věku dítěte. Konec této životní etapy určuje nástup do školy i fyzický věk. Tato fáze je charakteristická především stabilizací vlastní pozice ve světě a diferenciací vztahu ke světu. Dítě se učí svět poznávat a k tomu mu pomáhá představivost, fantazie a intuice, které ještě nejsou ovlivněny logikou

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN isbn978-80-246-2153-1., s. 120–134.

⁴¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN isbn978-80-246-2153-1., s. 134–177.

a logickým myšlením. Dětské představy jsou upravovány dle aktuálních potřeb a možností jedince. Vágnerová nazývá toto období také věkem hry a přípravy na školu. Toto období také zaplňuje iniciativa, kdy se jedinec snaží něčeho dosáhnout, něco zvládnout a potvrdit si tak svoje kvality. Ke změnám dochází v sociální oblasti, pro kterou je typický rozvoj vztahu s vrstevníky a přesah rodiny. Jedinec se tak začíná připravovat na život ve společnosti, musí přijmout a dodržovat řád, musí se naučit spolupracovat, ale mít i svůj názor. Jak již v názvu Vágnerová napovídá, v tomto období se pro dítě důležitou stává hra a sdílená aktivita, která vyžaduje prosociální chování – tedy sebeprosazení, ale i přizpůsobení se ostatním.⁴²

Erikson považuje toto období za období iniciativy, kdy se dítě snaží prosadit a má potřebu aktivity. Snaží se pochopit životní řád, zjišťuje, co smí a co nesmí, získává normy v chování. Vyvíjí se sebevědomí, dítě se učí přejímat cizí názory, což je prvotním náznakem rozvoje sebehodnocení. Nejdůležitější činností v tomto období je hra, ve které se projevují a rozvíjejí všechny psychické procesy i vlastnosti dítěte. Zdokonaluje se formální i obsahová stránka řeči, myšlení. Řeč se stává nástrojem komunikace a dítě ji používá k regulaci vlastního chování. Vyjadřuje svoje pocity a potřeby. Vnímání se vyvíjí v souvislosti s rozvojem představ, myšlením a nabýváním zkušeností. Pro výuku čtení a psaní je také důležitý rozvoj sluchové a zrakové diferenciacce v tomto období. Představy dítěte ještě nejsou tak přesné a bývají proto doplňovány fantazií tzv. smyšlenkami (dětská konfabulace). Nejedná se o lži, ale o informace, o jejichž pravdivosti je dítě přesvědčené. Aby byla citová a rozumová složka v rovnováze, je důležitá fantazie, kdy dochází k přizpůsobování reality svým potřebám bez ohledu na další skutečnosti.

V této fázi dochází také k rozvoji myšlení a vzniká myšlení intuitivní, názorné. Myšlení dítěte je stále ještě značně konkrétní, hodnocení podobností je obtížnější než nalezení rozdílů a usuzovat současně ve dvou dimenzích dítě ještě neumí. Toto myšlení se v některých aspektech podobá senzomotorickému usuzování, protože je prováděno v představě a spojeno s určitou činností. Je hodně ovlivněno emocemi a dítě si často vypomáhá fantazií orientovat se tak v prostředí.⁴³

⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 177.

⁴³ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidmila VALENTOVÁ. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: Univerzita Karlova, 1991., s. 59–64.

Stadium předškolního věku přináší také nové možnosti myšlení, jedinec začíná chápat základní matematické vztahy, kdy např. již umí napočítat od jedné do deseti a napočítá také stejný počet kuliček a ví, že dva je více než jedna a méně než tři. Dalšímu duševnímu vývoji napomáhá aktivizace myšlenkových pochodů. Neopírá se ještě o pojmy, ale zatím jen o pseudopojmy, neopírá se ještě o trvalost předmětu v čase a prostoru, je egocentrické a magické (tomu odpovídá záliba v pohádkách a pokračování v pohádkových příbězích vlastním vyprávěním). Dokáže rozlišit, co je správně a co špatné, chápe pravidla a učí se řádu společnosti. Pomocí své představivosti dokáže být kýmkoliv, kdekoliv na světě a uvědomuje si, že to není skutečné. To podporuje hrou na pohádkové postavy, povolání a rozpomínáním na čtení či vyprávěné pohádkové příběhy. Všemi výše uvedenými vývojovými proměnami dochází k otevírání možností a rozvoji osobnosti po všech stránkách.⁴⁴

Mělo by být samozřejmé vychovávat děti rozumně podle vědomých zásad, chválit za dobře odvedené činy a kárat za vše nesprávné. Výchova má dítě připravit na život, vybavit ho znalostmi a dovednostmi, pěstovat v něm potřebné návyky, poznání mravních hodnot, či probouzet zájem a zvědavost. Jak se obvykle říká, všeho s mírou. I při vyprávění či čtení pohádek lze dítěti předávat negativní informace, ty, kterých se bojí, ze kterých nemá dítě dobrý pocit. Musíme vždy ale najít správnou rovnováhu a kompromis mezi tím, co a jak říkáme, abychom v dítěti nechtěně nevypěstovali trauma na celý život banální situací.⁴⁵

2.2.1 Vývoj poznávacích procesů

Toto období bývá také označována jako období názorného a intuitivního myšlení. Dítě poznává svět, učí se chápat pravidla. Myšlení dítěte předškolního věku ještě nerespektuje zákony logiky, je dosti omezené a není přesné. První myšlení se začne projevovat selekcí informací a způsobem zpracování, který můžeme označit za velmi specifický. Dítě v tomto období ulpívá na svém názoru a je přesvědčeno, že tento názor je jediný možný, opomíjí jiné. Při zpracovávání a interpretaci informací si dítě velmi často vypomáhá fantazií, např. živé vlastnosti přisuzuje i neživým objektům a díky takové interpretaci se pro něj stává svět srozumitelnější. Velmi důležitá je potřeba jistoty, proto každé poznání musí mít definitivní

⁴⁴ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. A rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-628-5., s. 240–244.

⁴⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986. Pyramida (Panorama)., s. 201–203.

platnost, jež bude jednoznačná. Ještě nechápe trvalost podstaty a její změny, nerozumí vztahům mezi existencemi. Celý vývoj myšlení je dlouhodobý proces. Dítě se učí chápat změny postupně na základě jejich složitosti. Snadno ignoruje informace, které mu překážejí v uvažování a v pohledu na svět. Jeho pozornost pak často upoutá jen to nejnápadnější, jelikož v tomto věku ještě nemají všechny potřebné složky řádné rozvinuty a pracovní paměť nedosáhla dostatečné kapacity. Vyvíjí se i způsob uvažování. Dítě snadněji vnímá to, co se pro něj stává atraktivnější a čím může uspokojit své potřeby a nenapadne ho, že by jeho způsob uvažování mohl být nepřesný, či dokonce nesprávný. Dítě často chybuje při třízení a posuzování vzájemných vztahů. Nezralost se projevuje také tendencí měnit kritérium klasifikace, která se zlepšuje věkem a zráním. Správné rozlišení může být obtížné z důvodu, že děti nemají potřebné znalosti, což brání také správnému analogickému uvažování, prostřednictvím kterého lépe porozumí souvislostem, rozvine své znalosti či uspořádá své poznatky.

K rozvoji deduktivního chování dochází např. prostřednictvím hry, kdy dochází k porozumění konkrétní realitě. Děti potřebují dosáhnout jistoty, aby se dokázaly orientovat ve světě a měly pocit, že mu rozumějí. Z toho samého důvodu mohou někdy také nesprávně interpretovat realitu. Velmi často propojují vzpomínky s fantazijními představami, které pro ně představují harmonizaci, která je nezbytná pro rovnováhu citů a rozumu. Skutečnost mohou také přizpůsobovat svým přáním nebo potřebám. Jejich myšlení je charakteristické nekoordinovaností, útržkovitostí, nepropojeností a nekomplexností. Zpracování informací souvisí také s přístupem k řešení problémů, kdy může často docházet k nepochopení podstaty.

Svůj názor mohou děti vyjadřovat pomocí kresby, vyprávění nebo hry. Zobrazují realitu tak, jak ji samy chápou. I úroveň kresby se vyvíjí a dítě postupně zjistí, že může zobrazovat skutečnost, samozřejmě dle svých aktuálních schopností a dovedností. Jako další způsob vyjádření postoje ke světu, svého názoru, používá hru, ve které se osvobozuje, chová se dle svých představ. Pomocí hry může také lépe zvládat strach, obavy, či se vracet k situacím, kterým předtím nerozumělo. Typickému způsobu prožívání a uvažování dětí v tomto věku odpovídají pohádky. Ty jsou často zjednodušeny a řídí se jednoznačnými pravidly. Vítězí dobro nad zlem, špatné je potrestáno atd. Vše prezentuje jasně, srozumitelně a bezpečně. Pohádky dětem pomáhají pochopit podstatu světa, vztahů, i když velmi zjednodušeným způsobem. Přispívají také k vymezení dětské identity, tedy ztotožnění s hrdinou, uspokojují potřebu naděje a dávají jistotu a řád.

Děti se také učí chápat čas a prostor. V tomto věku vše nepřiměřeně přeceňují či podceňují. Jistě znají pojmy nahoře a dole, ale problémy již činí rozlišení vlevo a vpravo. Stejně je to s časovou orientací, kdy stěžejní se pro ně stávají dny v týdnu a pojmy jako včera, dnes a zítra, později, či dříve. Na konci tohoto období již chápou obě tyto dimenze a rozumí jejich vztahům. Velmi se koncentrují na přítomnost, proto pro ně čas není důležitý, ba je dokonce obtěžuje. Často se nechají unést fantazií a představami. Vzniká také první povědomí a porozumění počtům a číslům.

Vyvíjí se poznání lidské mysli, dochází k porozumění psychickým projevům. Dítě chápe, že každý má nějaká přání či názory, které se mohou lišit, a dovede si představit, jak by někdo jiný mohl v dané situaci jednat. To má za následek reflexe vlastních psychických projevů. Dochází k čím dál přesnějšímu odlišení reality od fantazie, tedy toho, co se skutečně stalo od pouhých představ. Učí se rozpoznávat názory druhých a rozvíjí se jejich paměť. Postupně se také zlepšuje zvládání kontaktu s vrstevníky, jelikož dochází k uvědomění názorů, pocitů druhých a k získávání zkušeností. Mění se způsob zpracování informací a tím se zlepšuje krátkodobá i dlouhodobá paměť. Pomáhá tomu i formulace myšlenek či vzpomínek formou vyprávění, přičemž dochází i k rozvoji řeči. Dítě si obvykle lépe zapamatuje věci zajímavé, pestré. Při vyprávění pohádek či příběhů si nejdříve vytvoří scénář. Tříleté děti zmíní velmi nedůležité věci a na ty hlavní často zapomenou, čtyřleté děti se již dokážou držet scénáře a vyprávět důležité. Teprve pětileté děti dokážou zmínit hlavní cíl a důležité aspekty, včetně zachování pořadí příběhu.⁴⁶

2.2.2 Vývoj exekutivních funkcí a autoregulace

Součástí exekutivních funkcí je pracovní paměť (schopnost uchovat potřebné informace), schopnost inhibice (potlačení silnějších a nežádoucích poznatků a tendencí k nevhodnému jednání) a kognitivní flexibilita (schopnost přesunout pozornost na důležité dle potřeby). Všechny složky by měly být dostatečně vyvinuté na konci období předškolního věku, i když se po celou dobu vyvíjejí nerovnoměrně.

Pracovní paměť uchovává aktuální informace potřebné pro danou situaci. Dítě ví, co se děje a z toho i vyplývá, co má udělat. Uplatňuje se zde i uvažování, jelikož jde o mechanické

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 177–208.

udržení informací a jejich zpracování. Setkáme-li se s nedostatečně vyvinutou schopností inhibice, poznáme to např. tak, že dítě potlačuje aktivitu nebo informaci nepotřebnou pro zvládnutí situace. Dítě tedy moc dobře ví, co má dělat, ale často dělá něco jiného. Inhibiční kontrola se rozvíjí ve větší míře až na konci tohoto období. Uvědomuje si výhody a nevýhody spojené s rozhodnutím či jednáním. Ovládání touhy je spojeno s uspokojením potřeb. Tato funkce je velmi úzce spjata i se socializací. Dochází k dosažení sebekontroly a sebeovládání jisté úrovně, která by však stále měla být v rovnováze. Nedostatečné sebeovládání může vést k adaptačním problémům, přemíra sebekontroly zase k potlačení i žádoucího jednání. Přesouvání pozornosti z jednoho aspektu na druhý, tedy flexibilita reagování se rozvíjí až na konci předškolního věku. Projevuje se např. neschopností dítěte zapamatovat si rozsáhlý pokyn, nebo dva za sebou jdoucí pokyny, což souvisí s nedostatečnou flexibilitou. Správný vývoj těchto funkcí souvisí se zráním i výchovou.⁴⁷

2.2.3 Vývoj verbálních schopností

Řeč se stává zdrojem poznávání. Dítě v tomto věku používá jazyk na úrovni dosaženého rozvoje, myšlení. Často se v tomto období tážou proč a jak a vyžadují vysvětlení na své dotazy od dospělých. Otázky mohou pokládat až do té doby, než dojde k uspokojení všech jejich potřeb. Zdokonalují se verbální dovednosti v obsahu i formě. Zlepšuje se komunikace s dospělými, obohacuje se jejich slovní zásoba a vyvíjí se vyjadřování. Verbální vyjadřování přejímají i pomocí nápodoby, experimentují s novými výrazy a slovy, upřesňuje se jim platnost gramatických pravidel. Ve vyprávění dětí tohoto věku se často objevují nepřesnosti a agramatismy, pořadí slov ve větě je nepřesné, mohou zmiňovat nedůležité a hlavní cíl opomenout.

S rozvojem jazykových kompetencí souvisí také míra porozumění vyprávění, kdy její přesnost bývá neuspokojivá. Vyvíjí se také egocentrická řeč, kdy dítě mluví samo pro sebe, šeptá, či některá slova vynechává a postupně se mění na vnitřní řeč. Učí se respektovat pravidla konverzace, být posluchač, ale i vypravěč. Dokáže také přizpůsobit řeč vrstevníkům a jejich možnostem, či dospělým. Vkládají do svého projevu city, rekonstruují role, chování.⁴⁸

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 208–214.

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 214–217.

2.2.4 Emoční vývoj

Emoční prožívání se pomalu stabilizuje a vyrovnává, převažuje pozitivní nálada a ubývají negativní reakce. Velmi výrazně se u dítěte tohoto věku střídají emoce smích a pláč s velkou intenzitou. Rozvíjí se také emoční paměť, která umožňuje vzpomínky na dřívější pocity, což se projevuje např. ve vyprávění. S vývojem dochází k jistým změnám v emočním prožívání. Vztek a zlost se již neobjevují tak často. Může za to z části dozrávání centrální nervové soustavy, ale i chápání vzniku nepříjemné situace. S rozvojem dětské představivosti souvisí projevy strachu, kdy si dítě může vymyslet imaginární postavy. Navzájem se děti také často straší a podle temperamentu se liší také jejich reakce. Prožívání strachu může být někdy velmi silné a projevuje se odmítáním samostatnosti a závislostí na dospělém. Může být i spojena s intenzivní negativní zkušeností. Předškolní děti mají smysl pro humor, který je však typický jednoduchostí, často opakováním nesmyslných slov. Sdílení legrace je nezbytnou součástí mezilidských vztahů. Rozvíjí se emoční inteligence, děti lépe svým citům a pocitům druhým rozumí, dokážou je ovládat, projevovat.

Děti se v tomto věku začínají lépe orientovat ve svých emocích i emocích druhých lidí, chápou příčiny jejich vzniku, dokážou odhadnout situaci a přiměřeně na ni reagovat. Chápou také význam emocí, dokážou rozlišit mezi pozitivními a negativními pocity. Příčiny emočních reakcí ovlivňují jejich chování a děti se také dobře orientují v emocích ostatních. Rozvíjí se schopnost empatie, chápou, že pocity se nemusí vždy vyjadřovat a přesto je lidé mají. Slovní zásoba je dostatečně rozvinutá, takže dítě v tomto věku může snadno popsat své pocity a emoce, což mohou zlepšovat čtením či vyprávěním pohádek a příběhů, rozhovorem s dospělými apod.

Kontrolovat emoční prožitky a chování umožňuje emoční regulace. Obvykle se jedná o regulaci negativní emoce, nepříjemných podnětů a situací. Děti v tomto věku se často setkávají s tím, že by měly své emoce či projevy chování umět ovládat. Jedná se např. o zlost, vztek atd. Zatímco potlačovat smutek není žádoucí. Dítě si tedy své chování a prožívání uvědomuje a může jeho projevy přizpůsobovat, ne ovšem vždy. Schopnost regulovat své emoce souvisí také s temperamentem, sebekontrolou. Naučí-li se dítě nedávat najevo negativní nebo nežádoucí emoce, stane se více úspěšným, oblíbeným a sociálně adaptibilním.

Rozvíjí se sebehodnotící emoce, které se vážou na uvědomění své vlastní osobnosti. Tyto emoce mohou být pozitivní i negativní. Předškolní děti cítí oprávněně hrdost, povede-li se jim

něco, zažijí-li úspěch, zatímco mohou cítit zahanbení, když se jim něco nedaří a ostatním ano. Setkávají se nově také s pocitem viny, což souvisí s tím, že již přijaly pravidla a řád a řídí se jimi. Postupně si děti uvědomují, že mohou dojít k nápravě situace a zbavení se tak těchto pocitů. Dochází také k rozvoji emocí vztahů, kdy se zpřesňuje cit jako je láska, sounáležitost, sympatie nebo nesympatie. Emoce se projevují také na základě zkušenosti, temperamentu nebo míře bezpečí a jistoty, což odráží prostředí, ve kterém žijí. Emoce a city děti také přebírají od lidí, se kterými vyrůstají, učí se od nich.⁴⁹

2.2.5 Socializace

Socializace probíhá v každém prostředí, i mimo rodinu. Předškolní věk je jakousi fází přesahu mezi rodinou a institucí. Toto období lze chápat jako období přípravy na budoucí život ve společnosti, který začíná důležitým životním mezníkem – vstupem do školy. Rozvoj osobnosti jedince probíhá v interakci s jinými lidmi a dítě tak rozvíjí i svou individualitu, získává nové zkušenosti tím, že si rozšiřuje kontakty i mimo rodinu a navazuje vztahy s vrstevníky i dospělými. Socializace se projevuje rozvojem chování, prožívání, hodnocení, sebepojetí a sebehodnocení. V tomto věku se dítě učí novým dovednostem, rozvíjí se jeho komunikace a interakce s jinými lidmi. Dochází k lepšímu a snadnějšímu navazování vztahů a dítě se identifikuje s tzv. triádou. První je rodina, která se stává základní sociální skupinou, ve které dítě nachází jistotu a bezpečí. Druhou tvoří vrstevníci jako skupina jedinců, kteří jsou si rovni. Třetí oblast tvoří mateřská škola, jež je první institucí, se kterou se dítě setkává a díky níž získává nové zkušenosti.

Aby si dítě mohlo vytvářet další vztahy s cizími lidmi, musí mít vytvořen odpovídající pocit bezpečí a jistoty z rodinného prostředí. Učí se novým sociálním rolím, kdy tvoří každá soubor typických charakteristik. Role a chování v nich poté přizpůsobuje dítě situaci, ve které se právě nachází. Některé role jsou pro jeho rozvoj osobnosti velmi důležité. Jedná se např. o roli vrstevníka, kterou se učí ve vztahu k druhým dětem v mateřské škole apod. Další je role kamaráda, která se specifikuje vymezením hlubokého a blízkého vztahu k jinému dítěti. Třetí rolí je role žáka mateřské školy, kterou vymezuje právě tato instituce.⁵⁰

⁴⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 218–223.

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 223–225.

Pro předškolní dítě má významnou roli rodič. Představuje pro něj autoritu, ale i vzor a osobu všemocnou, která si poradí se vším v každé situaci. Díky tomu se dítě utvrzuje v pocitu bezpečí a jistoty ve vztahu s rodičem. Dítě se chce vyrovnat rodičům, obdivuje je, identifikuje se s nimi a jejich chováním, napodobuje je, což začíná být korigováno zkušeností s nějakou institucí. K uspokojení této potřeby dochází především při hře, kde se dítě ztotožňuje s rolí rodiče, či dospělého. Vágnerová popisuje předškolní věk jako období anticipace rolí, kdy se dítě vžívá do různých rolí dospělého. Připravuje se tak na budoucí život, učí se tak lépe akceptovat pravidla a osvojovat si způsoby chování. Rodiče se dítěti přibližují, dají-li mu najevo, že i oni jednou byli malí a učili se postupně všemu novému, že je tomu tak v pořádku.

Uvolňuje se vázanost na rodinu a dospělé a dítě začíná více navazovat vztahy s vrstevníky a lidmi mimo rodinu. V mateřské škole se dítě učí novým dovednostem, vlastnostem atd. Vstup do mateřské školy je důležitým životním mezníkem jako pozdější nástup do školy. Dítě získává nové zkušenosti a poznatky dle svých možností a potřeb, které se individuálně liší. Adaptační proces však předpokládá také jistou úroveň zralosti a připravenosti, aby dítě zvládlo být odloučeno od rodiče dostatečně potřebnou dobu. Musí přijmout novou autoritu a respektovat ji, stejně tak pravidla a řád v prostředí mateřské školy. Dítě si teprve musí vydobýt svou pozici mezi ostatními dětmi, s čímž mu však pomáhá učitelka. Učí se spolupráci, soupeření, ale i sebezprosažení.

Rozvíjí se prosociální vlastnosti a způsoby a vzorce chování, které předpokládají určitou emoční zralost, schopnost empatie, ovládání potřeb, kontrolu agresivity apod. K rozvoji prosociálního chování je potřeba dosáhnout jisté úrovně kognitivních kompetencí, kdy je dítě schopné chápat potřeby druhého. Rozvíjí se formou napodoby, identifikace, ale i pomocí trestu a odměny. K osvojení žádoucích dovedností a chování je zapotřebí vhodný model v rodinném prostředí. V tomto věku se již dítě začíná chovat altruisticky, projevuje sympatii a empatii a umí pomoci, což ovšem opět souvisí s dosažnou úrovní vývoje. Postupně vymizí prvky fyzické agrese a může ji častěji nahradit agrese slovní. Tolerance k agresi se v každé společnosti či skupině liší. Takový postoj se dítě může učit prostřednictvím pohádek, hraček.

Předškolní věk označuje Vágnerová jako období iniciativy, kterou charakterizuje aktivita. Dítě se rádo účastní různých činností a aktivit, předvádí se, je chváleno, obdivováno. To posiluje dodržování pravidel. Dítě se stručně řečeno řídí příkazy a zákazy a jejich následnou

korekcí (odměnou a trestem), což reguluje jeho chování. Normy chování si dítě osvojuje a přebírá od dospělých a dítě od nich také očekává dodržování stanovených pravidel. Pro rozvoj sebepojetí dítěte je důležitá zpětná vazba od dospělé autority, tedy ocenění a uznání žádaného chování, které má kladný vliv na rozvoj sebejistoty, seberealizace či sebepojetí. Na konci tohoto období se dítě se základními normami chování ztotožní a dojde i k jejich zvnitřnění. To se projevuje pocitem viny za to, co dítě udělalo a je to považováno za důležitý mezník ve vývoji, který vede k rozvoji dětského svědomí. Citlivé svědomí posiluje pocit strachu, naopak silné svědomí může omezovat všechnu aktivitu. Ideálním je samozřejmě vyvážený střed.

V období předškolního věku dochází také k rozvoji komunikačních kompetencí. Dítě umí srozumitelně vyjádřit své potřeby, respektuje komunikační pravidla. Rozvíjí se myšlení, což souvisí s tím, že dětské vyprávění se stává více souvislé a konzistentní, může už mít formu krátkého příběhu. Dítě již také dokáže přizpůsobit komunikaci svému protějšku, tzn., že při komunikaci s dospělým používá slušnější výrazy, zatímco při komunikaci s vrstevníky se vyjadřuje stručně, může i používat specifické výrazy. Přizpůsobuje řeč také mladším dětem, používá kratší věty, vysvětluje, co se snaží říct, aby to ten druhý snáze pochopil.⁵¹

2.2.6 Vývoj dětské osobnosti a sebepojetí

Předškolní věk, stejně tak jako batolecí věk, je důležitým úsekem pro rozvoj sebepojetí dítěte. Dítě proniká do širší společnosti, prosazuje zde vlastní osobu. Uvažování o sobě samém ovlivňuje úroveň jeho vývoje. Pro dítě a jeho identitu je důležité, jak vypadá a jak své tělo ovládá, tedy vizuální složka. Jinak se chová v převleku, protože přebírá i jeho charakteristické znaky či identifikační význam. Sebpoejetí předpokládá také další kompetence a vlastnosti. Když se má dítě popsat, vypíchne na sobě vlastnosti a dovednosti, které ukazují jeho samostatnost, jelikož je hrdé, že se může přiblížit dospělému a potvrzuje tak svou významnost a důležitost. Objevuje se u nich nereálný optimismus spojený s častým přeceňováním svých schopností a nadměrně pozitivním sebehodnocením, jelikož dítě v tomto věku ještě není schopno objektivně a správně hodnotit své schopnosti, má pocit, že umí všechno, co dřív neumělo. To také ovlivňuje fantazie. Dítě dokáže zareagovat na situaci např.

⁵¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 225–246.

pomocí představ z pohádky, kterou vidělo, četlo s maminkou a lépe si umí představit, jak by danou situaci vyřešilo. Fantazijní představy slouží také jako obranný mechanismus dítěte.

Předškolní dítě lze charakterizovat jako zvědavé, otevřené učení se novým dovednostem, se snahou prosadit se. Chtějí být jako dospělí, mají potřebu něco zvládnout a vykonat, potvrdit svou hodnotu. Vlastnictví tvoří důležitou složku dětské identity. Projevuje se označováním všeho jako „moje“. Tyto jejich majetnické sklony se v průběhu předškolního věku mění, pětileté dítě se již dokáže podělit o hračku apod. Další nezbytnou složku v dětském vývoji tvoří identifikace s rodiči. Obohacuje sebepojetí dítěte, posiluje jeho sebevědomí, pomáhá mu rozlišit žádoucí a nežádoucí chování či vlastnosti. Dítě je velmi ovlivněno svými vrstevníky, se kterými se neustále srovnává, chce se jim podobat.

Dochází k vývoji genderové identity, která tvoří nedílnou součást dětského sebepojetí. Dítě se učí chápat pohlaví jako součást své identity a porozumět genderovým stereotypům. Snáze si proto všímají rozdílů a zapamatují si informace týkající se jejich pohlaví. Až v pěti letech pochopí genderovou konstantnost a uvědomí si, že jejich identita se nemění ani po přestrojení se v opačné pohlaví. Dle Vágnerové ovlivňuje rozvoj genderově typických projevů sociální učení. Dítě se učí nápodobou, identifikací, rozlišuje genderově typické projevy. Chlapci a dívky tudíž dostávají odlišné informace, jež vedou k odlišnému chápání genderu i sebehodnocení. V tomto období se také objevuje segregace podléhající genderu. Dítě preferuje hrát si s dětmi stejného pohlaví, potvrzuje si tak svou identitu a rozvíjí potřebné kompetence.⁵²

⁵² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1., s. 247–254.

3 Vliv pohádek na rozvoj dítěte

Dítě v předškolním věku se učí poznávat a zkoumat svět převážně napodobováním, což zažíváme během každodenních činností. Autorita, ať už je to v našem případě rodič nebo učitelka v mateřské škole, dává dítěti příklad, ukazuje mu vzorce a způsoby chování, vede ho k životnímu smyslu, je mu vzorem. Bezděková se domnívá, že budeme-li dítěti správně naslouchat, umožníme mu tak i správně vyslovovat. A řeč, jakožto prostředek komunikace je způsob, jakým se jedinec projevuje a proniká tak ze svého vnitřního světa do toho vnějšího.⁵³

Období předškolního věku, kam řadíme děti ve věku 3–6 let, je charakteristické jako období her. Hra se stává důležitým nástrojem, díky kterému se dítě seznamuje se světem, kulturou, ve které žije, získává informace důležité pro budoucí život, učí se zaujmout adekvátní postoj, získává hodnoty a postoje.⁵⁴ Pohádka pomáhá dítěti promítat jeho problémy, pracovat s obavami a zvládnutím strachu. Objevuje díky ní neznámé a nepochopené, seznamuje se i se situacemi, které mu jsou blízké, ale přesto vzdálené. V tomto období se rozvíjí jazyk a řeč, zvyšuje se slovní zásoba a zlepšuje se mluvený projev. Prohlížení knih má také příznivý vliv na rozvoj jemné motoriky, která bývá v tomto období na nízké úrovni a je třeba ji rozvíjet při každodenních činnostech.

3.1 Pohádky v mateřské škole

Mateřská škola jako instituce má za úkol doplňovat ve vzdělávání výchovu v rodině a poskytovat všestranný rozvoj a kvalitu k učení. Vzdělávání v MŠ obohacuje každodenní program dítěte a poskytuje odbornou péči. Největší snahou učitelů je vytvořit pro dítě radostné, příjemné a bezpečné prostředí, kde se dítě učí novým zkušenostem a získává první základy do budoucího života a vzdělávání.

Pohádky a jakékoliv jiné příběhy mají u dítěte předškolního věku svůj důležitý význam a jsou nedílnou součástí tohoto vzdělávání v mateřské škole. Pohádka čtená či vyprávěná je vždy přirozeným vzdělávacím prostředkem a nezáleží na tom, zda je právě vymyšlená, či přečtená z pohádkové knihy. Záleží vždy na pedagogovi, jakou formu zprostředkování dítěti

⁵³ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše dítě mluvit. 2.*, upr. A dopl. vyd. Praha: Arista, 2014. ISBN 978-80-87867-10-5., s. 4–5.

⁵⁴ JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?.* Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4750-7., s. 29.

zvolí, aby mu zapadala do vzdělávacího procesu. V mateřské škole je pohádkový příběh doplňován dalšími aktivitami a činnostmi, které jsou tematicky stejně laděné.

Marcinko ve své knize zmiňuje popis práce daného tématu, který je sice věnován převážně strašidlům, ale také i ostatním pohádkovým bytostem. Při práci s dětmi jsem se inspirovala jejím návodem, aplikovala jsem v praxi její rady, poznatky a samozřejmě jsem je upravovala potřebám dětí. Nejdříve děti seznámíme s obrázky, představíme jim jednotlivé pohádkové postavy a jejich hlavní charakter. Pohádku čteme většinou v době odpočinku, ale někdy i během řízené činnosti. V dalších dnech se společně naučíme tematickou básničku, či písničku, zahrajeme si pohybovou hru, malujeme obrázky, či vyrábíme nějaký výtvar a o daném tématu si v průběhu dne povídáme. Program je vždy rozdělen do dnů tak, aby byl přiměřený a v každém dni poznávaly děti něco nového. Poslední den dochází k shrnutí a opakování všeho, co jsme se naučili, co se nám líbilo a nezapomínáme ani na reflexi.⁵⁵

Pohádky, či jakékoliv literární texty by měly být pro děti vhodné, tematicky zajímavé a jazykově kvalitní, aby mohly být využity k rozvoji řečových schopností a jazykových dovedností dítěte. Kniha se však stává důležitým integrujícím činitelem i při zábavě, hře či práci v mateřské škole. Interpretovaný literární text přispívá k rozvoji všech klíčových kompetencí předškolních dětí a může se uplatnit ve všech vzdělávacích oblastech. Dítě se pomocí knihy mimo jiné naučí chápat význam slov, osvojit si řeč či nabude předpokladů k dovednosti čtení. Gebhartová zde dále také upozorňuje na současné nedocení literatury ve vzdělávacím procesu, ale také při rozvoji tvořivosti, kreativity a dětské fantazie.

Předškolní období bývá často chápáno jako zdánlivě bezstarostné a hravé, ale právě v tomto úseku dochází k utváření všech důležitých kompetencí potřebných pro život. Prohlížení a čtení knih by mělo být naprosto přirozené ve vzdělávací nabídce každé mateřské školy. Kniha integruje, je velmi vhodnou pomůckou pro zvládání životních zkušeností, vede ke čtenářství a je také velmi dobrým základem pro budoucí gramotnost dítěte.⁵⁶

⁵⁵ MARCINKO, Leona. *Strašidla a pohádkové bytosti: čtyři projekty předškolní výchovy v MŠ*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-822-8., s. 11–13.

⁵⁶ GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Jak a co číst dětem v MŠ: komentovaný výběr literárních textů na základě RVP PV*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-854-8., s. 8–12.

3.1.1 Proces čtení

V naší společnosti je čtení společně s psaním a počítáním to první, co se ve škole naučíme a můžeme ho tak považovat za jednu ze základních lidských dovedností. Čtení je kompetence či kognitivní proces, prostřednictvím něhož se stává čtenář gramotným a může tak porozumět psanému textu.⁵⁷ Pojem čtení, pocházející z latinského *legere*, můžeme přeložit jako sbírat či vybírat. Jedná se o základní způsob vnímání literárního díla ve formě písemného projevu. Během tohoto procesu se dílo zarává do paměti a vědomí čtenáře a setkává se s jeho zkušenostmi. Výsledkem je dotváření díla čtenářem, konkretizace.⁵⁸

Svatý Benedikt v roce 529 založil klášter mezi Římem a Neapolí a vyhlásil čtení za podstatnou část každodenního života v klášteře. Při něm vyžadoval absolutní ticho, aby lektorův projev nebyl ničím vyrušován. Další myšlenka veřejného čtenáře se dále objevila již kolem roku 1865, kdy většina dělnického obyvatelstva na Kubě bylo negramotných a nemohli tak číst noviny, které pro ně byly vytvořeny Martínezem a dovídat se tak důležité informace, ale i zajímavosti a příspěvky lidí z jejich okolí. Veřejné čtení si lidé rychle oblíbili a staly se tak inspirací pro okolní továrny. V průběhu několika dalších let byla tato čtení zakazována, ale nikdy již však nebyla zapomenuta. Baliči doutníků, kterým bylo při jejich práci předčítáno, zjistili, že mohou prožívat dobrodružství ve svých myšlenkách a že jim jejich monotónní práce rychleji utíká, když mohou poslouchat různé příběhy. K předčítání se také běžně lidé scházeli ve středověku, kdy stále nebyla příliš rozšířená gramotnost, a lidé měli větší šanci poslechnout si text recitovaný nahlas někým jiným, než aby se jim poštěstilo získat cenné svazky knih do svých rukou.

Předčítání je veřejným aktem a musí se pro něj tedy zvolit varianta přijatelná pro čtenáře i posluchače. Předčítat můžeme za účelem očištění těla, pro potěšení, poučení, či aby se zvuk stal převažujícím nad smyslem. Přidanou hodnotu a osobnější zážitek má, když pro nás právě někdo jiný listuje stránkami knihy a nahlas nám předčítá. Nemusíme tak sledovat text svými očima, poddáme se hlasu čtenáře a můžeme se naplno ponořit do svých myšlenek a uvolnit tok naší fantazii a představivosti. Naopak ocitneme-li se v roli čtenáře, jsme více motivováni soustředit se na text, číst bez chyb a přerůků, plynule. Při předčítání jsme jako posluchači

⁵⁷ TRÁVNÍČEK, Jiří. *CzechEncy nový encyklopedický slovník češtiny: Čtenář a čtení* [online]. [cit. 2020-07-06]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ČTENÁŘ a ČTENÍ>.

⁵⁸ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984., s. 63.

zbavení svobody, kterou máme při vlastním čtení. Autor zde vypichuje svobodu volit tempo, tón, důraz, ale zároveň uvádí, že dává textu identitu a např. jednotu v čase bytí a prostoru.⁵⁹

Při hlasitém čtení by měl každý interpret mít dobrý hlasový fond, měl by umět zajímavě a rozmanitě prezentovat čtený či vyprávěný text, správně vyslovovat, intonovat, příjemně komunikovat a hospodařit se svými hlasovými silami. Tiché čtení jen pro sebe se velmi výrazně liší od čtení hlasitého. Pro zvládnutí obojího je důležité pochopení obsahu textu. Liší se např. ve volbě tempa a modulaci hlasu, jelikož musíme brát v potaz ostatní posluchače. Trénováním hlasitého čtení dochází také ke zlepšení řečového projevu a předčítání.⁶⁰

3.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, jímž se řídí každá mateřská škola v České republice, obsahuje pět vzdělávacích oblastí, které definují vzdělávací obsah a nabídku předškolního vzdělávání. RVP PV je formulován tak, aby v souladu s odbornými požadavky umožňoval rozvoj a vzdělávání jednotlivého dítěte v závislosti na jeho individuální potřeby a možnosti, dále aby bral v úvahu vývojová specifika předškolních dětí a promítal je tak do obsahu, metod a forem vzdělávání. Dále je koncipován tak, aby se zaměřil na vytvoření důležitých klíčových kompetencí a definoval kvalitu předškolního vzdělávání. Vzdělávací obsah je uspořádán do pěti oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Tyto oblasti nesou také názvy: dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost, dítě a svět. Pedagog neboli učitel s jednotlivými vzdělávacími oblastmi a jejich obsahem dále pracuje a přizpůsobuje vzdělávací nabídku převážně individuálním možnostem a potřebám každého jednotlivého dítěte.

Všechny oblasti zahrnují tyto propojené kategorie: dílčí cíle nebo záměry, vzdělávací nabídku a očekávané výstupy, tedy předpokládané výsledky. Dílčí cíle představují to, co by mělo být u dítěte podpořeno. Vzdělávací nabídka představuje souhrn praktických a intelektových činností, díky nimž se naplňují cíle a slouží jakýmsi prostředkem vzdělávání. Očekávané výstupy jsou dílčími výstupy vzdělávání a tyto schopnosti a získané dovednosti se

⁵⁹ MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno: Host, 2007. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7294-231-2., s. 145–163.

⁶⁰ GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Jak a co číst dětem v MŠ: komentovaný výběr literárních textů na základě RVP PV*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-854-8., s. 10–11.

u jednotlivých dětí liší dle individuálních možností, i v čase. Pedagog v rámci rámcového vzdělávacího programu v mateřské škole rozvíjí dítě všestranně. Zaměřuje se na intelekt dítěte, jeho řeč a jazyk, odolnost a psychickou zdatnost, podporuje jeho kreativitu a duševní pohodu atd. Těmto kategoriím se budeme více věnovat v následujícím textu.⁶¹

3.2.1 Rozvoj fantazie, představivosti, myšlení, paměti, jazyka, řeči a pozornosti

Fantazie a představivost

Fantazie a představivost dětí hraje nezastupitelnou roli v dětském vývoji. Představy dětí nejsou často totožné s reálným objektivním světem. Ve vývoji dítěte dochází k rozvoji a zpřesňování smyslového vnímání, tvořivosti (včetně tvořivého myšlení). V praxi se využívá nejrůznějších her a aktivit zaměřených na podporu představivosti, fantazie i tvořivosti. Mezi ně řadíme aktivity výtvarné, hudební i taneční, dramatické či kognitivní. Dochází k velkým pokrokům v poznávání, ale i přesto zůstává pro dítě mnohé nevysvětleno. Dítě vidí následky, ale nezná jejich příčiny. V tomto období je proto velmi důležité přiměřeně věku, možnostem a potřebám vše vysvětlovat. Dítě se v nespočtu příběhů může najít a problémy pohádkových postav stáhnout na sebe sama, proto je důležité umět všechny zápletky správně vysvětlit, rozlišovat dobro a zlo a vždy uvádět i aspekty reálného, pravého světa se zachováním dětských fantazijních představ apod.

Myšlení a paměť

Dítě dokáže samo smysluplně vyjádřit své myšlenky, pocity a nápady. Rozvíjí se paměť a pozornost, vytváří se pozitivní vztah k intelektuálním činnostem a k učení a učitelka zájem o učení rozvíjí a podporuje. K tréninku paměti dochází pomocí činností a her zaměřených na cvičení různých forem paměti, ať už logické, mechanické, obrazné či pojmové. Pro dětskou paměť je typická obraznost, živelnost a citovost. To znamená, že si dítě lépe pamatuje věci, jež v něm zanechávají radost, nadšení, obdiv a jsou spojeny s citovými zážitky. Prostřednictvím knih lze snadno docílit všemu výše zmíněnému. Paměť se zlepšuje natolik, že dítě si někdy i doslova pamatuje příběh pohádky a vyžaduje jeho stálé doslovné opakování. Pokud bude kniha barevná a obsahově a obrázkově zajímavá, má větší šance dítě zaujmout.

⁶¹ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. 1. Vydání. [Online]. Praha:Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. [cit. 2021-02-24]. ISBN 80-87000-00-5. Dostupné z www.vuppraha.rvp.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf.

Rozsah paměti tak velmi roste a rozvíjí se i její trvalost, což tvoří základní předpoklady pro systematické učení. Myšlení dítěte se zaměřuje na poznávání souvislostí a vztahů mezi věcmi a vyznačuje se výraznou názorností, konkrétností. V těsné spojitosti s myšlením dochází také k rozvoji řeči.⁶²

Jazyk a řeč

Pedagog u dítěte podporuje rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností, dále dovedností produktivních jako je výslovnost, vyjadřování nebo mluvní projev a dovedností receptivních jako je naslouchání, vnímání a porozumění. Ve vzdělávací nabídce by proto nemělo chybět prohlížení a čtení knih, vyprávění příběhů dle fantazie, následná diskuse, dramatizace, seznamování dětí se sdělovacími prostředky, kterými mohou být knihy i audiovizuální technika.

Psycholožka Kateřina Lipinská uvádí, že kromě primárního potěšení a radosti ze čtení nám pohádky a knihy přináší také rozvoj slovní zásoby, plynulé vyjadřování, rozšíření obzorů i schopnost analyzovat text a zpracovávat nové informace. Dodává, že to vše jsou jen vedlejší bonusy krásných okamžiků relaxace.⁶³ Nejen, že se mění rozsah a intenzita sluchového vnímání, ale lepší se i úroveň intonace.

Pozornost

Pro správné a účinné učení se novým věcem je zapotřebí rozvoj koncentrace pozornosti, cvičení postřehu a vnímání, trénink sluchové a zrakové paměti, čemuž velmi napomáhají různé smyslové hry. Výsledkem je pak cílené a záměrné soustředění se na činnost a udržení plné pozornosti při vykonávané aktivitě. Dětská pozornost je velmi snadno odpoutána jakýmkoliv jiným podnětem, který pro dítě představuje momentálně větší přitažlivost či zajímavost. Je tedy důležité cíleně dítě koncentrovat na činnosti, které trvají byť jen malou chvíli. Dítě se tak připravuje na budoucí vstup do školy a tento proces je mu tak více usnadněn, je-li jeho pozornost i např. vnímání pravidelně trénováno.

⁶² TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Vývojová psychologie: Učební text pro posl. pedagog. fakult – učitelství pro 1. stupeň zákl. školy*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, 1990. ISBN 80-7044-017-1., s. 33–37.

⁶³ LIPINSKÁ, Kateřina. *Čtete, čtete pohádku...* [online]. 2.10.2008 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek6606.htm>.

Empirická část

4 Výzkumné šetření

V empirické části diplomové práce nyní následuje výzkum zaměřený na význam pohádek v mateřské škole. Výzkumné šetření je realizováno jako případová studie, kdy byla zvolena konkrétní mateřská škola na Praze 2, v níž je vzděláváno 60 dětí ve třech heterogenních třídách. V první řadě došlo k realizaci rozhovorů s pěti učitelkami v mateřské škole. Dále byl připraven a realizován týdenní program zaměřený na pohádky a knihy. Součástí byla plánovaná také návštěva knihovny, která však vzhledem k situaci ohledně pandemie koronaviru nemohla být realizovaná. V neposlední řadě mělo být do výzkumné části zahrnuto také dotazníkové šetření zaměřené na pohled rodičů. To jsem se však po dlouhé úvaze a konzultaci s vedoucí práce, paní Mgr. Terezou Komárkovou, Ph.D., rozhodla nakonec vyřadit a to z toho důvodu, že tato práce se zaměřuje převážně na význam pohádek v mateřské škole jako instituci, tudíž je názor rodičů odsunut do pozadí a ztrácí pro účely této práce důležitý význam. Podrobný popis výzkumu je popsán v následujících kapitolách.

Při analýze dat rozhovorů došlo nejdříve k vytvoření a nahrání dat na diktafon se souhlasem participantů, dále k přepisu rozhovorů, čtení dat, poznámkování, poté k interpretaci a vyhodnocení. Týdenní program byl připraven v závislosti na praxi v mateřské škole a z ní vycházejících poznatků, zkušeností.

4.1 Cíl výzkumného šetření

Na začátku realizace výzkumného šetření bylo zapotřebí určit si cíl a výzkumné otázky.

Hlavním cílem práce bylo zjistit:

- Jaký význam mají pohádky v předškolním období dítěte?

Díličmi cíly bylo zjistit:

- Jak často začleňují učitelky v mateřské škole pohádku do výchovně vzdělávacího programu?
- Jakou formu pohádky nejčastěji volí?

- Jaký význam připisují pohádky v rozvoji předškolního dítěte?
- Jak ovlivňují pohádky rozvoj dítěte?
- Jeví v současné době děti zájem o knihy?
- Navštěvují učitelky v MŠ s dětmi knihovny?
- Mají děti v MŠ přístup ke knihám?

4.2 Použité metody a charakteristika výzkumného vzorku

Jedná se o případovou studii vybrané mateřské školy, kde došlo k realizaci rozhovorů s učitelkami v MŠ a k přípravě a následné realizaci týdenního programu *Z pohádky do pohádky*, který se zaměřuje na pohádková témata a knihy.

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Účastníkovi jsou kladeny otevřené otázky a je tedy možné zachytit jeho naprosto přirozenou výpověď, což je vlastně jedním ze základních principů této metody. Pohled dotazované osoby není zkreslován a omezován položkami, které se obvykle vyskytují v dotazníku. V této práci byl použit první typ hloubkového rozhovoru, tedy polostrukturovaný rozhovor, který je založený na předem připravených otázkách a tématech. Tazatel by měl být též schopný rozpoznat a identifikovat neverbální sdělení skryté mezi řádky. Celý hloubkový rozhovor se skládá z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu dotazování, přepisu samotného rozhovoru, reflexe a analýzy dat. Aby mohl rozhovor plynule probíhat, měl by být i tazatel řádně připraven. To znamená, že by měl mít obecný přehled ve zkoumané oblasti, kompetence rozhovor vést a klást otázky.

V úvodu rozhovoru dochází k představení účastníků, byl vysloven souhlas s anonymní účastí na výzkumném šetření a také s nahráváním rozhovoru na diktafon. Následuje samotné dotazování účastníků, kdy otázky jsou srozumitelně pokládány, nejsou složité. V našem případě měli všichni účastníci otázky k dispozici několik dní dopředu, aby se na rozhovor mohli částečně připravit, případně se rozhodnout, zda se šetření nechtějí účastnit. Dále je prostor na hlavní otázky, které jsou důležitou a nezbytnou kostrou celého rozhovoru. Žádné otázky nesmí předurčovat účastníkovu odpověď, manipulovat ho nějakým směrem, či navozovat sugestivní dotazy. Musíme dát účastníkům hned v úvodu najevo, že žádná odpověď není správná, že se jedná pouze o názor a zkušenost jedince v dané problematice. Nesnažíme se dotazovaného nachytat či ho uvést do rozpaků odbornými výrazy, kterým

nerozumí. Důležité je také po celou dobu rozhovoru dávat účastníkům najevo naše pochopení, sympatie a podporu, aby pro ně doba strávená dotazováním nebyla utrpením. V některých případech je možné klást dodatečné otázky a jimi se dotazovaného doptat na jeho předchozí tvrzení, ujištění se správného pochopení apod. Mohou pomoci získat hloubku zkoumaného problému. Další část obsahuje ukončovací otázky, jež patří do každého rozhovoru. Jedná se např. o opětovné poděkování na participaci výzkumu, ujištění o anonymitě, či možnostech nahlédnutí do finálního šetření a interpretace dat.

Pro záznam dat je důležitý přesný přepis informací. K tomu nejlépe poslouží zapnutý diktafon, který zachytí veškeré informace, jež bychom mohli při přepisu opomenout, a mohly by mít pro výzkum obrovský význam. Setkala jsem se i s ostychem mluvení na diktafon a obavami interpretace, ale vždy pomohlo znovu ujištění účastníka o anonymitě, uklidnění a navození příjemné atmosféry. Proto také rozhovory probíhaly v prostředí mateřské školy, které je všem účastníkům velmi blízké, známé a bezpečné. Nikdo jiný se rozhovoru neúčastnil a na diktafon bylo řečeno, že rozhovor bude sloužit anonymně pouze k účelům této práce, čímž bylo zajištěno účastníkovou bezpečí.

Následuje přepis rozhovorů, který zabere poměrně velkou část času. Důležité je přepsat všechny důležité informace, i když někteří odborníci uvádí, že není potřeba přepisovat vše. Časová náročnost každého rozhovoru se pohybovala kolem hodiny. Přepisem tak vzniká přehledná síť zjištěných dat. Dochází také k anonymizaci účastníků, aby nemohlo dojít k jejich identifikaci. Při interpretování dat dochází k sumarizaci, kategorizaci a parafrázování klíčových fakt, aby došlo k redukci množství dat, ale zároveň předání důležitého sdělení.⁶⁴

Co se týče týdenního programu, ten je v této práci uveden celý a je průběžně doplňován praktickými poznámkami a poznatky, které mohou sloužit případně dalším pedagogům, kteří by chtěli takové téma zařadit do řízené vzdělávací činnosti v mateřské škole. Zvolené aktivity fungují v praxi a jsou osvědčené mnou i mými kolegyněmi. Snažila jsem se volit činnosti, které mají jisté zastoupení oblíbenosti i u dětí. Nechybí ani zmínka a popis všech vzdělávaných oblastí, které se týkají nezbytného všestranného rozvoje předškolního dítěte. V neposlední řadě je uvedena i reflexe po realizaci tématu v MŠ, která by měla tvořit nezbytnou součást každé práce.

⁶⁴ ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6., s. 159–192.

4.3 Rozhovory s učitelkami mateřské školy

Pro účely této práce jsem zpracovala 5 rozhovorů s mými kolegyněmi, učitelkami mateřské školy. Zajímal mě jejich pohled na pohádku a knihy, jaký jim přikládají ve vzdělávání předškolních dětí význam, co podle nich rozvíjejí apod. Všem byly položeny stejné otázky, na které si mohly předem připravit nástin odpovědí. Otázky, jež byly k rozhovoru použity, a celé přepisy rozhovorů jsou přiloženy v přílohách této práce.

4.3.1 Interpretace dat

1. Volíte čtenou variantu pohádek či audio verzi? Proč?

Čtyři učitelky z pěti uvedly, že raději a častěji volí čtenou variantu pohádky. Čtenou variantu pohádek považují pro děti za lépe uchopitelnou. Snadněji se s ní dá pracovat, vysvětlovat neznámé výrazy a děti si tak také vytvářejí pozitivní vztah ke knihám a čtení.

Po audio verzi pohádky, ať už poslouchané z CD či sledované z DVD, sahají při nepříznivém počasí, při odpoledním odpočinku či omezených časových možnostech.

Všechny pak přiznaly, že velmi častější a oblíbenější se pro ně v současnosti stává kombinace obou těchto variant, tedy že např. při odpoledním odpočinku děti nejdříve čtou pohádku z knihy, u které se děti více soustředí, více je zaujme, mohou společně diskutovat a poté ji ještě doplní audio pohádkou, u které pak děti postupně usínají a odpočívají.

2. Čtete dětem před odpoledním odpočinkem? Jak dlouho? Jak často? Kdy ještě volíte pohádku během režimu dne?

Tři učitelky z pěti uvedly, že čtou dětem pohádky každý den a to většinou před odpoledním odpočinkem. Jedna přiznala, že jí to třicetiletá praxe v mateřské škole již neumožňuje vzhledem k stále přibývajícím nárokům a úkolům na učitelky v MŠ. Jedna učitelka se snaží číst pohádky každý den, ale někdy se stane, že den vynechá. Klade však na čtení a vyprávění pohádek stejnou důležitost jako její ostatní kolegyně. Většinou se shodly, že čtení pohádky nepřetáhne přes 20 minut, aby děti stále udržely pozornost příběhu.

S pohádkami a knihami dále učitelky pracují během všech integrovaných bloků, minimálně jednou do měsíce. Pohádka je doprovází řízenými činnostmi, ale i volnou hrou. Vždy berou v potaz vhodnost, poslání pohádky, téma, a co je záměrem.

3. Věnujete pohádce po přečtení další čas?

Všechny učitelky se shodly, že pohádkám po přečtení věnují další čas. Většinou se jedná o odpovídání na otázky, vysvětlování pojmů, kterým děti nerozumí, prohlížení obrázků a společnou diskusi. Pohádka je doprovází klidně celým dnem, týdnem. Takže se prolíná i do pohybových her, výtvarných aktivit apod. Dovolují-li to časové možnosti, pokoušejí se také o dramatické zpracování pohádky. K vyzdvihování důležitých hodnot pomáhají pracovní listy, tematické omalovánky.

4. Podle čeho vybíráte pohádku, kterou dětem budete číst? Necháváte výběr i na dětech? Co to ovlivňuje?

Jedná-li se o pohádku před odpoledním odpočinkem, nechávají většinou výběr pohádek všechny učitelky na dětech. Potřebují-li se zaměřit na konkrétní pohádky v souladu s tématem, dají dětem na výběr např. ze tří knih a finální výběr už nechají na nich. Tím docílí spokojenosti na obou stranách. Výběr pohádky ovlivňuje především také obsah a další náležitosti integrovaného bloku či probírané téma, kterému vždy práci s knihou a pohádkou přizpůsobují. Pohádku volí také podle nálady dětí, věku a účelu další práce s ní. Velkou roli hrají také časové možnosti.

5. Porovnejte prosím vaše dětství v oblasti čtení pohádek se současnou situací čtení v mateřské škole, změnilo se něco?

Čtyři učitelky z pěti jsou toho názoru, že se v současné době čte o něco méně, než dříve. Při vzpomínání na své dětství uvedly, že jim maminky, babičky nebo paní učitelky ve školce četly nebo vyprávěly opravdu hodně a často. Domnívají se, že díky tomu se snaží klást na pohádku a knihy větší důraz i v jejich praxi.

Největší změnu shledávají všechny v rozšíření možností a vývoji technologií. Tzn., že v dnešní době existuje hned několik možností, jak pomocí pohádky předat dětem důležité sdělení či hodnoty. Mírně se rozcházejí v názoru, zda je tento vývoj k lepšímu či naopak. Dvě učitelky mají za to, že je tento rozvoj techniky běžný a naprosto v pořádku, oceňují širší možnosti při výběru a rozmanitost při jejich střídání. V určitých situacích je podle nich pro dítě více vhodná možnost vizuální pohádky, jindy je lepší čtená varianta pro rozvoj fantazie atd. Ostatní učitelky si naopak myslí, že rozvoj nových technologií jde ruku v ruce se stále se

zvyšující časovou vytižeností rodičů i učitelů. Proto jsou v některých situacích nuceni volit jinou formu pohádky, i když by raději pracovali s pohádkou čtenou či vyprávěnou.

6. Jakým pohádkám dáváte přednost?

Všechny učitelky nejraději pracují se čtenou variantou pohádky. Snaží se vyzdvihnout kouzlo knihy a probouzet tak zájem o ně i u dětí. Ve dvou případech zmiňují také smysl v pohádkách naučných, které předávají určité důležité sdělení či hodnotu pro budoucí život dětí. Všechny poté upřednostňují pohádky české nad zahraničními, zmiňují především Disneyho pohádky, ve kterých se často vyskytuje násilí nevhodné pro děti tohoto věku.

Jedna učitelka ráda pracuje s klasickými českými autory, jako je Božena Němcová nebo Karel Jaromír Erben, ale také zahraničními pohádkami bratrů Grimmových, či Hanse Christiana Andersena a jejich zpracováním archetypálních pohádek. Učitelky poukazují také na důležitost ilustrací v pohádkových knihách a moderní zpracování pohádek, jelikož i děti jsou často ovlivňovány trendem.

7. Jakou pohádku/ pohádkovou postavu mají děti ve vaší třídě nejraději?

Tři učitelky uvedly, že děti v jejich třídě mají nejraději pohádku o Pejskovi a kočičce, což i odpovídá tomu, že všechny tři působí v jedné a té samé třídě a své děti opravdu znají. Dále se všechny shodují na oblíbenosti pohádkových postav dle věku, pohlaví a aktuálního trendu, v současné době se tedy jedná o Ledové království – Anna a Elza hlavně u holčiček, u kluků je poté nejvíce oblíbená Tlapková patrola. V jednom případě byla také zmíněna pohádka o Princezně ze mlejna, Míček Flíček a ve dvou případech Lotrando a Zubejda.

8. Z jaké pohádkové postavy mají děti nejčastěji strach? Vzpomenete si, jaké postavy jste se bála vy jako dítě?

Ve čtyřech případech paní učitelky uvedly, že se děti nejčastěji bojí čertů a pohádek, kde se čerti vyskytují. Děti je mají většinou spojené se špatnou prosincovou zkušeností, vydávají hlasité nelibé zvuky, které je děsí, jsou temní. Uvádí také, že nevhodná pohádková postava či předčasně brzké vystavení nepřiměřenému strachu, může vyvolat celoživotní trauma nebo zanechat na dětské psychice šrámy. Dále zmínily strašidla a strašidelné postavy, ježibabu. Podle učitelek děti mají také největší strach z čarodějů, černokněžníků a kouzelníků, jejichž svět je přitahuje svou fantazií, ale je pro ně velmi strašidelný, protože ho neznají a nedovedou

se v něm ještě správně orientovat. S tím souvisí také čím dál častěji se vyskytující námět Harryho Pottera, jenž je v tomto období opravdu nevhodný a může souviset se vznikem nočních můr a zlých snů u dětí, nočním pomočováním či koktáním.

Samy poté přiznaly, že si do současné doby pamatují, jak se bály ježibaby, princezny, která se proměnila v černou paní a spala v rakvi nebo Rumburaka. Všechny postavy doprovází magické či kouzelnické prostředí, jsou spojeny s nepříjemnou situací a zanechaly v našich participantkách nepříjemné pocity až do dospělosti.

9. Myslíte si, že v dnešní době jeví děti zájem o knihy? Případně čemu podle vás dávají přednost?

Čtyři učitelky došly ke shodnému tvrzení, že děti mají o knihy stále menší a menší zájem, nebo ho ztratily úplně a vyměnily ho za jiné technologie, které dnešní moderní doba nabízí. Domnívají se také, že záleží na rodinném prostředí a na tom, jak jsou děti od malička vedeny. Když jim budou rodiče knihy zpřístupňovat od brzkého dětství, určitě si vytvoří vztah ke knihám podstatně lépe. Jedna z těchto učitelek však tvrdí, že děti ve své třídě učí knihu mít rád, mít k ní pozitivní vztah a trávit s ní volný čas. Myslí si, že když s knihou ve třídě záměrně pracuje, volí zajímavé a barevné obrázkové knihy, najde si ke knize cestu každé dítě, i přesto, že má dnes na výběr z různých forem, jak se k pohádce dostat. Shodují se také v názoru, že je naprosto přirozené a normální, že se doba mění, moderní technologie se vyvíjí a přináší neustále nové možnosti.

Jedna z participantek se domnívá, že i přes rozvoj technologií a možností děti mají stále velký zájem o knihy, ale stejně jako její kolegyně je toho názoru, že dítě si musí vztah ke knize vytvořit a je jedno, jestli ho k tomu vede rodič nebo učitelka v instituci jako je mateřská škola.

10. Jak motivujete děti v tom, aby měly větší zájem o knihy?

Čtyři učitelky přiznaly, že největší motivací, jak u dětí probudit zájem o knihy, je dětem knihy ukazovat, podbízet, společně si jimi listovat, prohlížet obrázky, či si z nich vyprávět a číst ať už při řízené činnosti, ranních volných hrách nebo před odpoledním odpočinkem. Také se shodly, že čím více obrázků obsahuje a čím barevnější provedení knihy je, tím spíše děti zaujme a vydrží s ní pracovat déle, tudíž pravidelně dokupují do školky nové i moderní knihy a obměňují tak neustále knihovny ve třídách. Jedna učitelka považuje za motivaci

návštěvu knihoven, kdy je tato aktivita pro děti zajímavá, bohatá na zkušenosti, dozví se od knihovnice plno informací o knihách i o tom, jak to v knihovně funguje. V neposlední řadě je velkou motivací, když si děti v rámci tematického týdne přinesou do školky svou oblíbenou pohádkovou knihu, společně si je představí, popíší, prohlídají, to děti velmi baví.

11. Navštěvujete s dětmi knihovnu?

Všechny učitelky navštěvují s dětmi knihovnu alespoň dvakrát do roka v rámci integrovaných bloků. Návštěvu knihovny doplňuje program, který si pro ně knihovnice připravují, různé besedy a zajímavé aktivity i pro ty nejmenší děti. Bohužel tento školní rok se návštěvy v knihovnách nemohly uskutečnit kvůli nepříznivě se vyvíjející situaci ohledně pandemie koronaviru.

12. Věnujete tematický blok v RVP pohádkám, knihám?

Všechny zúčastněné participantky věnují tematický blok pohádkám i knihám. Dle RVP je to čtvrtý integrovaný blok v měsíci únoru, kdy se minimálně týden věnují tomuto tématu pohádek a knih. Dle potřeby si však knihy a pohádky mohou zařadit napříč IB a shodují se, že kniha je doprovází celým školním rokem, ať už je zařazena do programu v rámci pohybové hry, výtvarné aktivity, hudební chvílky apod.

13. Ovlivňuje podle vás vzdělání to, zda se dětem čte?

Čtyři učitelky mateřské školy se domnívají, že vzdělání i byť málo, tak nějakým způsobem ovlivňuje to, zda se dětem čte, či zda jsou ke čtení a knihám vedeny. Jedna učitelka je toho názoru, že nezáleží na vzdělání, ale na tom, zda dotyčná osoba, např. rodič dítě ke čtení vede od malička. Za důležitější faktor, jenž to může ovlivňovat, považují také dvě učitelky časové možnosti, konkrétně časovou vytíženost, kdy jsou učitelky příliš zatíženy a obklopeny prací, že na místo, aby pohádku dětem přečetly, raději zvolí variantu jinou, např. formou DVD nebo jinou vizuální podobou.

14. Myslíte si, že rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky, nyní také čtou svým dětem?

V odpovědích na tuto otázku se všechny učitelky shodly, že dle jejich názoru tomu tak opravdu je. Domnívají se, že mají-li lidé něco zažité od dětství, jsou na to zvyklé, berou to

poté i v dospělosti jako něco, co je běžné či jako samozřejmost. V jednom případě je uvedeno, že by to mohlo mít právě opačný efekt v tom způsobu, že rodiče, kterým jejich rodiče nečetli, se to budou snažit dohnat u svých dětí, vynahradit jim to. Dvě z nich pak uvádí, že u nich v rodinách se v dětství hodně četly nebo vyprávěly pohádky a tuto zkušenost si nesou do dospělosti a předávají je dál svým dětem nebo dětem v mateřské škole.

15. Myslíte si, že mohou mít pohádky negativní vliv na rozvoj dítěte? Jaké riziko mohou pohádky představovat? Uveďte příklad, či zkušenost prosím.

Pouze jedna učitelka se domnívá, že pohádka nemůže negativně ovlivnit rozvoj dítěte. Jako naprosto přirozenou emoci vnímá to, že v dítěti pohádka vyvolává strach či obavy, které jsou součástí lidského poznání. Domnívá se také, že právě v bezpečném domácím či školkovém prostředí by se právě s takovými emocemi dítě mělo potkat, aby se s nimi naučilo správně pracovat. Negativní vliv podle ní může mít pouze pohádka, která obrací základní morální hodnoty, kdy se např. zlo stane dobrem, to pak vyvolává v dítěti zmatečné otázky a může na něj působit negativně.

Ve čtyřech ostatních případech došly učitelky k závěru, že pohádka může negativně působit na rozvoj dítěte. Setká-li se např. dítě s pohádkou, která není přizpůsobena jeho věku a je tedy nevhodná, může mít fatální dopady na psychický vývoj. Příliš stresová zkušenost může rozvinout trauma, které si dítě ponese několik let. Dítě může mít také blok, kdy o pohádce nedokáže mluvit, vyhýbá se věcem s ní spojenými. Někdy se dítě v pohádkách setkává s násilím, což také není vhodné, pokud vedle sebe nemá někoho, kdo mu vzorce správného chování či návyky vysvětlí. Musí se tedy volit vhodné metody a formy, jak dítě seznámit i s věcmi a situacemi, které nejsou jen dobré. Shodují se tedy, že vždy záleží na tom, za jakých okolností, v jakém věku a individuálním stavu (chápejme psychická zdatnost, zralost) se dítě s pohádkou setká, případně je vždy vhodné s určitým příběhem počkat.

16. Jaký je podle vás význam pohádek v předškolním období?

Ve třech případech učitelky uvedly, že pohádka má v předškolním období obrovský či zásadní význam. Dokáže poučit, je pro dítě prostředkem jak se orientovat ve svém okolí, jak se seznámit se světem dospělých, kterému ještě moc nerozumí. Zmiňují také důležitost rozlišování dobra a zla pomocí pohádek, učení se, jak se v určitých situacích zachovat, rozvoj komunikace, slovní zásoby, fantazie a dalších. V jednom případě učitelka uvádí, že pohádka

podporuje zvědavost a přemýšlivost, rozvoj představivosti, fantazie a naslouchání. Jedna učitelka z pěti se pak domnívá, že pro dítě má zásadní význam ztotožnění se s hlavním hrdinou z pohádky, dítě se tak učí přejímat správné hodnoty a učí se novým věcem.

17. Jak podle vás ovlivňuje pohádka rozvoj dítěte?

Odpovědi na tuto otázku se velmi prolínaly ve všech výpovědích, a proto zde uvedu ty, co se nejvíce opakovaly. Všechny odpovědi obsahovaly to, že pohádka rozvíjí převážně fantazii a představivost, paměť, komunikační dovednosti a s tím spojený rozvoj slovní zásoby, artikulace i řečového projevu. Poté podporuje koncentraci a schopnosti pozornost udržet. Dále byla zmíněna zvědavost, a že posiluje sluchové a zrakové vnímání. Jedna učitelka si myslí, že rozvíjí obrazotvornost, učení morálnímu cítění jako je úcta ke starším lidem, lásku, soucit s nemocnými, trpělivost, víru v úspěch píle či spravedlnost. V jednom případě učitelka uvádí, že pohádka ovlivňuje rozvoj dítěte po všech jeho stránkách, že je nedílnou součástí života dítěte a rozvíjí všestranně jeho osobnost.

18. Myslíte si, že pravidelné čtení/vyprávění dětem má vliv na pozdější školní úspěšnost?

Ve čtyřech případech odpověděly učitelky „určitě ano“, v jednom případě zněla odpověď „ano, 100 %“. To znamená, že se všechny učitelky shodují v názoru, že pravidelné čtení či vyprávění pohádek a pohádkových příběhů má vliv na pozdější školní úspěšnost dítěte. Ve většině výpovědí uvádí, že pravidelné čtení či vyprávění rozšiřuje slovní zásobu, trénuje paměť, fantazii a představy, učí je komunikovat, poskytuje vzorce správného chování. V neposlední řadě si vytváří vztah ke knihám, z dětí se díky tomu stávají osobnosti a rozvíjí se jejich zdravé sebevědomí, díky ztotožnění se s hrdinou příběhu.

19. Máte ve třídě knihovničku, ke které mají děti volný přístup?

Knihovnu s volným přístupem pro děti mají ve třídě čtyři dotázané učitelky. Podle nich je kniha skvělým nástrojem jak trávit volný čas, proto se snaží ji dětem co nejvíce zprostředkovávat, aby si mohly knihy prohlížet a dále s nimi pracovat. Jedna uvedla, že ve třídě mají police s knihami, ke kterým děti ale přístup nemají, neboť jsou schválně mimo jejich dosah. Je to prý z toho důvodu, aby měly pod kontrolou, kdo knihami listuje a nedocházelo tak k častému poškození stran. Dítě však může kdykoliv o knihu požádat, takže teoreticky i v tomto případě mají děti knihy k dispozici.

4.4 Týdenní plán

V rámci rámcově vzdělávacího programu je téma pohádek zahrnuto v této mateřské škole ve čtvrtém integrovaném bloku, v měsíci únoru, kdy je mu věnován minimálně jeden týden. Pro naše účely byly vzdělávací plány upraveny a přizpůsobeny šetření a téma pohádek bylo zahrnuto do druhého integrovaného bloku. Takové téma zabývající se knihami a pohádkami může nést různé názvy jako *Kniha je můj kamarád*; *Povídám, povídám pohádku* apod.

Toto týdenní téma nese název **Z pohádky do pohádky** a snažíme se v něm dětem přiblížit základní pohádková témata a lidské hodnoty. Pro účely této práce jsem toto téma připravila a realizovala v měsíci listopadu. Program byl jako vždy rozpracován na celý jeden týden a veškeré aktivity byly přizpůsobeny pohádkovému tématu a byly dopodrobna popsány pro snadné využití ostatních kolegů. Nechybí zde pohybové aktivity a hry, společná práce ve skupinách, výtvarná činnost, hudební ztvárnění a rytmičtější, cvičení zaměřená na jazyk, artikulaci, řeč a dech apod. Vzdělávací nabídka může být upravována či přizpůsobena věkovému složení dětí ve třídě, jejich individuálním potřebám a možnostem. Jejich využití, doufám, najdou a uplatní i další učitelé mateřských škol při realizaci takového či podobného tématu v MŠ.

Aktivity jsou připraveny na hlavní čtyři dny od pondělí do čtvrtka, v pátek poté dochází k reflexi, opakování všech zažitých aktivit, činností apod., což je neméně důležité jak pro děti, tak i učitele. Dítě má prostor vyjádřit svůj názor, vzpomene si, co ho bavilo, co se mu líbilo nebo naopak nelíbilo. Učitel na základě toho může aktivity a činnosti při dalším využití pozměnit či upravit, nebo je naopak úplně vynechat, uzná-li to za vhodné. Ty náměty, které děti bavily nejvíce a splňovaly i očekávání učitele, mohou být následně přizpůsobeny i dalším tematickým plánům a mohou být využívány častěji v průběhu roku. Reflexe slouží i jako zpětná vazba učiteli, aby si ujasnil, co příště může zlepšit nebo udělat jinak.

V tomto týdenním bloku, který je všestranně zaměřen, se děti seznamují s lidovou slovesností. Doprovází je skřítek, plyšák. Na každý den máme připravené pracovní listy zaměřené na konkrétní pohádku toho dne a pracovní listy dostanou děti v průběhu dne, ve volné chvíli, když mají hotovou práci ráno, či po spaní atd. S těmito pracovními listy pracují převážně předškoláci, kteří se intenzivně připravují na pozdější školní povinnost.

PONDĚLÍ

Vybrala jsem plyšového skřítko, který doprovázel děti celým pohádkovým týdnem. Schovala jsem ho ve třídě tak, aby nebyl hned vidět. Dětem jsem řekla, že k nim přišel nový kamarád, ale protože se ještě hodně stydí, někde se schoval a děti ho budou muset najít. Následně se s ním děti seznámily v ranním kruhu, každý mu řekl své jméno, popřál mu, aby se mu u nich ve třídě líbilo. On zase dětem slíbil, že jim ukáže svět pohádek, ale musí ho pečlivě poslouchat, jako to dělají kamarádi.

Postavila jsem dětem překážkovou dráhu a ony se tak vydaly se skřítkem na cestu za dobrodružstvím do pohádky. Cesta byla velmi náročná, děti musely překračovat kmeny padlých stromů, prolézat krtčí norou, přeskakovat louže, vylézt na strom, aby se rozhlédly po krajině, balancovat po úzké lávce přes potok nebo se plazit. Skřítek je zavedl až k moři a společně s ním musely postavit loď z dřevěných velkých kostek, nasedly do lodě a se skřítkem se vydaly objevovat první pohádku.

O šípkové Růžence

Děti dopluly na ostrov, kde byl zámek celý zarostlý růžemi. Děti musely uhodnout, ve které pohádce se ocitly a pokusily se ji postupně společnými silami převyprávět. Učí se tak vzájemné spolupráci, naslouchání druhému, toleranci a respekt na názor ostatních, zlepšují své komunikační dovednosti, trénují paměť, zvyšují slovní zásobu apod. Od skřítko se dozvěděly, že princ, který měl zachránit princeznu, se ztratil a nemůže najít cestu k zámku. Děti pomohly princovi najít správnou cestu k princezně tak, že mu společně na velký arch bílého papíru nakreslily mapu a cestu, kterou se musel vydat. Na jeden konec papíru jsem připravila obrázek nakresleného prince a na druhý konec spící princeznu. Děti se musely domluvit, kudy princ půjde, jestli jeho cesta bude trnitá či snadná. Nakreslily společně překážky a nástrahy, které musel překonat, hluboký les i zámek s růžemi. Tím mu pomohly najít princeznu a zachránit pohádku.

Děti byly za dobře odvedenou práci odměněny žetonem a společně si zazpívaly písničku „Jak se budí princezny“, mohly se znovu nalodit a plout zpátky do školky.

V rámci ranní řízené činnosti ve třídě jsme jako pohybovou hru zvolili na honěnou se spící princeznu. Jedno dítě bylo zlá čarodějnice a honilo ostatní děti, když se někoho dotklo, stala se z něj Šípková Růženka, muselo usnout a čekat, než ho někdo z kamarádů zachránil. Pokud chtěl Růženku někdo zachránit, musel ji pohladit po tváři, tím ji vysvobodil a Růženka se mohla vrátit zpátky do hry.

ÚTERÝ

Řízená činnost začala ranním kruhem, kde se děti pozdravily vzájemně i se skřítkem. Zopakovali jsme si dny v týdnu, měsíce a roční období, zavzpomínali jsme, jakou pohádkovou postavu a pohádku jsme předchozí den zachránili a vydali jsme se opět lodí po moři pohádek hledat další zakletou pohádku.

O Sněhurce a sedmi trpaslících

Děti připluly na zcela malý ostrov a skřítek jim prozradil, že tam žije sedm trpaslíků. Děti měly za úkol uhádnout, co by to mohlo být za pohádku. Společně jsme si ji pomocí obrázkové knihy převyprávěli. Je to velmi poučná pohádka, položila jsem proto dětem hned několik otázek týkajících se mezilidských vztahů. Děti měly určit špatné vlastnosti hlavních postav, jestli se takové vlastnosti vyskytují i mezi lidmi, proč neměla královna Sněhurka ráda, jestli udělala Sněhurka v pohádce něco špatně, případně jak by jejich spor vyřešily děti. Snažila jsem se o poučení dětí o špatných a dobrých vlastnostech, kompromisech a toleranci.

Rozvíčka s jablíčkem

Každé dítě dostalo své jablíčko – míček. Ta byla ale zatím otrávená a cvičením je děti měly odčarovat. Na hudbu si předávaly Sněhurčino jablíčko z ruky do ruky, nad hlavou, kolem pasu, mezi nohama, kutálely si ho po těle, předávaly kamarádům po pravé či levé straně atd. Až byla jablíčka dostatečně odčarována, mohly je děti kutálet mezi připraveným slalomem až do Sněhurčina domečku, který byl vytvořen jako kruh ze švihadel.

Trpaslík ztratil čepičku

Činnost dále pokračovala pohybovou hrou na trpaslíky. Učitelka předříkávala společně s dětmi říkanku a děti se pokaždé po vyslovení barvy chytily předmětu s určenou barvou. K dispozici jim byla celá třída. „Trpaslík ztratil čepičku, měla barvu barvičku červenou.“ Před ukončením řízené činnosti se děti nesměly zapomenout vrátit zpět z ostrova trpaslíků do třídy své školky a společně se skřítkem zhodnotit, jak se jim u trpaslíků líbilo. Na památku si děti nakreslily trpaslíky a Sněhurku a vystavily je na nástěnku pro rodiče. K dispozici byly také případně tematické omalovánky.

STŘEDA

Děti se opět přivítaly v ranním kruhu, zopakovaly si, co se v předchozím dnu naučily a vydaly se se skřítkem opět na plavbu mořem za další pohádkou.

O Červené Karkulce

Děti připluly na ostrov, který byl celý opuštěný. Skřítek dětem prozradil, že tady dříve byla pohádka o Červené Karkulce, ale zlý čaroděj ji začaroval a pohádka zmizela. Přečetla jsem dětem pohádku z knížky, prohlédli jsme si obrázky, a aby děti mohly pohádku zachránit, měly za úkol ji nakreslit dle vlastní fantazie za použití libovolného materiálu. Jelikož někdo si vybral, že nakreslí babičku, někdo Karkulku v lese, košík plný dobrot, vlka či myslivce, vznikl nám tak souvislý pás obrázků popisujících celý pohádkový příběh, který si můžeme kdykoliv znovu připomenout.

Na vlka a Karkulky

Určila jsem jedno dítě jako vlka, z ostatních se staly Karkulky. Vlk byl na jednom konci třídy, Karkulky na druhém konci. Poté, co vlk řekl: „*Karkulky, Karkulky, vlk má hlad!*“, rozeběhl se proti Karkulkám a snažil se jich co nejvíce pochyťat. Chycené Karkulky se tak staly vlky a společně chytaly ostatní Karkulky, až je vychytaly úplně všechny. V případě dostatku času lze zahrát vícekrát a vystřídat děti.

Za odměnu si děti mohly vyrobit masku na špejli a mohly si vybrat z široké nabídky – vlk, Karkulka, babička, myslivec. Ve zbylém čase jsme si ještě na pohádku pomocí masek zahráli.

Cvičení s Karkulkou

Děti se naučily netradiční básničku o Karkulce, kde je autorem Jiří Žáček. A aby se děti rozhýbaly a lépe si ji zapamatovaly, byla spojena s pohybem a následně s dechovým artikulačním cvičením.

Na palouku v bodláčí, (roztáhnout ruce, naznačení velkého prostranství palouku)

leží vlk a kouří lulku. (lehnout si na záda)

Honem vyskoč, chlupáči, (z lehu vyskočit)

dej si pozor na Karkulku. (ruce k ústům a výstražně zašeptat)

Ona chodí do džuda, (zaboxovat)

každé ráno vzpírá činku, (ruce nad hlavu, drží činku a několik dřepů jako při vzpírání)

čeká tě jen ostuda, (ruce v bok)

vypráší ti kožich, synku. (chaotické pobíhání)⁶⁵

Děti tedy opět zachránily pohádku, lodí se vrátily zase do školky, kde vyzvedly skřítku. Popovídaly si s ním o svých zážitcích, vyprávěly mu, jak se měly.

ČTVRTEK

V ranním kruhu jsme se klasicky přivítali, pozdravili. Připomněli jsme si minulé pohádky, které jsme společnými silami zachránili. Děti se pak opět nalodily na postavenou loď a vydaly se za dalším dobrodružstvím.

O perníkové chaloupce

Moře děti tentokrát zavedlo k pohádkovému ostrovu, na kterém stojí krásná chaloupka, celá z perníku. Děti snadno odhadly, že se jedná o pohádku O perníkové chaloupce. Děj pohádky si děti připomněly společným vyprávěním a vydaly se po stopách Jeníčka a Mařenky, kteří za sebou zanechali drobečky. Pro vytvoření stopovačky jsem použila zmuchlané kousky papíru a vznikla tak drobečková cestička. Drobečky dovedly děti až do perníkové chaloupky, kde na děti čekala sladká odměna – perníkové těsto.

⁶⁵ ŽÁČEK, Jiří. *Pro slepičí kvoč, aneb, Aprílová škola pro pokročilé*. Ilustroval Adolf BORN. Praha: Albatros, 1986, s. 40.

Ježibaba chce sníst děti

Zahráli jsme si pohybovou hru tematicky zaměřenou. Perníkovou chaloupku představoval kruh udělaný ze švihadla na zemi. V chaloupce byla Ježibaba, tedy dítě, které se přihlásilo. Ostatní děti chodily okolo a provokovaly Ježibabu tím, že jí vstupovaly do chaloupky, překračovaly její práh. Ježibaba je nesměla v chaloupce chytit, protože by si je tam nechala. Pokud se tak stalo, jiné děti chyceného Jeníčka nebo Mařenku mohly osvobodit tím, že ho z chaloupky vytáhly. Pokud by i záchranáře Ježibaba chytila, musel zůstat v chaloupce taky. Každou chvíli jsem Ježibabu vyměnila, aby měly možnost se vystřídat všechny děti a nebylo jim líto, že se na ně nedostalo.

Děti předškolního věku dostaly ještě k vypracování pracovní listy, kde měly za úkol pomoci najít Jeníčkovi a Mařence v labyrintu tu správnou cestu domů.

Pečeme perníčky

Po nalezení správné cesty až k perníkové chaloupce čekalo na děti sladké překvapení, tedy perníkové těsto. Po domluvě s paní kuchařkou si děti společně s paní učitelkou těsto na perník rozválely a formičkami vykrajovaly perníčky. Do těsta jsem z druhé strany vždy udělala iniciály dětí, abychom si perníčky po upečení poznali. Paní kuchařka nám přes odpolední odpočinek perníčky upekla a my jsme si je pak mohly společně nazdobit, anebo rovnou sníst.

PÁTEK

Poslední den jsme si při ranním kruhu kromě kalendářních dnů, měsíců, ročních období či počasí popovídali o všech pohádkách a pohádkových postavách, které nás celým týdnem provázely, připomněly jsme si je, udělali jsme krátké rytmizační a dechové cvičení, které můžeme přizpůsobit tématu – vytleskávání jmen pohádkových postav, zvuků apod. Charakterizovali jsme si hlavní postavy, význam a smysl jednotlivých pohádkových příběhů, co z nich plyne, co se z nich můžeme naučit (nekrást perníček, nemluvit s cizími lidmi, poslouchat maminku atd.). Dovysvětlila jsem dětem příběh, odpověděla jsem na dodatečné otázky apod. Děti měly možnost vyjádřit názor, jaká pohádka se jim nejvíce líbila, která aktivita je bavila, nebo co jim během celého týdne udělalo radost.

Děti pak naposledy nasedly na loď, poděkovaly skřítkovi za pohádková dobrodružství, doprovodily ho domů a vrátily se do školky. Ve třídě a na nástěnce jsme si vystavili všechny své výrobky z pohádek, aby nám ještě nějakou dobu mohly dělat radost.

Po ranním kruhu jsem ještě do diskuse zařadila otázky typu, jaký je jejich nejoblíbenější pohádkový hrdina, pohádková postava, pohádka. Děti mohly tuto postavu nakreslit. K celému programu byly připraveny tematické omalovánky a pracovní listy, se kterými jsme pracovali hlavně s předškoláky dle časových možností. Kdyby to bylo možné, navštívili bychom s dětmi knihovnu, kde by jim byla představena základní pohádková díla, byly by seznámeny s knihami a pravidly v knihovně. To bohužel vzhledem k situaci ohledně pandemie koronaviru v České republice nebylo možné, avšak tato aktivita je jinak nedílnou součástí seznamování dětí s knihami a pohádkami.

4.4.1 Shrnutí

Pohádky i knihy hrají důležitou roli v předškolním období. Mají své nezbytné místo v integrovaném bloku v RVP. Každý učitel nebo učitelka si mohou vzdělávací nabídku a konkrétní očekávané výstupy upravovat dle svých záměrů, možností a potřeb, či věku dětí a tyto tabulky také průběžně doplňují. V mateřské škole, která byla předmětem zkoumání, je kladen velký důraz na pohádky i knihy. Mateřská škola o sobě hrdě tvrdí, že je rodinného charakteru a pečlivě si vybírá i zaměstnance, tedy učitelky tak, aby měly podobnou filosofii, přesvědčení a přístup k dětem i ke vzdělávání. To pak zajišťuje dokonalou harmonii chodu školky po všech stránkách, za kterou se mohu osobně zaručit.

Týdenní program zaměřený na pohádkové téma byl připraven tak, aby ho mohli využít ostatní pedagogičtí kolegové při práci s podobným tématem zaměřeným na pohádky či knihy. Každý si ho poté může upravit či přizpůsobit podle věkového složení dětí ve třídě, časových možností apod. Program se dotýká všech složek vzdělávacího procesu a všech důležitých oblastí v rámci předškolního vzdělávání. Pro děti je v tomto období nejdůležitějším prvkem vzdělávání hra, která nás doprovází všemi činnostmi v MŠ. Program je zaměřený na rozvoj kooperace a spolupráce, komunikační dovednosti, reflexi, pohybovou a psychickou zdatnost, manuální zručnost apod. Dotýká se všech nezbytných oblastí důležitých pro harmonický rozvoj a vývoj dítěte předškolního věku.

Všechny pohybové, hudební, výtvarné či řečové aktivity musí být přizpůsobeny věkovému složení třídy. V naší mateřské škole jsou heterogenní třídy, tzn., že se skládají z věkově smíšených dětí od tří do šesti let. Každá činnost nebo aktivita se přizpůsobuje individuálním potřebám a možnostem dětí ve třídě a v ideálním případě máme vždy připravené dvě varianty plnění úkolů – jeden obtížnější pro předškoláky a jeden jednodušší

pro děti ve věku 3 – 4 let. Ne vždy však rozdělujeme děti podle věku, toto dělení je pouze orientační a děti se mohou samy rozhodnout, jakou variantu si zvolí, případně dopomůže učitelka, protože děti, jejich možnosti a schopnosti zná.

Velmi přínosnými pro tuto práci shledávám názory z praxe a to především učitelek v mateřské škole, které mají bohaté zkušenosti v této oblasti. Snažila jsem se zde popsat a využít osvědčené aktivity a činnosti, které se sice dobře připravují učitelkám, ale které mají také velký úspěch u dětí. Z celého šetření vyplývá, že důležitost pohádek v předškolním období je velmi obsáhlá. Pohádka nabízí široké spektrum, jak s nimi pracovat, ať v knižní podobě či jiné.

4.5 Dílčí závěr šetření

Empirická část byla zpracována formou kvalitativního výzkumu, kdy jsem se zaměřila na jednu konkrétní mateřskou školu v Praze. Metodou rozhovorů jsem se snažila zjistit, jaký význam mají pohádky v rozvoji dítěte v předškolním období, což je současně hlavním cílem této práce. Dále se prací snažím zjistit, jak často začleňují učitelky (širokého věkového rozpětí) v mateřské škole pohádku do výchovně vzdělávacího programu, jakou formu pohádky nejčastěji volí, jaký význam v rozvoji předškolního dítěte pohádce připisují, jak pohádky ovlivňují rozvoj dítěte, zda v dnešní době děti jeví zájem o knihy, zda učitelky s dětmi navštěvují knihovny a jestli mají děti v mateřské škole přístup ke knihám. Odpovědi na všechny tyto otázky se nám podařilo získat a dle toho stručně usuzuji, že pohádky hrají nezastupitelnou roli v období předškolního dítěte, v jeho rozvoji, výchově a vzdělávání.

Výzkumnou část, kterou tvoří rozhovory s učitelkami, jsem doplnila o týdenní blok tematicky zaměřený na knihy a pohádky. Ten obsahuje širokou škálu vzdělávací nabídky, zaměřuje se na všestranný rozvoj předškolního dítěte a využívá pohybové, výtvarné, ale například i hudební náměty, které mají děti v konkrétní mateřské škole velmi oblíbené, baví je. V neposlední řadě může program sloužit jako případný inspirační materiál ostatním učitelkám a učitelům mateřských škol při práci s podobným tématem, který se zaměřuje na knihy nebo pohádky.

Důležitost pohádek v předškolním období tedy potvrzují i všechny dotázané učitelky, které se i v dnešní uspěchané době plné možností snaží pohádkové knihy začleňovat do každodenního výchovně vzdělávacího procesu v MŠ.

4.6 Diskuze

Práce se snažila zjistit, jaký význam mají pohádky v mateřské škole, potažmo v předškolním období. Tento výzkum se však soustředil jen na mateřskou školu jako instituci. I z toho důvodu bylo nakonec plánované dotazníkové šetření vyřazeno, i když bylo původně zamýšleno, dokonce bylo i realizováno, kdy se vrátilo čtyřicet tři vyplněných dotazníků z šedesáti zaslaných (někteří rodiče měli více dětí, které do MŠ docházely, tím se tedy úspěšnost vrácených dotazníků ještě zvyšuje). Dotazníkové šetření se zaměřovalo na názory rodičů na důležitost pohádek a knih v tomto dětském období. Otázky byly koncipovány podobně jako otázky pro rozhovor s učitelkami v mateřské škole, kde cílem bylo zjistit, jak podle rodičů ovlivňují pohádky či knihy rozvoj a vývoj dítěte v předškolním období, navštěvují-li knihovny, zda volí knihu či pohádku jako nástroj pro trávení volného času. Malou pozornost jsem také soustředila na vzdělání a věk rodičů, kdy i tato otázka byla zahrnuta v rozhovoru s učitelkami. Nakonec jsem dospěla k názoru, že rodinné prostředí je již druhotným směrem zkoumání, proto jsem se po konzultaci s paní doktorkou Komárkovou rozhodla dotazníky s názory rodičů dětí do této práce nezahrnovat.

Práce by tedy mohla pokračovat dotazníkovým šetřením, zaměřeným na názor rodičů dětí ve stejné mateřské škole, aby mohlo dojít k porovnání názorů pedagogických pracovníků s názory rodičů, jejichž děti navštěvují tu samou mateřskou školu. Otázky by byly voleny podobného charakteru, jako na které odpovídaly učitelky mateřské školy. Tímto dotazníkovým šetřením by mohla být práce dále rozšířena. Myslím si, že by porovnání názorů rodičů dětí a učitelek z té jedné mateřské školy mohlo být velmi zajímavé.

Role pohádek v předškolním období dítěte se také ve své bakalářské práci s názvem *Role pohádky v životě předškolního dítěte* zabývala Dominika Valentová.⁶⁶ Další výzkum by mohl být tedy zaměřený více psychologicky a mohl by dopodrobna zkoumat psychický vývoj dítěte a pozitivní a negativní vliv či dopady pohádek na dětský vývoj. Pozornost by mohla být věnována také rodinnému prostředí, kdy jeho kvalita má určitě neodmyslitelné dopady na zdravý rozvoj jedince. Na podobné téma zpracovala bakalářskou práci s názvem *Význam pohádky pro duševní rozvoj dítěte* Veronika Juránková v roce 2011, na jejíž práci by se mohlo

⁶⁶ VALENTOVÁ, Dominika. *Role pohádky v životě předškolního dítěte* [online]. Pardubice, 2017 [cit. 2021-03-08]. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filosofická. Vedoucí práce PaedDr. Zdenka ŠÁNDOROVÁ, PhD. Dostupné z: https://theses.cz/id/0nwrnm/ValentovaD_RolePohadky_ZS_2017.txt.

navázat a téma dále rozvinout právě více z psychologického pohledu, který by jistě přinesl mnoho zajímavých zjištění v této oblasti.⁶⁷

Gabriela Vospělová se ve své bakalářské práci zabývala charakteristikou předškolního věku a konkrétními vzdělávanými oblastmi a snažila se zjistit, jakou formou jsou pohádky nejčastěji dětem předávány a prezentovány a okrajově se dotkla i tématu rizik, které mohou představovat.⁶⁸ O tom se okrajově zmiňuje i tato práce a nabízí tak prostor pro hlubší zpracování této problematiky v případě rozšiřování práce.

⁶⁷ JURÁNKOVÁ, Veronika. *Význam pohádky pro duševní rozvoj dítěte* [online]. Brno, 2011 [cit. 2021-03-08]. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce PhDr. Miloslav JÚZL, PhD. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10563/14795>.

⁶⁸ VOSPĚLOVÁ, Gabriela. *Význam pohádek pro vzdělávání dětí předškolního věku* [online]. České Budějovice, 2007 [cit. 2021-03-08]. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/44826>.

ZÁVĚR

Dle mého názoru by se každé dítě mělo s pohádkou setkávat každý den, ať už v mateřské škole, doma či v jiném prostředí. Zájem o pohádky začíná upadat kolem devátého roku věku dítěte a je tedy dostatek času na to dětem postupně představovat pohádkové příběhy, vrátet se k těm oblíbeným, nebo vynechat ty, co je nezaujímou. Již v úvodu této práce jsem uváděla, že vlivem modernizace a rozvoje techniky upadá zájem o tištěnou podobu pohádky, tedy knihy, ale i o její čtenou formu. Toto tvrzení bylo potvrzeno mými kolegyněmi, učitelkami ve vybrané mateřské škole. Vzhledem k tomu, že pohádky vždycky ukazují realitu, i když jiným způsobem než jsme běžně zvyklí, pomocí kouzel a zázraků, měli bychom jim přikládat mnohem větší důraz při výchově a vzdělávání předškolních dětí, při rozvoji dětské fantazie a představivosti, což je vlastně primárním úkolem této instituce.

Každý RVP PV určuje, co by se děti za dané období v MŠ měly naučit, jakých okruhů a témat by se učitelky měly alespoň okrajově dotknout a vypracovávají je do integrovaných bloků a konkrétních týdenních plánů. Jakým způsobem bude konkrétní činnost provedena, je již na osobním uvážení každé učitelky. Tato práce přináší podněty pro zařazení pohádky do týdenních plánů, ukazuje možnosti práce s knihou a využití pohádkových témat v rámci všech činností a vzdělávací nabídky. Poukazuje též na důležitost pohádek a vztahu ke knihám v tomto období dítěte, kdy dochází k rozvoji mnoha složek a tedy vzniku základu pro budoucí život dítěte, hlavně pro vstup do školy, který je důležitým mezníkem v životě dětí.

Z výzkumu vyplývá, že práce s převážně tištěnou podobou knihy a její čtenou formou v dnešní době dost upadá. Rodiče, ale i pedagogové v mateřských školách mají mnohem více možností, než tomu bylo dříve, za což může, např. již několikrát zmiňovaný rozvoj technologií. Pohádka představuje velmi důležitý faktor ve výchově a vzdělávání předškolních dětí, připravuje je na pozdější školní úspěšnost a velmi kladně přispívá k všestrannému a harmonickému rozvoji dítěte v tomto období, což také potvrzuje zjištění na základě rozhovorů s učitelkami.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaký význam mají pohádky v předškolním období dítěte, kdy bylo všemi zúčastněnými učitelkami potvrzeno, že kniha a pohádky hrají nezastupitelnou roli v předškolním období. Nejen, že rozvíjí myšlení, paměť, fantazii a představy, ale rozvíjí

také komunikační dovednost, slovní zásobu, pozornost, jemnou motoriku při manipulaci s knihou aj.

Práce se dále snažila zjistit, jak často začleňují učitelky v mateřské škole pohádku do výchovně vzdělávacího programu a k mému údivu a milému překvapení jsem se dozvěděla, že pohádku v různých formách využívají učitelky při každodenním vzdělávání předškolních dětí. Nejčastěji využívají formu čtené pohádky v kombinaci s audio verzí, která krásně doplňuje vyprávěný či čtený příběh před odpoledním odpočinkem dětí a dává prostor pro odpočinek a relaxaci. Všechny učitelky také připisují velký význam pohádce v rozvoji předškolního dítěte a shodují se, že bez pohádky by nedocházelo k všestrannému vývoji a rozvoji dítěte.

Dalším dílčím cílem bylo zjistit, zda v současné době děti stále jeví zájem o knihy. Došlo ke zjištění, že učitelky v mateřských školách vedou děti od samého začátku, aby měly vztah ke knihám a pohádkám, snaží se v nich upevnit tento vztah jako běžný a zcela potřebný. Právě proto často s knihou pracují i při výchovně vzdělávacích aktivitách, využívají ji při různých činnostech a knihu dětem neustále nabízí, motivují je. Takovou motivací je právě i návštěva knihoven či nabídka široké škály pohádkových knih přímo ve třídě, které obsahují obrázky, jsou barevné, zajímavé i moderní, aby děti zaujaly a nepřestaly bavit.

V závěru bych tedy shrnula, že pohádky a knihy tvoří neodmyslitelnou část ve vzdělávání předškolních dětí. Dnešní moderní doba nabízí mnoho možností a variant, jak se s pohádkou setkat a záleží už na každém, jakou formu zvolí a které dá přednost. Předškolní období není již dávno považováno pouze za období her a zábavy, ale bylo zařazeno do nezbytného výchovného a vzdělávacího procesu. Pohádky jsou skvělou variantou, jak děti seznamovat se světem, jak rozvíjet jejich vlastnosti, jak jim předávat nové informace a učit je správným vzorcům chování, jak přejímat hodnoty od dospělých a jak porozumět okolnímu světu. Připravují je na budoucí život, získávají díky nim nespočet dobrých vlastností, zkušeností, dovedností. A kromě výše zmiňovaných se pomocí knih rozvíjí sluchová a zraková percepce, jemná motorika a další. Přínos pohádky v tomto období považuji tedy za opravdu významný, důležitý a neměl by být v žádném případě opomíjen.

Seznam použitých zdrojů

- 1) BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše dítě mluvit*. 2., upr. A dopl. vyd. Praha: Arista, 2014. ISBN 978-80-87867-10-5.
- 2) BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Přeložila Lucie LUCKÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3.
- 3) ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-x.
- 4) ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1434-2.
- 5) FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vydání čtvrté. Přeložil Kristina ČERNÁ, přeložil Jan ČERNÝ. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0863-1.
- 6) GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Jak a co číst dětem v MŠ: komentovaný výběr literárních textů na základě RVP PV*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-854-8.
- 7) GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu*. Praha: SPN, 1984.
- 8) HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. A rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-628-5.
- 9) HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. Praha: SPN, 1984. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).
- 10) CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno: Centa, 2005. ISBN 80-86785-03-3.

- 11) JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4750-7.
- 12) JURÁNKOVÁ, Veronika. *Význam pohádky pro duševní rozvoj dítěte* [online]. Brno, 2011 [cit. 2021-03-08]. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce PhDr. Miloslav JŮZL, PhD. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10563/14795>.
- 13) LIPINSKÁ, Kateřina. *Čteme, čteme pohádku...* [online]. 2.10.2008 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <https://www.rodina.cz/clanek6606.htm>.
- 14) MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno: Host, 2007. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7294-231-2.
- 15) MATĚJČEK, Zdeněk. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986. Pyramida (Panorama).
- 16) MARCINKO, Leona. *Strašidla a pohádkové bytosti: čtyři projekty předškolní výchovy v MŠ*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-822-8.
- 17) MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-x.
- 18) MOLICKA, Maria. *Příběhy, které léčí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-203-4.
- 19) PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Přeložil Miroslav ČERVENKA, přeložil Marcela PITTERMANNOVÁ, přeložil Hana ŠMAHELOVÁ. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 987-80-7319-085-9.
- 20) *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00-5. Dostupné z: http://www.vuppraha.rvp.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf.
- 21) RICHTER, Luděk. *Pohádka-- a divadlo*. Praha: Dobré divadlo dětem, 2004. ISBN 80-902975-2-8.
- 22) SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

- 23) STREIT, Jakob. *Včelka Sluněnka: Proč děti potřebují pohádky*. Ilustroval Eva DEL RISCO KOUPOVÁ. Hranice: Fabula, 2013. ISBN 978-80-87635-09-4.
- 24) ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- 25) TRÁVNÍČEK, Jiří. *CzechEncy nový encyklopedický slovník češtiny: Čtenář a čtení* [online]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/ČTENÁŘ a ČTENÍ](https://www.czechency.org/slovník/ČTENÁŘ_a_ČTENÍ).
- 26) TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Vývojová psychologie: Učební text pro posl. pedagog. fakult – učitelství pro 1. stupeň zákl. školy*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, 1990. ISBN 80-7044-017-1.
- 27) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. A přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- 28) VÁGNEROVÁ, Marie a Lidmila VALENTOVÁ. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: Univerzita Karlova, 1991.
- 29) VALENTOVÁ, Dominika. *Role pohádky v životě předškolního dítěte* [online]. Pardubice, 2017 [cit. 2021-03-08]. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filosofická. Vedoucí práce PaedDr. Zdenka ŠÁNDOROVÁ, PhD. Dostupné z: https://theses.cz/id/0nwrnm/ValentovaD_RolePohadky_ZS_2017.txt.
- 30) VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- 31) VOSPĚLOVÁ, Gabriela. *Význam pohádek pro vzdělávání dětí předškolního věku* [online]. České Budějovice, 2007 [cit. 2021-03-08]. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/44826>.

Seznam zkratk

IB – integrovaný blok

MŠ – mateřská škola

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Seznam příloh

Příloha 1: Otázky k rozhovoru.....	I
Příloha 2: Rozhovor č. 1	II
Příloha 3: Rozhovor č. 2	VII
Příloha 4: Rozhovor č. 3	XII
Příloha 5: Rozhovor č. 4	XVII
Příloha 6: Rozhovor č. 5	XXII
Příloha 7: Informovaný souhlas.....	XXVI

Příloha 1: Otázky k rozhovoru

1. Volíte čtenou variantu pohádek či audio verzi? Proč?
2. Čtete dětem před odpoledním odpočinkem? Jak dlouho? Jak často? Kdy ještě volíte pohádku během režimu dne?
3. Věnujete pohádce po přečtení další čas?
4. Podle čeho vybíráte pohádku, kterou dětem budete číst? Necháváte výběr i na dětech? Co to ovlivňuje?
5. Porovnejte prosím vaše dětství v oblasti čtení pohádek se současnou situací čtení v mateřské škole. Změnilo se něco?
6. Jakým pohádkám dáváte přednost?
7. Jakou pohádku/pohádkovou postavu mají děti ve vaší třídě nejraději?
8. Z jaké pohádkové postavy mají děti nejčastěji strach? Vzpomenete si, jaké postavy jste se bála vy jako dítě?
9. Myslíte si, že v dnešní době jeví děti zájem o knihy? Případně čemu podle vás dávají přednost?
10. Jak motivujete děti v tom, aby měly větší zájem o knihy?
11. Navštěvujete s dětmi knihovnu?
12. Věnujete tematický blok v RVP pohádkám, knihám?
13. Ovlivňuje podle vás vzdělání to, zda se dětem čte?
14. Myslíte si, že rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky, nyní také čtou svým dětem?
15. Myslíte si, že mohou mít pohádky negativní vliv na rozvoj dítěte? Jaké riziko mohou pohádky představovat? Uveďte příklad, či zkušenost prosím.
16. Jaký je podle vás význam pohádek v předškolním období?
17. Jak podle vás ovlivňuje pohádka rozvoj dítěte?
18. Myslíte si, že pravidelné čtení/vyprávění dětem má vliv na pozdější školní úspěšnost?
19. Máte ve třídě knihovničku, ke které mají děti volný přístup?

Příloha 2: Rozhovor č. 1

Osobní údaje: Ema, 26 let, bakalářské vzdělání v oboru speciální pedagogika

1. Volíš raději čtenou variantu pohádek či audio verzi a proč?

„Volím obě dvě varianty, ale přednost ovšem dávám čtené formě pohádky, která je pro děti více uchopitelná. Audio verzi pohádky volím spíše před odpoledním odpočinkem v kombinaci se čtenou verzí, kdy děti nejdříve pohádku poslouchají a poté u ní odpočívají.“

2. Čteš dětem před odpoledním odpočinkem? Jak dlouho? Jak často? Kdy ještě pracuješ s pohádkou během režimu dne?

„Dětem čtu každý den před odpoledním odpočinkem, většinou čteme pohádky na pokračování, které jsou kratší, přibližně na 20 minut a můžeme se tak společně těšit na pokračování příběhu další den, to mají děti rády. Děti samy čtenou pohádku vyžadují, samy si nosí knížky, které by chtěly přečíst. Během dne si děti samy knížku vytáhnou z knihovny, která je pro ně volně přístupná, prohlížejí si obrázky nebo čteme společně.“

3. Věnuješ pohádce po přečtení další čas?

„Ano, společně si vysvětlujeme pojmy, kterým děti nerozumí. Pohádky nás provází také při výtvarném ztvárnění, kdy děti ukážou daleko lépe svou fantazii. Např. pokud chci, aby vyrobily nebo nakreslily čerta, dokážou si ho díky pohádce lépe představit, tím pádem začínají zapojovat svou fantazii a představivost a tvůrčí dovednosti a přenos na papír je pro ně tak mnohem snazší. Pohádky mám moc ráda, takže se snažím je zařazovat do každodenních činností, pohybových her apod.“

4. Podle čeho vybíráš pohádku, kterou dětem budeš číst? Necháváš výběr i na dětech? Co to ovlivňuje?

„Jak kdy, záleží na situaci nebo třeba na tematickém bloku, ročním období apod. Např. před spaním nechám výběr pohádky na dětech, ale vždy se snažím, aby nám motiv či námět pohádky zapadal do tématu, aby práce s takovou knihou, pohádkou byla efektivní a užitečná co možná nejvíce. Tzn., že připravím třeba tři knihy, se kterými bych na dané téma chtěla pracovat a užší výběr již nechávám na dětech.“

5. Porovnej prosím tvoje dětství v oblasti čtení pohádek se současnou situací čtení v mateřské škole, změnilo se něco?

„Asi jak u koho. Mně maminka pohádky četla hodně, když jsem byla malá a možná proto se to i já snažím také co nejvíce aplikovat v praxi. Ve třídě vidím rozdíly, kdy rodiče svým dětem pohádky čtou, ale zase je tam velký kontrast s rodiči, kteří raději pustí dítěti pohádku v televizi a spoléhají tak spíše na tuto formu zábavy. Vzhledem k vývoji technologiím a více možnostem je to asi také více samozřejmé a běžné. V naší třídě zařazujeme čtenou podobu pohádky opravdu do každodenního režimu, ale vidím, že např. starší kolegyně častěji sáhnou po pohádce na CD. Takový přístup asi hodně záleží na osobnosti učitelky a jejímu přístupu.“

6. Jakým pohádkám dáváš přednost?

„Rozhodně upřednostňuji čtenou verzi pohádky, jak jsem o tom již mluvila. Snažím se vyzdvihnout kouzlo knihy a zájem tak vzbudit i u dětí. Jsem aktivní čtenář a domnívám se, že tato podoba pohádky může dětem pomoci při rozvoji jazykového citu apod., už jen proto, když děti knihy samy prohlíží, popisují obrázky, či jakkoliv jinak příběh komentují. Nic špatného nevidím ani na pohádkách od Disneyho, i když dávám přednost vždy těm českým.“

7. Jakou pohádku/pohádkovou postavu mají děti v tvójí třídě nejraději?

„Tak takový výběr se velmi liší a záleží na aktuálním trendu. Jednu dobu to samozřejmě bylo Ledové království a jeho dvě hlavní hrdinka Anna a Elza, které byly oblíbené hlavně u holčiček. Spoustu dětí momentálně uchvátí Tlapková patrola, zvláště tedy kluky, což tedy přesně ukazuje, že děti hlavně doma sledují hodně pohádek v televizi. V naší třídě však nejvíc vede pohádka Lotrando a Zubejda, kterou děti opravdu velmi často vyžadují a stala se tak nejoblíbenější pohádkou.“

8. Z jaké pohádkové postavy mají děti nejčastěji strach? Vzpomeneš si, jaké postavy jsi se bála ty jako dítě?

„Ve třídě si poslední dobou děti hrají na Harryho Pottera a já si nemyslím, že je toto vhodný námět pro předškolní děti. Myslím si, že právě díky takovým filmům mají děti v noci zlé sny, které se sice ve školkovém prostředí většinou neprojeví, ale děti si trauma můžou nést až do staršího věku, nebo může vzniknout jiný problém jako je např. počůrávání apod. Já sama mám z dětství zkušenost, kdy jsem se dívala na pohádku, kde byla princezna, která se

večer, když šla spát, proměnila v černou paní, a spala v rakvi. Do teď z té pohádky mám trauma a živě si tu scénu vybavím, když si ji představím. Takže temné postavy určitě mají špatný vliv na děti a mohou dle mého názoru vzbuzovat strach.“

9. Myslíš si, že v dnešní době jeví děti zájem o knihy? Případně čemu podle tebe dávají přednost?

„V naší třídě mají děti knížky rádi, vždy si rádi vybírají knihy, které jsou bohaté na ilustrace, protože díky nim je pro ně kniha více zajímavá a dokážou s ní tak strávit více času. Kniha musí být také hodně barevná. Děti také mnohem radši sáhnou po knize, jejíž příběh nebo hlavního hrdinu již znají např. Z televize. Každopádně i tak si myslím, že zájem o knihy celkově stále klesá a to z toho důvodu, že v dnešní době je mnohem více možností a děti mají na výběr nejen knihu, ale také pohádku z CD, v televizi, tabletu apod.“

10. Jak motivuješ děti v tom, aby měly větší zájem o knihy?

„Při ranní volné hře si vždy sednu k dětem ke stolu s nějakou knihou a ne jen jedno dítě si vždy přijde podívat, co to mám v ruce, co si to prohlížím. Většinou v nich tímto vzbudím zájem a samy si pak vyndávají knihy z knihovny a prohlížejí si je, nebo si navzájem vyprávějí a popisují obrázky. Samozřejmě pravidelně přikupujeme do školky nové knihy, které jsou aktuální, ale i třeba nové zpracování klasické pohádky. Vždy dáváme přednost knize, která je barevná, bohatá na ilustrace, protože děti si samy z knihovny nikdy nevezmou knihu, která není barevná, i když její obsah je více než vhodný.“

11. Navštěvuješ s dětmi knihovnu?

„Ano, nedaleko školky máme knihovnu, kam chodíme minimálně jednou za půl roku. Reakce dětí jsou skvělé, spoustu dětí knihovnu už zná, chodí tam s maminkou, takže jim toto prostředí není vůbec vzdálené. Samozřejmě letos kvůli pandemii koronaviru jsou knihovny zavřené a my jsme tedy neměli možnost jí navštívit. Proto se vždy snažíme alespoň chvíli knihovně věnovat, když máme téma pohádek a knih, aby děti o tuto možnost nepřišly.“

12. Věnuješ tematický blok v RVP pohádkám, knihám?

„Ano, pohádkám a knihám se v podstatě věnujeme celý jeden měsíc, ale pohádky i knihy nás provází celým školním rokem. Pokud je to možné, snažím se vždy doplňovat aktivity a témata zajímavou a vhodnou knihou.“

13. Ovlivňuje podle tebe vzdělání to, zda se dětem čte?

„Určitě ano, ovšem nemůžu házet všechny rodiče do jednoho pytle. Setkala jsem se i s negramotnými rodiči, kteří dětem nečetli vůbec a čtení z knihy běžně nahrazovali sledováním pohádek v televizi. Ale každopádně jsem toho názoru, že rodiče s vyšším vzděláním mají větší předpoklady pro to, aby svým dětem četli pohádky a vedli je k zájmu o knihy.“

14. Myslíš si, že rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky, nyní také čtou svým dětem?

„Doufám, že tomu tak je. Mně maminka před spaním v dětství vždy četla pohádky a poté mi vždy ještě pouštěla pohádku z CD. Měly jsme to vždy spojené s takovým hezkým rituálem, na který jsem se celý den těšila. Ke knihám a pohádkám mám hezký vztah a snažím se jim věnovat hodně času ve školce při různých aktivitách. Rozhodně bych v budoucnu i já chtěla pokračovat v tom, že mi maminka četla v dětství a číst také svým dětem co nejvíce.“

15. Jaký je podle tebe význam pohádek v předškolním období?

„Podle mě obrovský. Vhodná pohádka dokáže dítě poučit. Děti také snáze pochopí rozdíl mezi dobrem a zlem a jejich důležitost v životě. Pohádka také pomáhá dětem orientovat se ve světě dospělých, kterému ještě moc nerozumí, díky pohádce také mohou děti pochopit plno věcí a souvislostí.“

16. Jak podle tebe ovlivňuje pohádka rozvoj dítěte?

„Myslím si, že pohádka rozvíjí u dítěte jak jeho psychický vývoj, ale také emoční stránku. Důležité je podle mě čtení pohádky pro rozvoj slovní zásoby, jak aktivní tak i té pasivní. Dále rozvíjí fantazii a podporuje dětskou představivost. Má dobrý vliv také na rozvoj komunikace, celkově i jazyka, artikulace apod. Díky pohádkám a vyprávění pohádkových příběhů děti mohou trénovat i svou paměť.“

17. Myslíš si, že mohou mít pohádky i negativní vliv na rozvoj dítěte? Jaké riziko mohou pohádky představovat? Uveď prosím příklad, či zkušenost.

„Rozhodně si myslím, že mohou mít i negativní vliv. Děti předškolního věku se učí nápodobou a jsou daleko více vnímavé. Jestliže se setkají v tomto věku s pohádkou nevhodnou, ať už z hlediska věku nebo situace, může to mít obrovský negativní dopad a vliv na jejich psychický vývoj. Např. setká-li se dítě s čertem a jeho zkušenost bude opravdu strašidelná, může si trauma nést ještě dlouho. Nemyslím si ale, že by se dětem mělo ukazovat jen to dobré, jen se musí volit vhodné prostředky a formy. Tady si opět vzpomínám na princeznu, která se měnila v černou panu a spala v rakvi, tehdy asi nebyla vhodná doba, abych takovou pohádku viděla.“

18. Myslíš si, že pravidelné čtení/vyprávění dětem má vliv na pozdější školní úspěšnost? Z jakých důvodů?

„Určitě ano. Dítě prostřednictvím pohádek poznává hodnoty, projde si základy mravní výchovy. Děti se rádi vcítí do hrdiny, kterého obdivují, což prospívá jejich zdravému vývoji osobnosti a rozvoji sebevědomí. Prohlížení knih a vyprávění příběhů má také vliv na rozvoj komunikace a řeči, která předchází učení čtení a psaní.“

19. Máte ve třídě knihovničku, ke které mají děti volný přístup?

„Ano, jak jsem již říkala dříve, ve třídě máme police s knihami, které jsou dětem volně přístupné. Mohou si tam kdykoliv během dne, nejen při ranní volné hře pro knihu sáhnout, listovat jí a prohlížet obrázky. Následně s ní pak pracujeme.“

Příloha 3: Rozhovor č. 2

Osobní údaje: Lenka, 38 let, magisterské vzdělání v oboru pedagogika, středoškolské vzdělání v oboru předškolní pedagogika

1. Volíš raději čtenou variantu pohádek či audio verzi a proč?

„Já osobně raději volím čtenou variantu, protože si tak děti lépe vytváří pozitivní vztah ke čtení a knihám vůbec, a to je také později motivuje k samostatnému čtení. Vždy ale záleží na situaci ve třídě, někdy máme čtenou pohádku, někdy audio verzi. Někdy nejdříve čteme a poté pouštíme audio pohádku, záleží i na zájmu dětí, kdy někdy chtějí pohádku poslouchat, nebo si vyberou knížku sami.“

2. Čteš dětem před odpoledním odpočinkem? Jak dlouho? Jak často? Kdy ještě pracuješ s pohádkou během režimu dne?

„Dětem před spaním čtu, není to sice každý den, ale snažím se co nejvíce. Většinou čteme zhruba 15 minut a potom většinou ještě pouštím pohádku poslouchací. Někdy si děti sami vyberou audio pohádku na úkor pohádky čtené. S pohádkami i knihami poté pracujeme v rámci jednotlivých integrovaných bloků, takže se vždy do témat snažím zahrnout pohádkové příběhy, obrázky či pohádkové verze příběhů apod. A víceméně nás pohádky provází celým školním rokem.“

3. Věnuješ pohádce po přečtení další čas?

„Ano, po odpoledním odpočinku si s dětmi sedneme do kruhu a vyprávíme si, jakou pohádku jsme společně četli nebo poslouchali. Rozebíráme si, o čem pohádka byla, jaké byly hlavní postavy, co jsme si z pohádkového příběhu odnesli, vysvětlujeme si slova a výrazy, kterým děti nerozumí. Volím vždy variantu, aby na sebe děti s vyprávěním navazovali, každý tak mohl převyprávět dle vlastní fantazie svou verzi, část. Učíme se tím také naslouchat druhým, trénujeme paměť, schopnost soustředit se a obohacujeme se vzájemně, protože čeho si všimne jeden, nemusí si všimnout i ostatní. Zřídkakdy se snažíme pohádkový příběh zdramatizovat, rozdělíme si role, převlečeme se do kostýmů a zkusíme si pohádku ve třídě zahrát dle vlastní představivosti. Děti také hodně baví, když mohou měnit průběh nebo závěr pohádky.“

4. Podle čeho vybíráš pohádku, kterou dětem budeš číst? Necháváš výběr i na dětech? Co to ovlivňuje?

„Výběr nechávám většinou na dětech, jedná-li se o pohádku před odpoledním odpočinkem. Když pohádku volím já, je to hlavně z důvodu, že jí vybírám kvůli nějakému konkrétnímu účelu, protože s ní chci dál pracovat, chci dětem něco předat a souvisí např. S právě probíraným tématem.“

5. Porovnej prosím tvoje dětství v oblasti čtení pohádek se současnou situací čtení v mateřské škole, změnilo se něco?

„Já si myslím, že dřív se četlo asi o něco více než dnes. Souvisí to asi i s rozvojem technologií, a že častěji děti sledují pohádky v televizi a pracují i s dalšími moderními technologiemi. Možností, jak pohádku dětem zprostředkovat je v dnešní době už opravdu mnoho. Určitě v tomto směru ale záleží také na učitelkách v mateřských školách, stejně tak jako doma na rodičích, jak budou ke čtení a k pohádkám přistupovat. Velkou roli zde také dle mého názoru hraje čas a časové možnosti. Takže pokud učitelka preferuje čtené pohádky, vždy si pro tuto formu najde prostor a domnívám se, že v takovém případě bude současná situace ohledně čtení pohádek srovnatelná s minulostí.“

6. Jakým pohádkám dáváš přednost?

„Tak to záleží vždy na situaci. Častěji volím českou pohádku, někdy i pohádky cizí, Disney pohádky apod. Oblíbené mám také pohádky s písničkami nebo s poučením. Záleží to opravdu na mnoha faktorech, jako je momentální nálada, výběr dětí, účel pro další práci s pohádkou atd. Moc se mi nelíbí, jak je v některých zahraničních pohádkách hodně použito násilí, např. Tom a Jerry.“

7. Jakou pohádku/pohádkovou postavu mají děti v tvójí třídě nejraději?

„Já si myslím, že v tomhle je vidět rozdíl mezi staršími a mladšími dětmi. Mladší děti mají rádi pohádky a pohádkové postavy jako je pejsek a kočička, včelí medvědci a u starších dětí tam se více objevují pohádky modernější a ovlivňuje je trend jako je Tlapková patrola u kluků nebo Ledové království u holčiček.“

8. Z jaké pohádkové postavy mají děti nejčastěji strach? Vzpomeneš si, jaké postavy jsi se bála ty jako dítě?

„Podle mých zkušeností mají děti nejčastěji strach z čertů nebo pohádek, kde se čerti vyskytují. Bojí se jich, protože je mají spojené většinou se špatnou zkušeností, jsou temní. Z mého dětství nikdy nezapomenu na pohádkovou postavu ježibaby Jamamy ze stejnojmenné televizní pohádky, ta ve mně opravdu zanechala obavy hodně dlouho.“

9. Myslíš si, že v dnešní době jeví děti zájem o knihy? Případně čemu podle tebe dávají přednost?

„Určitě si myslím, že děti mají stále zájem o knihy, i přes velké množství nových technologií a možností, ale určitě záleží na tom, jestli jsou k tomu vedeni již od dětství, ať už rodiči nebo učitelkami v mateřské škole. Řekla bych, že dávají přednost tomu, co už znají, s čím se již seznámili např. ve filmové tvorbě. A díky třeba pohádce z televize se pak dostanou ke čtené verzi, která by měla být zajímavá, hodně obrázková a barevná, aby upoutala jejich pozornost.“

10. Jak motivuješ děti v tom, aby měly větší zájem o knihy?

„Před každodenním odpočinkem dávám dětem prostor pro to, aby si knihy braly. Prohlížíjí si je na lehátkách a společně si o nich povídají. Ke knihám mají přístup také kdykoliv během dne, kdy s nimi pracujeme při ranním kruhu, ukazujeme si obrázky, vysvětlujeme si pojmy, slouží nám také jako doprovod pro vysvětlení různých témat. Nové knihy vždy před zařazením do knihovny dětem ukážu, abych je motivovala k budoucímu listování v nich apod. Učíme se také, jak se správně ke knihám chovat, aby nám vydržely dělat radost co nejdéle. Nejstarší děti pak také mají třeba radost z toho, že z knihy mohou již přečíst nějaká písmena, která znají např. ze svého jména.“

11. Navštěvuješ s dětmi knihovnu?

„Když je to možné, tak s dětmi určitě knihovnu navštěvujeme. Snažíme se pravidelně, většinou dvakrát do roka. Chodíme na předem domluvené programy, které děti velmi baví a zajímají. Máme velmi dobrou zkušenost s knihovnicemi, které si pro děti připravují zábavný, ale i poučný program, jenž je vhodný i pro ty nejmenší.“

12. Věnuješ tematický blok v RVP pohádkám, knihám?

„Ano, pohádkám i knihám se věnujeme v rámci dvou integrovaných bloků v RVP. V rámci jednoho bloku se jedná přímo o pohádková témata, kde se tedy dopodrobna věnujeme pohádkám, jejich významu a smyslu. Snažíme se zaměřovat na klasické české pohádky, které krásně dětem ilustrují ještě nepochopený svět dospělých a předávají základní lidské hodnoty jako je dobro a zlo, že lhát a krást se nemá apod. V rámci druhého bloku je tam poté týden knihy, kde děti učíme, jak s knihou zacházet, hrajeme si na knihovnu, navštívíme knihovnu apod.“

13. Ovlivňuje podle tebe vzdělání to, zda se dětem čte?

„Podle mě určitě může mít vzdělání vliv na to, zda se dětem čte. Myslím si, že zrovna mateřské škola je instituce pre-primárního vzdělávání, kde je potřebné a nezbytné vzdělání učitelek nebo učitelů a čte se hodně. V rodinách může být situace různá, pokud budou rodiče negramotní, asi těžko budou dětem pohádky číst, ale pozitivní ohlasy mají také příběhy vyprávěné. Určitě to také hodně ovlivňuje osobnost jedince.“

14. Myslíš si, že rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky, nyní také čtou svým dětem?

„Myslím si, že určitě ano, může to mít vliv. Pokud si rodiče přinesou ze svého dětství, že jim rodiče četli a předali jim tuto hodnotu jako důležitou, je větší pravděpodobnost, že i oni budou číst svým dětem. Nemusí to být však pravidlem, záleží asi na více faktorech, jako je časová vytíženost rodičů a jejich možnosti. Může to mít třeba i opačný vliv, že když je dospělým líto, že jim jejich rodiče málo četli, budou se to chtít snažit dohnat u svých dětí a vynahradit jim to. Já jsem třeba jako malá pohádky hodně vyžadovala, snažím se i dětem v MŠ hodně číst, někdy je to však hodně časově náročné. Ale myslím si, že určitá pravděpodobnost tam je.“

15. Jaký je podle tebe význam pohádek v předškolním období?

„Tak pohádky mají v předškolním období zásadní význam pro děti. Jsou pro ně prostředkem jak se orientovat v okolí, jak se s ním seznámit. Učí se prostřednictvím pohádek rozlišit dobro a zlo, jak se v některých situacích zachovat, jak komunikovat. Rozvíjí se jejich slovní zásoba tím, že vlastně popisují a vyprávějí příběhy a pohádkové postavy a celkově se

zlepšují jejich komunikační dovednosti. Dále má zásadní význam v rozvoji fantazie a představivosti. Takže bych řekla, že celkově je pro dítě v předškolním období pohádka zásadní, ne-li až nezbytná.“

16. Jak podle tebe ovlivňuje pohádka rozvoj dítěte?

„Podle mě pohádka ovlivňuje rozvoj dítěte po všech stránkách, takže ten vliv je hlavně pozitivní. Pohádka rozvíjí všestranně jejich osobnost a schopnosti v mnoha ohledech. V předškolním věku jsou tedy nedílnou součástí života dítěte.“

17. Myslíš si, že mohou mít pohádky i negativní vliv na rozvoj dítěte? Jaké riziko mohou pohádky představovat? Uveď prosím příklad, či zkušenost.

„Tak přesně tak jak mohou pohádky působit pozitivně, můžou podle mě působit i negativně. Jestliže si z nich děti mají brát dobré příklady, záleží asi také na výběru pohádek, který by měl odpovídat různým faktorům, měl by být hlavně přiměřený věku. Vhodná formulace či podání příběhu hraje taky velkou roli. Např. krásné pohádky Hanse Christiana Andersena těžko pochopí mladší děti, kterým by v jejich věku připadaly smutné a jejich konce často nespravedlivé, až děsivé. Takže určitě volím pohádky podle věku dětí, také jejich zájmu a účelu.“

18. Myslíš si, že pravidelné čtení/vyprávění dětem má vliv na pozdější školní úspěšnost? Z jakých důvodů?

„Určitě ano a velký. Děti se díky pravidelnému čtení a vyprávění pohádek učí schopnosti komunikovat, přebírají z nich důležité vzorce chování. Učí se sledovat a vyprávět děj vlastními slovy. Rozvíjí tak slovní zásobu, učí se významům nových slov apod. Rozvíjí fantazii a představivost. Prohlubují také vztah ke knihám, což také vede k pozitivnímu vztahu ke čtení a to se určitě pozitivně projeví ve škole.“

19. Máte ve třídě knihovničku, ke které mají děti volný přístup?

„No, knihovničkou bych to úplně nenazývala. Máme ve třídě dvě police vyhrazené na knihy. Jsou to nejnižší police, na které dosáhnou i ti nejmenší. Děti k nim tedy mají volný přístup kdykoliv jen chtějí“.

Příloha 4: Rozhovor č. 3

Osobní údaje: Elena, 50 let, vzdělání - sociálně právní nastavba

1. Volíš raději čtenou variantu pohádek či audio verzi a proč?

„Používám raději čtenou verzi pohádek, protože mohu při ní dětem vysvětlit složitější slova nebo výrazy, které neznají. Jednoduše také zjistím, zda děti textu rozumí, jestli je baví. Pohádku čtenou také mohu udělat emotivní, dá se s ní lépe pracovat. Také v tištěné podobě je větší výběr. Ale samozřejmě používám i audiovizi, např. když jsou omezené časové možnosti.“

2. Čteš dětem před odpoledním odpočinkem? Jak dlouho? Jak často? Kdy ještě pracuješ s pohádkou během režimu dne?

„Čtu dětem docela pravidelně před odpoledním odpočinkem a to cca 8–15 minut. Volím kratší pohádky a příběhy, aby děti neztratily pozornost, a většinou jim poté ještě pustím audio pohádku, která hraje spíše roli kulisy v rámci odpočívání. Při této audio verzi již většinou menší děti usínají, ty starší si ji doposlechnou a i poté mají ještě dostatek prostoru pro odpočívání v klidovém režimu. S pohádkou pak pracuji během režimu dne většinou v rámci hlavní řízené činnosti s dětmi, třeba jednou do měsíce, pokud mne zaujme pohádka, která se nám zrovna hodí do probíraného tématu.“

3. Věnuješ pohádce po přečtení další čas?

„Ne moc často, ale vždycky se snažím alespoň dětem odpovědět na nejčastější dotazy, či nejasnosti v příběhu. Pokud s pohádkou pracuji více, je to hlavně proto, že je např. součástí daného integrovaného bloku.“

4. Podle čeho vybíráš pohádku, kterou dětem budeš číst? Necháváš výběr i na dětech? Co to ovlivňuje?

„Pohádku vybírám často podle probíraného tématu, v tom případě výběr na dětech nenechávám. V případě, že si pohádku volí děti, je to např. před odpoledním odpočinkem nebo při ranních hrách. To ovlivňuje hlavně složení dětí ve třídě (zda jsou tam více holky, kluci, starší nebo mladší děti), čteme si pak pohádku, kterou si odhlasuje většina.“

5. Porovnej prosím tvoje dětství v oblasti čtení pohádek se současnou situací čtení v mateřské škole, změnilo se něco?

„Musím přiznat, že si nepamatuji, zda se u nás v mateřské škole pohádky četly nebo ne. Obecně si však myslím, že se v současné době čte o něco méně. Je to podle mého názoru hlavně díky novým technologiím a tomu, že děti mají nové technologie rády, rády tráví volný čas u televize nebo s tabletem. Doma tedy častěji vyžadují pohádky vizuální a vlastně i ve školce, např. při nepříznivém počasí, musíme-li zkrátit vycházku venku, pouštíme pak pohádku z DVD, jelikož čtená pohádka je většinou v takovém případě neuspokojí. Z dětství si pamatuji, že jsem ráda poslouchala vyprávění pohádek od babičky, nebo biblické příběhy od rodičů, které měly v sobě hodně mravního poučení.“

6. Jakým pohádkám dáváš přednost?

„Dávám přednost pohádkám čteným, protože ráda pracuji s knihou. Smysl vidím také v pohádkách českých a naučných, ve kterých není příliš mnoho násilí, a děti si z jejich příběhu mohou odnést něco do života. Samozřejmě se můj výběr vždy odvíjí od věku dětí a situace.“

7. Jakou pohádku/pohádkovou postavu mají děti v tvojí třídě nejraději?

„Momentálně bych řekla, že děti v naší třídě mají nejraději pohádku o Pejskovi a kočičce, které neustále čteme a pouštíme na CD.“

8. Z jaké pohádkové postavy mají děti nejčastěji strach? Vzpomeneš si, jaké postavy jsi se bála ty jako dítě?

„Myslím si, že děti mají nejčastěji strach z čertů a draků, ale liší se to také věkem. Já jsem jako dítě neměla ráda Trautenberka a Rumburaka, kteří mě děsili.“

9. Myslíš si, že v dnešní době jeví děti zájem o knihy? Případně čemu podle tebe dávají přednost?

„Ve školce děti o knihy zájem mají, protože se jim je také snažíme co nejvíce ukazovat a podsouvat. V domácnosti mají pak možností na výběr mnohem více – televizi, tablet, telefon, počítač, internetové hry, pohádky vizuální, interaktivní hračky a tomu podle mě

dávají přednost už jen z toho důvodu, že je v dnešní době moderní používat technologie a trávit s nimi volný čas.“

10. Jak motivuješ děti v tom, aby měly větší zájem o knihy?

„Myslím si, že ta motivace je právě v tom, že si společně čteme, prohlížíme knihy, ptáme se, jaké knihy čtou doma před spaním, jaké knihy mají rády atd. Když máme ve školce téma knih a pohádek, děti nosí svou oblíbenou knihu do školky a vzájemně se tak obohacujeme.“

11. Navštěvuješ s dětmi knihovnu?

„Ano, stejně tak jako chodím pravidelně do knihovny se svým dítětem. V době, kdy jsme se ve společnosti nepotýkali s koronavirem, chodili jsme v rámci školky s dětmi do knihovny minimálně dvakrát ročně. Děti mají tuto mimo školní aktivitu velmi rády, paní knihovnice nám vždy vysvětlí, jak to v knihovně funguje, kde a jak mohou děti knihy najít, jak se v takovém prostoru chováme atd. Návštěva je vždy spojena se zajímavým programem a děti mají možnost vidět neskutečné množství knih na jednom místě.“

12. Věnuješ tematický blok v RVP pohádkám, knihám?

„Ano, jistě. Máme téma zaměřené na knihy i pohádky jako takové. Snažím se, aby si děti vytvořily ke knihám kladný vztah, aby vnímaly tu odlišnost přitom, když se pohádka čte, na rozdíl od toho, kdy ji sledujeme. Jak už jsem říkala, děti si v rámci tematického bloku přinesou do mateřské školy své vlastní oblíbené knihy, které pak společně čteme, prohlížíme.“

13. Ovlivňuje podle tebe vzdělání to, zda se dětem čte?

„Pokud rodiče vedou děti ke čtení, tak zájem o knihy mít budou a je podle mě jedno, jaké vzdělání rodiče mají. Záleží podle mě mnohem více na vztahu mezi dítětem a rodičem, ale i na časových možnostech v dnešní uspěchané době. V mateřské škole jsou děti ke knihám vedeny, se záplem si je prohlížejí a listují jimi a čtení pohádek dokonce vyžadují. Záleží také ale na osobnosti a preferencích jednotlivých učitelek, kdy někdo může knihám přikládat větší důraz než druhý.“

14. Myslíš si, že rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky, nyní také čtou svým dětem?

„Může to být dáno i tímto, protože když má někdo něco zažité od dětství, bere to v budoucnu jako běžné a praktikuje to i v praxi.“

15. Jaký je podle tebe význam pohádek v předškolním období?

„Dítě v tomto období ještě moc nechápe, co je dobro a zlo a pohádky mu to dokážou demonstrovat ve srozumitelných činech, tedy jsou tam jasné kontrasty dobra a zla, správné vysvětlení konání, je zde možnost ztotožnit se s kladným hrdinou, což je podle mě v tomto věku opravdu důležité – přejímat správné hodnoty a pomocí pohádek se učit novým věcem.“

16. Jak podle tebe ovlivňuje pohádka rozvoj dítěte?

„Pohádky v tomto období rozvíjí fantazii, obrazotvornost, slovní zásobu. Učí dítě morálnímu cítění jako je úcta ke starším lidem, láska, soucit s trpícími či nemocnými, trpělivost, víra v úspěch píle, spravedlnost, či že zločin se nevyplácí. Mají také terapeutický význam.“

17. Myslíš si, že mohou mít pohádky i negativní vliv na rozvoj dítěte? Jaké riziko mohou pohádky představovat? Uveď prosím příklad, či zkušenost.

„Určitě ano, v některých moderních pohádkách třeba z USA je hodně násilí, a pokud jim takové pohádky rodiče pouštějí v televizi nebo je zprostředkovávají jinak v tomto školkovém věku, může to mít negativní vliv na rozvoj dítěte. Děti v tomto období ještě zcela nerozlišují fikci, neví, jaké chování je to správné v běžném životě a mohli by si tak osvojovat nesprávné dovednosti a návyky. Pohádka může být také špatně zvolena vzhledem k věku dítěte, např. sledování Harryho Pottera ve věku 3–6 let, děti toto kouzelnické prostředí nechápou, nerozumí mu, nedokážou rozlišit skutečnost od fantazijních představ. Rozhodně si tedy nemyslím, že je taková „pohádka“ v tomto věku vhodná a mohla by dítěti a jeho psychice spíš uškodit. Děti se po takové zkušenosti mohou budít s nočními můrami, můžou se bát tmy, a setkala jsem se již i s výskytem poruchy řeči – koktavosti.“

18. Myslíš si, že pravidelné čtení/vyprávění dětem má vliv na pozdější školní úspěšnost? Z jakých důvodů?

„Ano, určitě, i když si myslím, že velkou úlohu hrají i geny a genetická predispozice. Pravidelné čtení nebo vyprávění pohádek dětem rozšiřuje slovní zásobu, trénují paměť, fantazii a představy. Děti si osvojují empatii a morální zásady, dokážou vnímat širší souvislosti, které by díky čtení nebo vyprávění nezískaly. Stávají se z nich osobnosti, které si v životě dokážou poradit.“

19. Máte ve třídě knihovničku, ke které mají děti volný přístup?

„Ano, v každé třídě v mateřské škole máme pro děti k dispozici mnoho knih, které si mezi třídami pravidelně měníme, aby měly děti stálý přísun nových knih a tedy i stále zájem knihy zkoumat. V šatně máme také malou knihovnu, kde si můžou rodiče s dětmi vzájemně knihy vyměňovat a půjčovat, donést třeba knihu, kterou již nevyužijí apod.“

Příloha 5: Rozhovor č. 4

Osobní údaje: Tamara, 48 let, magisterské vzdělání v oboru předškolní pedagogika

1. Volíš raději čtenou variantu pohádek či audio verzi a proč?

„Je to různé, ale především upřednostňuji čtenou verzi pohádek, protože je v nich prožitek a větší přidaná hodnota než při audio verzi. Samozřejmě jsem se již setkala se situací, kdy mi přišla audio vizuální pohádka pro děti vhodnější, která někdy dokáže lépe navodit atmosféru, děti si lépe představí situaci, vžijí se do příběhu apod. Záleží vždy na situaci. Často také volím kombinaci obou variant a to především právě před odpoledním odpočinkem.“

2. Čteš dětem před odpoledním odpočinkem? Jak dlouho? Jak často? Kdy ještě pracuješ s pohádkou během režimu dne?

„Upřímně řečeno já za sebe bych ráda četla dětem každý den, ale třicetiletá praxe v oboru už mi to moc nedovoluje. Na jednu stranu stále přibývají požadavky a úkoly a na stranu druhou už neučtu tolik, co jsem učetla před 20–30 lety. Pokud čtu, snažím se věnovat dětem více času, někdy i 30 minut a pohádku vždy přizpůsobuji věku. Pro děti ve věku 5–6 let volím pohádku s dětským hrdinou, pohádky s příběhem nebo na pokračování, pokud se jedná o děti mladší, snažím se je seznámit se základními archetypálními pohádkami. Jak už jsem řikala v předchozí otázce, velmi často volím kombinaci čtené pohádky a pohádky poslouchané z CD. S pohádkou pak pracuji kdykoliv během dne, kdy ji považuji za přínosnou, ve smyslu toho, že sdělení, které je mým záměrem, bude přístupné touto formou, to znamená formou pohádky. Pohádku považuji za jednu ze základních prostředků komunikace s dítětem.“

3. Věnuješ pohádce po přečtení další čas?

„Určitě ano. V praxi kdykoliv to jde, pohádku tzv. osaháme i jiným doplňujícím způsobem. O dramatizaci se pokouším vždy, samozřejmě záleží na časových možnostech, které bývají často omezené. Nad pohádkou také vždy společně diskutujeme, to znamená, co si děti pod pohádkou představují, co je pro ně důležité, jaké pohádkové postavy z příběhu naklonění, rozlišování dobra a zla a vždy jde o rozvoj fantazie každého dítěte, protože to je základ u vzdělávání předškolních dětí.“

4. Podle čeho vybíráš pohádku, kterou dětem budeš číst? Necháváš výběr i na dětech? Co to ovlivňuje?

„Pohádku vybírám podle aktuální nálady dětí, stavu a klimatu ve třídě, popřípadě hodí-li se mi určitá pohádka do tématu. Takže někdy volím pohádku klidnou, s hlubším obsahem, někdy rychlou pohádku, kde se mnou děti mohou interaktivovat. Je-li třída dobře naladěna, nechávám výběr pohádky na dětech.“

5. Porovnej prosím tvoje dětství v oblasti čtení pohádek se současnou situací čtení v mateřské škole, změnilo se něco?

„Já si pamatuji, že v mateřské škole, kam jsem chodila, se pohádky hodně četly, ale spíše než četly, se vyprávěly. Milovala jsem, když jsem mohla, jak se říká povolit uzdu fantazii a domýšlet konce příběhů a vznikaly tak stále nové a nové pohádky a příběhy, i když by se zprvu mohlo zdát, že už je taková klasická pohádka okoukaná. To se snažím praktikovat i ve své praxi a setkávám se s velkým úspěchem, děti to hodně baví, předhání se.“

6. Jakým pohádkám dáváš přednost?

„Dávám rozhodně přednost čtené pohádce. Také klasickým pohádkám od autorů jako jsou bratři Grimmové, Hans Christian Andersen, Božena Němcová nebo Karel Jaromír Erben. Klasičtí autoři z 19. a 20. století mají hezky zpracované archetypální pojetí pohádek, ale u některých novodobých autorů je toto pojetí dětem v určitém ohledu bližší.“

7. Jakou pohádku/pohádkovou postavu mají děti v tvé třídě nejraději?

„Nejraději děti mají Míčka Flíčka, ten rozhodně vede, a k mému údivu vůbec ne ve čtené podobě, ale právě v audio verzi. Na druhém místě bych řekla, že stojí pohádky o Pejskovi a kočičce, u kterých se děti poměrně dost nasmějí. A pak samozřejmě přicházejí a s trendem zase odcházejí moderní pohádky, jako je Ledové království, Tlapková patrola atd.“

8. Z jaké pohádkové postavy mají děti nejčastěji strach? Vzpomeneš si, jaké postavy jsi se bála ty jako dítě?

„Pro děti je v tomto ohledu hodně zásadní pohádka o Perníkové chaloupce, kde se setkávají se strachem z ježibab, a také kouzelníci a čarodějové. Dětem je tento svět velmi

blízký, přitahuje je svou fantazií, ale je pro ně strašidelný, protože ho neznají a nedokážou se v něm ještě orientovat.“

9. Myslíš si, že v dnešní době jeví děti zájem o knihy? Případně čemu podle tebe dávají přednost?

„Myslím si, že děti o knihy zájem nemají, protože vývoj lidstva jde dopředu a čtená podoba knih upadá a je to naprosto v pořádku. Čtená podoba je pro děti přitažlivá např. ve čtecích zařízeních, ale nikoliv ve fyzické formě. Je to přirozený vývoj, ale rozhodně bychom neměli od klasických knih odhlížet a měly by být nedílnou součástí vzdělávání předškolních dětí, protože jsou v nich obsaženy základní archetypy lidstva. Takže já si myslím, že ve výsledku o knihy děti zájem opravdu nemají. Pokud ano, jsou to knihy hodně fantazijské.“

10. Jak motivuješ děti v tom, aby měly větší zájem o knihy?

„Děti motivuji tak, že jim vlastně knihy ukazuji a nabízím. Pracuji s nimi nad knihami, které obsahují ilustrace, které upoutají pozornost, což je tedy pro děti v tomto věku absolutně zásadní. A na základě toho děti vstupují do svého světa, do světa fantazie. Pokud chci, aby dítě mělo o čtení zájem, zprostředkuji mu knihu v jakékoliv formě.“

11. Navštěvuješ s dětmi knihovnu?

„Ano, navštěvujeme místní knihovnu v rámci integrovaných bloků většinou dvakrát do roka.“

12. Věnuješ tematický blok v RVP pohádkám, knihám?

„Ano, knihám a pohádkám se ve školce věnujeme v rámci jednoho integrovaného bloku asi měsíc a půl. To je každoroční minimum, ale vždy se snažíme zařazovat knihy více dle potřeby.“

13. Ovlivňuje podle tebe vzdělání to, zda se dětem čte?

„Myslím si, že rozhodně ano. Vzdělání je důležitým faktorem ve spoustě ohledů a na to jednoduše není co říct, to vyplývá z logiky věci.“

14. Myslíš si, že rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky, nyní také čtou svým dětem?

„Na 100 % ano. Protože rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky tu hodnotu knihy nebo vyprávění příběhu znají, je jim to blízké a osvojí si to jako běžné a normální. Pokud rodiči na dítěti záleží, tak samozřejmě knihám a pohádkám opravdu věnuje ten čas. Za mě je to opravdu důležité, řekla bych až nezbytné. V naší rodině se hodně četlo a vyprávělo a já sama hodně čtu a vyprávím pohádky a pohádkové příběhy jak svým dvěma dětem doma, tak i svěřeným dětem v mateřské škole.“

15. Jaký je podle tebe význam pohádek v předškolním období?

„Význam pohádek v předškolním věku je obrovský. To je téma, o kterém bych mohla mluvit opravdu dlouho. Rozhodně je to rozvoj fantazie, rozlišování dobra a zla, je v tom obsaženo i základní poznání archetypů lidstva, vlastně celé historie lidstva a základních hodnot. Stejně tak se díky knihám učíme vnímat pohádky, báje, legendy.“

16. Jak podle tebe ovlivňuje pohádka rozvoj dítěte?

„Pohádka rozvíjí fantazii, vzorce lidského chování (přístupnou formou ukazuje, jak se lidé mezi sebou chovají v určitých situacích, co se může stát, rozlišování dobra a zla). Dále má obrovský vliv na trénování paměti, rozvoj komunikačních dovedností, což obsahuje především slovní zásobu atd.“

17. Myslíš si, že mohou mít pohádky i negativní vliv na rozvoj dítěte? Jaké riziko mohou pohádky představovat? Uveď prosím příklad, či zkušenost.

„Já myslím, že pohádka nemůže mít negativní vliv. Otázkou je ale také, co si představit pod pojmem negativní vliv. Pokud máš na mysli např. to, že v dítěti vyvolává strach nebo obavy, na tom nevidím nic negativního. To je naprosto přirozená emoce, která musí být součástí lidského poznání a naopak bezpečné prostředí, které pohádka představuje, je ideální místo, kde se s ní dítě potká a naučí pracovat. Takže za mě negativní vliv může mít jen hloupá pohádka, která nedodrhuje základní morální kredit daný naší společností, např. že se zlo stane dobrem. Tedy jsou-li základní hodnoty převráceny, může to na dítě působit negativně.“

18. Myslíš si, že pravidelné čtení/vyprávění dětem má vliv na pozdější školní úspěšnost? Z jakých důvodů?

„Ano, 100 %. Z jakých důvodů je asi jasné. Za prvé děti se později ve škole učí číst a psát a knihy jsou úplně prvním zdrojem, kde se se základy potřebnými právě pro čtení a psaní setkávají. Za druhé rozvoj slovní zásoby, kdy slovní zásoba neznamená jen to, že děti znají více slov, ale v mozku se jim otevírají nové cesty a možnosti, dítě se stává variabilnějším, širším. Podle mě to napomáhá také celkové zralosti jedince.“

19. Máte ve třídě knihovničku, ke které mají děti volný přístup?

„Ano, máme. Myslím si, že jsme jako školka v přístupu ke knihám a pohádkám sjednoceni a velmi nakloněni, proto se snažíme dětem vytvořit prostředí, ve kterém po knize mohou vždy sáhnout a volit ji i jako jednu z možností trávení volného času.“

Příloha 6: Rozhovor č. 5

Osobní údaje: Magdaléna, 46 let, vzdělání středoškolské v oboru předškolní pedagogika

1. Volíš raději čtenou variantu pohádek či audio verzi a proč?

„Mám raději čtenou verzi pohádek, protože si myslím, že děti více zaujme. Je tam možnost povídání si a diskuse nad obsahem, prohlížení obrázků apod. Samozřejmě někdy volím i audio verzi, konkrétně poslech pohádky z CD, většinou před odpoledním odpočinkem a někdy pouštím dětem i pohádku z DVD, např. při nepříznivém počasí, to ale volím většinou jen krátké příběhy na pokračování cca na 10 minut.“

2. Čteš dětem před odpoledním odpočinkem? Jak dlouho? Jak často? Kdy ještě pracuješ s pohádkou během režimu dne?

„Dětem v mateřské škole předčítám pohádky z knihy každý den. Maximálně to vyjde vždy na 15–20 minut, protože jsem toho názoru, že déle děti nevydrží poslouchat a neudrží tak svou pozornost na 100 %. S pohádkou nebo knihou pak pracuji v rámci řízené činnosti. Vždy ji volím podle vhodnosti k tématu, zvažuji, co se nám do něj hodí, jak s knihou nebo pohádkou dále zamýšlím pracovat.“

3. Věnuješ pohádce po přečtení další čas?

„Ano, odpovídám na otázky dětí, vysvětlujeme si, čemu nerozumí. Nechám děti prohlédnout si obrázky, což většinou vyžadují. Snažím se využívat k tomuto tématu i dramatizaci, ale to vždy záleží na věku dětí a jejich povaze. Setkala jsem se i s tím, že děti se nechtěly zapojit, a pokud je pak více takových dětí, volím jinou možnost práce s pohádkou, např. pracovní list, tematické omalovánky, práci s textem, výtvarné činnosti, aktivity na prožívání a chování. Snažím se i zdůraznit důležitost spolupráce, takže pracujeme ve skupinkách, kde se trénuje i komunikace, tolerance.“

4. Podle čeho vybíráš pohádku, kterou dětem budeš číst? Necháváš výběr i na dětech? Co to ovlivňuje?

„Někdy nechávám výběr na dětech nebo se řídím podle toho, jaké je téma integrovaného bloku a tomu pohádku přizpůsobuji. Záleží na mnoha faktorech, hlavně času.“

5. Porovnej prosím tvoje dětství v oblasti čtení pohádek se současnou situací čtení v mateřské škole, změnilo se něco?

„Myslím si, že dříve se četlo více, protože dnes se i více využívá audio technika. Celkově je více možností, které dříve nebyly. Nevidím na tom nic špatného. Mně hodně četla babička a taky uměla skvěle vyprávět. Vždy jsme se u toho hodně nasmáli. Pocházím z velké rodiny, takže nás u pohádky vždy bylo plno dětí a vzájemně jsme tak trávily plno času domýšlením příběhu atd.“

6. Jakým pohádkám dáváš přednost?

„Mám ráda české pohádky a naučné. Nejraději pracuji s pohádkami, kde je jeden příběh s poučným hlediskem. Pokud se v knize objevuje více příběhů a je tedy kniha složena z více pohádek, bývají krátké a většinou dost podobné. Dávám také přednost příběhům s ilustracemi s moderním provedením a kontextem, to se líbí i dětem, které jsou také samozřejmě ovlivňovány trendem a čím je kniha barevnější, tím větší má u nich úspěch.“

7. Jakou pohádku/pohádkovou postavu mají děti v tvojí třídě nejraději?

„Moje děti mají rády hodně Princeznu ze mlejna a stále přetrvává hit Ledové království.“

8. Z jaké pohádkové postavy mají děti nejčastěji strach? Vzpomeneš si, jaké postavy jsi se bála ty jako dítě?

„Děti se určitě bojí hodně čertů a strašidel nebo zlých kouzelníků, ježibab. Já už si bohužel nevzpomínám, jestli jsem se nějakých pohádkových postav vyloženě bála.“

9. Myslíš si, že v dnešní době jeví děti zájem o knihy? Případně čemu podle tebe dávají přednost?

„Domnívám se, že to záleží na tom, jak jsou děti vedené z domova. Ale myslím si, že dnešní děti dávají přednost televizi a celkově té vizuální formě pohádky.“

10. Jak motivuješ děti v tom, aby měly větší zájem o knihy?

„Navštěvujeme společně knihovnu, knihkupectví a s knihami v rámci řízené činnosti pracujeme, takže je vlastně podbízím a ukazuji. Učím se je vnímat jako nezbytnou součást života.“

11. Navštěvuješ s dětmi knihovnu?

„Ano, každý rok navštěvujeme knihovnu na Praze 2, vždy v každém pololetí alespoň jednou. Máme i to i jako součást integrovaného bloku, kdy se knihám a pohádkám věnujeme. Letos jsme bohužel nebyli a vypadá to, že vzhledem k situaci ani nebudeme moct.“

12. Věnuješ tematický blok v RVP pohádkám, knihám?

„Ano, v případě naší školky je to čtvrtý integrovaný blok. S knihou nebo pohádkami pak pracuji vždy po celý týden, kdy nás doprovází všemi připravenými aktivitami. Takže se nám pohádkový příběh prolíná do pohybových her, tělovýchovných cvičení, dramatické oblasti, výtvarných činností, ale i hudebně pohybových.“

13. Ovlivňuje podle tebe vzdělání to, zda se dětem čte?

„Myslím si, že částečně ano. Ale mnohem více si myslím, že to ovlivňují časové možnosti pedagoga, např. V MŠ. Pokud potřebuje pedagog rychle něco vyřešit a soustředit se na práci, je pro něj snazší pohádku pustit dětem např. Z televize, jelikož čtení by mu tuto situaci vyřešit nepomohlo. Ale to asi úplně nesouvisí se vzděláním, nevím.“

14. Myslíš si, že rodiče, kterým v dětství byly čteny pohádky, nyní také čtou svým dětem?

„Ano, určitě. I v mateřské škole je vidět, kterým dětem doma čtou a jsou na to zvyklé. Pokud jim nečtou doma rodiče, většinou se nedokážou tolik soustředit a pohádku v MŠ vnímat, vrtí se, neudrží pozornost, jsou roztěkané a mají tendenci unikat k dalším činnostem. A vlastně je i logické, že děti nejvíce vyžadují to, na co jsou zvyklé.“

15. Jaký je podle tebe význam pohádek v předškolním období?

„Význam pohádek souvisí s dramatickou výchovou, kdy vyprávění nebo čtení pohádky lépe vtáhnou dítě do děje než např. sledování pohádek v televizi. V televizi je dětem předáván hotový obraz příběhu, zatímco když příběh poslouchají, mohou si ho pomocí své vlastní fantazie a představivosti sami utvářet, upravovat. Velký význam je tedy v rozvoji představivosti, fantazie, umění naslouchat. Podporuje také zvědavost a přemýšlivost.“

16. Jak podle tebe ovlivňuje pohádka rozvoj dítěte?

„Tak kromě toho, že rozvíjí představivost a fantazii, jak jsem již říkala v předchozí otázce. Podporuje zvědavost dítěte, jeho paměť. Pomáhá rozvíjet komunikační schopnosti a dovednosti dítěte, jeho koncentraci a schopnost pozornost udržet. Posiluje sluchové vnímání, rozvoj slovní zásoby a další.“

17. Myslíš si, že mohou mít pohádky i negativní vliv na rozvoj dítěte? Jaké riziko mohou pohádky představovat? Uveď prosím příklad, či zkušenost.

„Určitě. Děti mívají obavy či strach z postav, které vypadají strašidelně, jsou neupravené, mají hluboký hlas apod. Může to u dětí vzbuzovat strach, nepochopení postav a někdy i blok v jistých oblastech, např., že o příběhu nedokážou mluvit, záměrně se mu vyhýbají apod.“

18. Myslíš si, že pravidelné čtení/vyprávění dětem má vliv na pozdější školní úspěšnost? Z jakých důvodů?

„Určitě ano. Pohádky, pohádkové příběhy, ale i knihy rozvíjejí čtenářskou gramotnost, schopnost rozumět čtenému textu, ale významu slov a přemýšlet o nich. Přijetí čtení dítětem chápu jako krok v dalším vzdělávání a jeho rozvoji.“

19. Máte ve třídě knihovničku, ke které mají děti volný přístup?

„Ve třídě máme knihovnu, ale ta však není volně přístupná dětem. Je v úrovni právě tak, aby na knihy děti jen tak nedosáhly. Je to z toho důvodu, že chceme mít pod kontrolou, kdo knihou listuje, aby nedocházelo k jejímu poškození. Zároveň jsou v knihovně také naše knihy učitelské, odborné. Děti však mají možnost si knihy kdykoliv půjčit, jen před tím musí poprosit někoho z učitelů, aby jim knihu vyndal.“

Příloha 7: Informovaný souhlas

Byla jste oslovena k rozhovoru za účelem získání dat a informací pro kvalitativní výzkum k diplomové práci Bc. Moniky Hánové, DiS. Výzkum probíhá v rámci magisterského studia na Filozofické fakultě katedry pedagogiky Karlovy Univerzity v Praze. Tématem práce je *Význam pohádek v mateřské škole*.

Vaše spolupráce na výzkumu je dobrovolná. Rozhovor bude nahráván na diktafon a potrvá zhruba 30 minut. Vaše identita zůstane v plné anonymitě, Vaše odpovědi jsou zcela důvěrné a budou sloužit pouze pro potřeby tohoto výzkumu.

Svým podpisem zde souhlasíte se svou účastí na projektu. Jedna kopie tohoto formuláře náleží Vám.

Jméno participantky:

Podpis:

V Praze dne: